

75

Јавна библиотека „Данило Киш” Врбас

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Мирјана Баста

Главни и одговорни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић, Емсура Хамзић,
Никола Шанта, Павле Орбовић,
Светислав Шљукић и Драгица Ужарева (лектура и коректура)

Досадашњи уредници

Ђорђо Сладоје (2005-2009), Небојша Деветак (2010-2017)

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас
21460 Врбас, Маршала Тита 87
Тел/факс +381 (21) 707-566
e-mail: tragvrbas@gmail.com, casopistrag@sbb.rs
www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми

Илустрације

Борис Подрека (архитекта), академик
Корице: Музеј модерне уметности, Венеција

*Часопис се финансира из буџета општине Врбас, Секретаријата за културу
АП Војводине и Министарства културе РС*

САДРЖАЈ

пјраї поезије

Перо ЗУБАЦ.....	5
Емсура ХАМЗИЋ.....	10
Анђелко АНУШИЋ.....	13
Драгица СТОЈАНОВИЋ.....	18
Лела МАРКОВИЋ.....	22
Бошко ЛОМОВИЋ.....	25
Драгиша ОБРАДОВИЋ.....	28
Борислава ДВОРАНАЦ.....	31
Павле ЗЕЉИЋ.....	34
Драган ВЕЛИЧКОВИЋ.....	38

пјраї прозе

Никола ШАНТА.....	40
Милан МИЦИЋ.....	55
Дејан БОГОЈЕВИЋ.....	62
Ненад Ж. МИЛОШЕВИЋ.....	65
Милена БЛАГОЈЕВИЋ.....	68

пјраї на пјраїу

Весна Бјелогрлић ГОЛДСВОРТИ.....	72
Слађана МИЛЕНКОВИЋ.....	75

пјраї друџиџ

Наркабилов РАХМАТОВИЧ.....	83
----------------------------	----

пїраї дїоїе

Јелица РОБЕНОВИЋ.....	88
-----------------------	----

пїраї ицципїаванїа

Ранко ПАВЛОВИЋ.....	93
Растко ЛОНЧАР.....	99
Наталија ЛУДОШКИ.....	102
Ксенија КАТАНИЋ.....	105
Милена КУЛИЋ.....	110
Јела Ђ. МАРИЋЕВИЋ Балаћ.....	113
Здена ВАЛЕНТ Белић.....	117
Мирослав РАДОВАНОВИЋ.....	120
Сања ПЕРИЋ.....	123
Маја БЕЛЕГИШАНИН Ивановић.....	131

пїраї наелеђа

Владимир УВАЛИН.....	134
----------------------	-----

Перо ЗУБАЦ

СЕСТРА МОЈА САМОЋА

Како је тиха и добра
сестра моја самоћа,
као лугар који за децу побра
корпе најлепшег воћа.

Како о мени брине самоћа, моја сеја,
од јутра до краја дана,
као мојих пет сестара
расутих на пет страна

које ми у сан донесу
ране још младе трешње
па онда најједном нестану
и бива све тешње.

28. 12. 2018.

СЛАЖУ СЕ ГОДИНЕ

Слажу се године као цепанице,
снове засипа невесињска зима,
хладне и тешке сталне несанице
знак да у мени још страха има.

О бели страхови детињи
и плач неутешан а тих,
пљускови топли летњи
засипају ми стих.

Опојне сање детиње
и радост у ретким часима,
уморан обилазим светиње
и ћутим са монасима.

29. 12. 2018.

БРОЈЕВИ ТЕЛЕФОНСКИ

Не бришем бројеве из телефона
мојих пријатеља на другој обали.
Можда је тамо нечујан звук звона,
можда су да ме зовну пробали.

Знам све је залудно, све је варка,
али ипак у именику чувам имена:
Шибе, Христића, Душка, Брајка,
да ме бар сете на боља времена.

2. 1. 2019.

ПЕСМА ЗА РАЈКА

„Нек пада снијег Господе”
као у Рајковој песми.
Ми и сад , малени, стојимо
на невесињској чесми.

Мог златног детињства део,
песник од злата ткан,
док пада снијег бео
светлим ми чини дан.

28. 1. 2019.

МОЛИТВА ЗА ЕЛЕФТЕРИОСА

Монах Елефтериос, води ме у сну у Дечане,
Слободан Марковић уселава се у сећање.
И о некој новој љубави својој ми прича.
Улазимо у вече. Чује се игра детлића.

И ветар у грању као да се стиша,
у ваздуху мирише јесења киша.

И још ми рече: Еј кад би само знала она
како су лековита дечанска звона.

29. 4. 2019.

ОДЛАЗИ МОЈА СЕЈА

за сестру Даницу

Сестра моја се гаси,
светлост моја детиња,
самотни зимни часи
и свећа која тек тиња.

Одлази ка небеском бескрају
са милима да се сретне.
Анђели нека је чекају
у ове часе сетне.

Мируј ми сејо Данице
овога суморног поднева,
у хаљу од златне тканице
твој тужни брат те одева.

31. 12. 2019.

МОЛБА СВЕВИШЊЕМ

За моје унуке Милену и Меј

Засипају ме ноћима
отровне слике из кабла.
Тако крај света почима
шапћу посечена стабла.

Ко говор природе не слуша
слушаће залудне молитве.
И песму невидних душа.
Помисли и на ме, молим те.

И на децу златну, недужну,
и песму ову претужну.

13. 11. 2019.

СЕЋАЊЕ НА ПИСАНУ ЈЕЛУ

За Драгомира Брајковића

Брајко и ја у Писаној Јели
као дечаки смо се на катуне пели
и у високу траву смо сели
и пршута и сира јели
и у то летње подне нисмо
могли знати
да ћемо се убрзо растајати
и целог преосталог живота
можда дугог
нећемо видети
један другог.
Али док се у сну срећемо
растајати се никад нећемо.

16. 1. 2020.

ОПЕТ САМ СЪМ А СНЕГ ПАДА

Шаљем нове песме, далеко,
и писмо уз помоћ интернета.
Тамо ми је врло драг неко
а у души ми само сета.

Да види Она како сам и како ми је,
има ли у њима младог мене,
а снег први пада и ветар вије
по соби осамној успомене.

Опет сам сѐм и опет је зима,
на окна слећу пахуље радости.
Тако је добро што те има
неугасла звездо моје младости.

13. 12. 2021.

МИРИС КАЛОПЕРА

Понекад сам опет дечак у сну
и будим се радостан и лако у
дан заплотив.
Бива да сањам мирис калопера
који су сестре брале у Пророковића
башти.

И дечачка се сећања згусну
у грудву снега, у снохватице,
које ловим да се не распрсне
та срећа од сна.

Пробудим се. На обали сам,
тече Босна,
тако се лако и тихо дише
а соба на калопер мирише.

11. 11. 2020.

СЕЋАЊЕ НА ВЕЧЕ У ОМСКУ

Давна вече у Омску,
посета радничком ресторану.
Сећање на вечеру домску
и интернатску храну.

Онда смо песме руске
певали у по гласа,
хлеба и паштете од гуске
и две три кригле кваса.

Ето ти радничка Русија
каже ми пратилац Коља.
Ово је од Запада бусија,
још увек земља најбоља.

12. 11. 2020.

Емсура ХАМЗИЋ

КАО ВОЈНИК

Каткад сам као војник,
На непријатељској територији.
Притајено дишем, сваки покрет ,
Са опрезом чиним.
Гледам испод ока,
Процјењујем могућег убицу.
Трагове, по потреби, тражим,
И топла преврћем птичија гнијезда.

Као из катапулта избачена,
Гледам на чијој сам територији –
Да ли сам дио поражене
или побједничке војске.
Да ли да плачем,
и да се скријем у градском парку,
Иза густог грма,
или да се придружим веселој поворци.
Јер не могу да разазнам,
каква то одијела,
И какве симболе носе они, а какве имам ја,
јер вид мој однијели су слављенички шрапнели!

ПОНОЋ НА 12. МАЈ

И глад и страх и тугу,
Прёло је срце моје.
Клупка се и сад, сигурно,
Котрљају свијетом.
Пресрећу добре људе и мало милости ишту.

Не за мене, јер моја већ је давно
Прекаљена душа, као сломљени мач.
Види се вар и ожиљак стари, ал сад већу мудрост
У поступању има, не дајућ другом мачу да
Приђе тако близу, да би га пребити могао,
На старом, прекованом мјесту.

Да, и глад и страх и радост након свега,
Ал кад смјењују се облаци кишни и јарко сунце,
Бриди душа, бљецака вар, прековано боли мјесто,
Никад заборављени прелом.

СЕОБЕ / ИДЕНТИТЕТИ

за Амина Малуфа

„Колико ме разњежи и растужи име Либан ,
Толико ме уплаши ријеч Бејрут, која је већ одавно
Постала синоним за сукоб и разарање.
Колико Босна кад кажеш, љубав и сјету будиш,
Толико ужасом опсаде, одјекне – Сарајево.“

Њежни и снажни кедрови трепере,
Сунце из све снаге своје пољупце
Утискује у замрле удове травки и дрвећа.
Неки Мајар чека неку Салму,
Осијан заклања и штити Клару,
А млади Малуф сакупља књиге,
И пакује се за одрон од вољене земље.
(Потом оток постаје пусти
До ког не допире нико,
Са ког не допире ништа.)
Као да дио откидаш тијела или душе,
Као да те питају коју руку, које око,
Или плућно крило мање волиш, па да им га даш!

Заувијек нецио, заувијек недостаје дио.
Ружа почупаних латица, сломљених грана кедар,
Без очију соко.
Опustoшена галерија живота –
Највреднија дјела,
Копијом замијењена.

*НЕМАМ ЈА НИШТА
ШТО ЈЕ ВАМА ВАЖНО*

Ја немам да тргујем чиме.
Нити уредничког мјеста,
нити издавачке куће, нити редакције,
ни трибинског програма, нити
богатих ручкова на државни рачун.

Нисам из беговске породице,
нисам јеврејског поријекла,
нити сам масон, нит припадам
сциентистичкој цркви, а нисам ни
другачије сексуалне оријентације.

И нико се за мене не моли.
И лијепо ти кажем да те потпуно
Разумијем што ти на памет не пада
Да мени награду даш,
Мада ми дјело хвалиш.

СМИЈЕШИ СЕ, РАДОСТИ МОЈА

Смијеш се, душо моја,
Као заљубљени што се смијеше.
Смијеш се златна жицо,
Ничему се смијеш.

Радости моја, смијеш се,
Пропасти и поразу,
Као што се смијеш сунцу
Које живот даје.

Само се смијеш, док низ друмове
Дани у ништа пролазе,
И опроштајне пољупце шаљи
Животу варварину
Што зидине је развалио душе,
И пустио све птице и звијери
Да улазе и излазе дрско,
Без твога допуштења.

Смијеш се, па нек све иде,
Куда је и пошло!

Анђелко АНУШИЋ

КРИВА ВОДА

Где год да кренеш – непогода,
крива је, веле ти, *крива вода*.

Она те осенила – пресудила,
и сад си криваљ међ' људима.

Криваљ на прагу, њиви, худом кораку,
секира ти за петама, и на врату.

Закривљен ти пут, вијуга стаза,
а зинула јаруга и богаза.

Несигуран ти корак, превлада поза,
понос и достојанство – канда се срoза.

Кривудава ти реч, мисао,
по води пишеш, или си писао.

Па ти се и реченица осипа,
из словесних – бесловесник те исписа.

Искоса те мотре, ловачки мере –
у људећој кожи залутало звере!

Све што си чинио, и што ниси –
кривица ти над главом виси.

И људску грешку, космичку прелест
изазвао је твој криваљски јерес!

Све што кажеш – ако се браниш –
другоме метак – себе да раниш.

А ти си доследан, и кроз риму
посвећујеш и исправљаш своју Дрину!

НЕБОЈША ДЕВЕТАК

Дођоше неке зиме, освићу бивши дани –
забожури се обданица *као кад снег крвари*.*

Пахуља ниоткуд, а у позадини, прикривено
играју стару ролу бело и црвено.

Пресвисну чиста вода, усахну *пресудна жеђ*,
јектика наче папир, депресија словну глеђ.

И друге болести заређаше овим широм,
а оужене ратом – огубаше миром.

Нешто кроз *кључаницу* вирка налик на јавно мњење,
твоја *заустављена пројекција* ка гркљану се пење.

У наше коротне домове надиру *непожељни гости*,
без белих су мантила, мој куме, али они ће до кости

Бризгати у здраво месо опште спасење;
Узалуд тражећи научно објашњење

Разгртаћемо пепео страха након те вакцине:
Боре и бразготине стижу, ево, и мене, и мене.

Жуђено војевање мину – али јоште не прође,
живе на мртве хушкају некоје вође.

Разбор и родољубље друмом – па у *расуло*
спознати то би могло само Твоје чуло.

Лицем према наличју – а главом у ништа –
кораци наши *крок без одредишта*.

Још они исти плету *омчу* за *Твоју воштаницу*,
али поезија служи вечну памјатницу.

И Косово, Метохија, као и Твоја Крајина –
друмови су сада светска отаџбина!

*Италиком су означене књиге Небојше Деветака

КАРАЂОРЂЕ

Устанак или нестанак –
белог данка ваздашњи нам санак.

Ти си спознò разделницу страшну –
сваки своју да испије чашу.

Агарјану смрачи се у часу –
свако свога засени субашу!

Како сада, с киме санак снити,
свуд се мету лажно уносити.

Шта год гледò, кога погледао –
Бог да 'прости, зрцали се мајмун у огледало!

Од простака до интелектуалца,
свако гланца чарна огледалца!

Како сада, с киме барјак вити,
коло воде горди, незаситни.

Двори пуни баша и субаша –
много ли ће требат' испит' чаша!

Црни Ђорђе, црно још не прође,
надкумашин по главу сад дође.

Којекуде, мој светли Ђорђије –
друмом газе домаће ордије.

Колико ће требати ускока –
шаницу Твоме стићи у три скока!

О)ПОРУКА ОТПАЛИМА

Сећаш ли се ускока из Марићевићеве јаруге,
док поклекно гацаш кроз ове каљуге?

Идеш мирно на јавну испашу,
а они су храбро – свако свога платили субашу.

Послушно док газиш ко под дунавски лед,
Јаружани су стали у Карађорђево ред.

Каловите ти ноћи и осванци,
још шљапћу кроз Албанију твоји опанци.

Рајетинци, дахије и чауши
спиринама ти пуне уста, вуном уши.

Заповедник те на јавном ражњу врти,
ован и 'овно – зар бићеш до смрти?

Али теби траве и сена заграбе,
па у јасле, Буриданово магаре!

Па не знаш шта би и куд, свуд ти тесно,
мало клечиш лево, повећма десно.

А ко си ти? Од бивших – бивши?
На Кајмакчалану остао – у претку уснивши.

ТРАГОМ СТАРИХ ТРАГОВА

*На Стражилову, испред Бранковог споменика,
загледан у оне камене коцке с називом планина,
а међу којима нема коцке са Косова и Метохије
Март, 2023.*

Ено га Пилипенда – прича се – Динаром скита,
јуче га опазила са Велебита,

Браћа по матери – из Госпића ловци-неловостојци –
лаж и лавез им у рогу – зверка у тројици!

А доле кроз книнске перивоје
ускочили, кажу, Новак и Радивоје.

Па траже пелцер у оној трпији,
стареж и крпеж, иглене ушице у општој стрпији.

А са *Клека* снежни лелек лази,
то гусларка Јелена Гомирју слази.

Пљешевицом певка Маркова вила,
песму за Милана, Венац за Гаврила.

А Кнешпољка мајка са *Козаре*
на Сави сачекује возаре.

Јер потере свуд су, зинуо препад,
на старој коти Бранко и Скендер, као некад.

А на *Романији* са венцем Малог Зејтинлика
стари ожиљци а млада битка.

А испод *Вележа*, ај испод Вележа
свуд *она места* обележена.

Неретва и даље венама тече,
и зари се јоште *Претпразничко вече.*

А са *Авале* Милош ламентира:
младог лабуда сребром препира.

И нашу рану у старој рани:
великаши и себри разроко сабрани.

А с *Вриачког брега* са старим луком
Попа у потаји за *златном јабуком.*

На *Фрушкој гори* – чуј ово, песничка мрво:
опролетило Бранково дрво!

А на *Ловћену* још капа фараонска,
глуво коло, а песма хтонска.

У небу голуб – *туга и опомена:*
Плеће моје сном мртвијем спава.

А међ' оним коцкама нема –
камена свих каменова: камена са Косова!

Драгица СТОЈАНОВИЋ

ЈЕФИМИЈИНА ИГЛА

Та љубав
Требала је бити
Багремов цвет
Ларва
Пчела
Са кошницом у брду
Дете
У белом повоју
Та младица хлад
Семе без тучка
Латица цвет праскозорја
Не меленхолија сутона
Стваран свет
Тај сусрет у порти
У манастиру Љубостиња
Сусрет са већ спремним
Ципелама
А не бол одсечене косе девојке
Седе косе младића
Танком оштрицом речи – жилета
Бол леп као игла
Пала на Јефимијин вез

ЖЕНА С КАМЕНА

Крепкост умакла
Усахла ал још лелуја
Под сукњом носи
Државе војске обичаје
А не материцу која је рађала
Покушава да се попне на литицу

Крене у дугу шетњу са стаблима
 У опрезу да не оклизне се
 О траг младих стопала
 Из ње отишле бујне реченице
 Облика пуних усана
 Бујних груди богате огрлице од жада
 Остале мале речи ситна гунђала
 У сени обода шешира
 Каткад баци камен и на Бога
 У кога још једино верује
 Изневерена од нада илузија
 Жена с камена
 Бивша лепотица која се чешка
 Све до темена
 При трептају на испружену ногу
 Кожу налик на пресољену рибу
 Кома треба такав улов
 Невидљива рибица која се из самилости
 Пољуби и врати у воду
 Не сме да стави ускличник на раме
 Кад угледа прве пахуље
 Радости дечијом да се обрадује
 Гласнику не верује у добре вести
 Врећа паперја коју нико не узима
 Лака за крило од жалости да се љуља
 Тешка за загрљај
 Остаје у снегу да копни
 Или у песак затрпана
 Изгубљена боца ракије
 Дал ће је неко узети
 Неко ко је одавно престао да пије
 За последњу кап весеља

Охрид, 2021.

МАЛА СМРТ

Када се један живот заврши
 Санта се на два дела раздвоји
 И лед почне да плута
 Од острва до острва
 И лута претварајући
 Кап у капљице
 Који се никад више
 У кап не споје

Мала смрт
 Дешава се и у љубави
 На удаљеном гребену
 Где су двоје
 Као један стајали
 Кад се душа
 Од тела
 Растави

КУПАЧИЦА

Отишла сам у рибљу млађ
 Са чалмом од пешкира
 Међу протуве богате туристе
 Вештачки мирис борова
 Зелене иглице руком сачињене
 Рекла сам:
 Јавите му да сам Купачица
 У дубокој води у којој се
 Уместо одраза рибе
 Преламају сенке и кристали
 Он сад пласти сено
 Златним вилама
 Шета по Морави тражи клена
 Моли се са монасима
 Изгубљено јагње
 На брду да се појави
 Мој живи светац у шареној мантији
 Не сме под капке ставити
 Грешну мене
 Ни голо и хладно тело моје
 Кап воде у жбуну испод пазуха
 Где мушка рука никад била није

Врњачка Бања, 19. јун 2021.

ПОЉУБАЦ

Има пуно пољубаца
 Прича вољен човек

Пољубац преварене жене
 Пољубац човека док воли

Пољубац жене која те оставља
И оне која тек улази у тебе

Пољубац за којим
Читав живот усне жуде

Тај пољубац дође ти у сан
Ко танак нож у срце лубенице сласт

И кад ти остане још пар корака
До вечног амбиса

Остаје нада да је то пољубац
Лепе смрти

ЉУБОМОРА

Кад први пут будем сањала
Сену обода сламног шешира
Да као зеба слеће на руб твојих обрва
И у сну кад будем познала
Да шешир није мој
Ни та жена није мог имена
У вилајету немира –
Исти трен сумње
Питања и одговора
Врат ће ми
Хладном руком стиснути:
Да ли ћу се идући
Кроз широке крошње
О твоју руку ослонити
Или на пала стабла
Да ли ће у шуми
Тишина лишћа остати
Са мог или њеног
О грану обешеног
Лелујавог стопала

НА КРАЈУ

У чијим ће недрима
Небеским вилама
Моје песме
Пластити месечину

21. март 2023.

Лела МАРКОВИЋ

БЕСПУЋА

О вајна је туга, та плаветна нит,
та стаза знана, стихослов скрит,

амбис бескрајни бол што твори,
неугаслих страсти несан мори,

утопи знане у незнане речи
утехом којом неспокој лечи,

крхке су стопе стазама сивим,
па спомен чини сусрете живим.

Све буре, похаре и мећава лет
ледног су даха кад пригрле свет.

Тад руке снене потраже моје
пред вртлогом страсти сигурно стоје.

Чежња их насука на оштре хриди
невиност окрутну реч не види,

ни вајно „о”, ни бајно „ах”,
жар стихова поста привид и крах...

Хтеде да зна и желети знаде
опет се новом стиху прикраде,

да буде муза, у песми бити,
стиховима тијем о љубави снити,

знана само творцу опојног стиха...
та нишаљка песме опет је њиха,

љуља у рими док љубав гори,
пламен жудње ни смрт не умори...

Ко ли је дунђер стиха свога
а ко је зидар познанија тога,

коме стихови поломише леске
па само осташе уснуле реске?

Снови о срећи посташе крти,
песма ко жена – танане је пути!

Крик стиха сваку пролазност скрши
а поглед ока – светлост у тмуши.

Беспућа сад су застор овој тмини
а сећања лек и мелем горчини...

ПЕСМА ПЕСМИ

Песмо моја, где ли си се дела
сад ми требаш, у вечери ране,
када сумрак на тренут застане,
да ти појеш што ја не бих смела...

Чежњом старом покриваш и грејеш,
док ноћ снева ти римама рудиш,
зором опет стиховима будиш,
расуте мисли збираш па сејеш.

Скрите речи срце када сазна
стиховезац добро се разазна
жедна душа песмама се поји.

Рима риму препозна и среће,
тада сонет у сусрет ми креће,
стих до стиха – сви немири моји.

ИЗВОР И УШЋЕ

Неке су речи дах вечности саме,
тихо брује и певају о срећи,
како се снова својих не одрећи,
који зрак дели свитање од таме.

Неке су риме ехо давних жеља,
кад чежњиви сонет с катреном сања
тада је сета у терцини мања
а песма ткање разиграних преља.

Некад су стихови отклон за друге
па ко челичне и сигурне пруге
воде на нека одморишта стара...

Неке су песме саме себи песма,
извор, студенац, неусахла чесма
извор и ушће оном ко их ствара...

ЧЕЖЊА

Чежња је жар, пламен у души,
увек нове стихове ствара,
пуцкетају речи, пламте у ватри
разгореле жудње и светлости жара...

Чежња је чар, зов сненом срцу,
дарује колико и узима, исто,
не би ли речи ко сребро изливене
у песму претопиле осећање чисто...

Чежња је додир два блиска срца,
неми говор што уздахом мами,
реч на папиру док пламти и гори,
никад је сета и туга не осами.

Чежња је ход и шум речи
што мало зборе ал' одвећ јасно,
тај зов тихи разбуђене душе
песма за коју никад није касно...

Бошко ЛОМОВИЋ

СЛИЧИЦЕ ЗВИЧАЈНЕ

ГРОМ

Како сам трошан,
Живуљка ситна,
Милошћу неба
Лелујам, пловим,
Трина и мрва
Ником битна
Кад муња небо
Преполови.

Уистину сам
Жгољав и мали,
На ријезу руба,
Пред изгнанством –
Падају доље
Сви идеали
Пред Перуновим
Величанством.

ТИШИНА

Зори зора,
Све је мирно,
Све постало
Гробни тајац.
Када би бар
Вјетар пирн'о,
Зацврнут'о
Кад би врабац.

траг поезије

Ја тишину
Громку чујем
Као да трус
Брдо руши,
Као да сам
Сред олује –
Од тишине
Боле уши.

НЕБО

Беспочетно
И бескрајно,
Предубоко,
Зумбул-плаво,
Смијеш се
Зраком сјајном
Свему што се
Миче травом.

Куд бих да ми
Није неба?
И док ову
Пјесму дишем,
Загледан у
Крст јастреба,
Плавичавост
Очи сише*

*Позајмљен Јесењинов стих.

ВРАПЦИ

Снијег побрао
Цвјетове с балкона,
Небо тешко,
Студено и сиво,
Нестала је
И мравља колона,
Рекло би се
Нема ничег живог.

Ипак, није,
Веселим се зато
Док ми јутро
У око урања:
На балкону
Мало врапчје јато
Процвјетало –
Букет цивцикања!

ДУГА

Зову је још
И виножито
Моја браћа
Врла с југа,
Гледајући
Дуго притом
Шару изнад
Видокруга.

Та тканица,
Неба тепих,
Без почетка
И без краја,
Ни за што је
Мијењ'о не бих –
Дугу изнад
Завичаја.

ГНИЈЕЗДО

Све што говори,
Пјева ил' кличе
Није без дома,
Без гнијезда.
Иначе не би
Било ничег –
Била би пустош,
Био би бездан.

У гнијезду сви су
Клицу зачели –
Све знано
И незнано,
И неминовно се
Ка гнијезду сели,
Гнијезду од звијезда
Сазданог.

Драгиша ОБРАДОВИЋ

ВИДЕЛА

Ноћ иде за сумраком и све је ближа
Очекиваном сусрету и часу обећаном
У коме израста блиско сећање и неко
Природно блаженство додире и наде

Дан је њена стварност преда мном и
Траје као мисао и реч у догађају који
Преплиће токове чекања и одлазака
У светлост и таму за тренутак живота.

На обзорју хоризонта указује се знак
С временом не треба отпутовати сам
А на конач стићи када се обнови сјај
Када сунце позлати обресе сумрака.

Моје путовање је сада кроз сећање
Када се видела провлаче у сјају зрака
Наше сусрете додир у сребро искива
У знак да постојимо, где је нада жива.

Дан као ни један други овде долази и
Почетак новог озарења у њему изгрева
У слици која трепери бојама пролећа
На обданици, палетом топлих боја.

ИСПОД НЕБЕСКЕ ДУГЕ

Живот је небеска дуга над реком
Тренутак ишчекивања настао у ходу
Мукотрпно кретање према циљу, жеља
Да будемо изван препрека на путу.

Данас нам је остало наде од јуче за сутра
У искри која носи светлост обећане зоре
Да оно што је било није илузија и привид
Јер корачамо у могући предео, у сусрет дану.

На прагу збиље стоји стварност и очекује
Да се догоди нови почетак, стварнији од ње,
Осветљен изнутра и споља, надом смисла
У којој израста живи облик, цвет у врту.

Точак сунца се окреће и носи дан за собом
Обнавља предео у коме се укрштају реке
Где се планине и брда уплићу у венце среће
Да се на капији неба отворе путеви снова.

ТРАГ

Бескрајна, дуга и стварна,
У сновима зачета,
Линија спајања
Кроз нас пролази и постаје
Гранични ток између нас
Да раздвоји путеве
Мисли, сећања, присећања
И стварни живот.

Сазнање да јесте и кад није,
Да је стварна тачка између нас
Линија која раздваја
Сазнање о нашим поделама
Што бришу све ознаке
Које значе светлост и топлоту.

Тачка постаје траг
У небеском сазвежђу
Угашена искра
Што у сивилу скрива мрак
У коме нестаје пут
Заједно са циљем
Да неповратно
Догори на хоризонту.

ИЗМЕЂУ ЋУТАЊА И ТИШИНЕ

Немушта општења између ћутања и тишине
Зидови завере испред и иза нас отимају време
Угасло у трептају и немој непомичности зрака
Док постојимо у себи и неприметно нестајемо.

Немир тишину облачи и невидљив чека
Да се помере несталне и немоћне границе
За нешто друго и другачије за друге и тамо
Док смо овде били и у свом бићу бивствовали.

Иза сваке деонице пута је могуће заобићи
Или избећи даље путовање у неповратно
Ако смо већ, где јесмо, овде нашли свануће
За бивство данас и за будућа очекивања.

Шта остаје између ћутања и тишине и где
Отићи даље, ако смо овде били, као да смо
Били у свему, у бити присутни, као сада
Могућност је да освојимо долазеће време.

ПУТОВАЊЕ У СЕБИ

Постојимо између других и сагласни
Читамо поруке природе које написане
Говоре о нама да постојимо одвајкада
Идући кроз невидело силазимо у себе.

Са ознакама без обележја прилазимо дну
У простор који не препознајемо јер тамо
Нема одјека наших изговорених речи
Ни гласних мисли ни опипљивих слика.

Постојимо спојени у одвојеним облицима
Без другог у нама не додирујемо пределе
Као светлост из које исходе временске мене
Затурених трагова постојања и опстанка.

Између нас, и у нама, сами смо и удаљени
Близу сазнања да је потребно расуте снове
Спојити у нити и застати на извору искони
Где се уплићу венци животних радости.

Борислава ДВОРАНАЦ

ТЕЛО

Док стојим и чекам
Ветар ми отима хаљину.
Већ ми је мука
Од искривљеног тела
Које покушава да се сакрије.
Укопавам се све дубље
У облак маште
У нади да ће неко познат
Наићи да ме спасе.
Подижем руке
Облива ме хладан
Лепљив зној
И поглед
Који ми маше
Долазећи у сусрет.

КРУГ

Вечност је
Док правиш круг
Тражећи
Почетак и крај.

Пратиш замишљену линију –
Не прескачеш барице
По којима весело газиш
Квасећи нове чарапе.

Пажљиво бираш речи
Као одело за свадбу
И гледаш у облак

Из кога капље
Одраз твога лица

Ајде направи још један круг
Па да заједно,
Онако ненадано,
Изгревамо у вечности.

КРИЛА

Позајми ми крила –
Да се радујем,
Играм у песку,
Закопавам зелене и наранцасте шкољке,
Провлачим кроз клупе,
Гледам звезде,
Висим наглавачке,
Скачем са љуљашке,
Плешем на пустој плажи,
Без имало хлада,
Купам у хладној води,
Маштам по врелом Сунцу,
Гледам у другу страну,
И полетим када се сетим
Да имам крила.

СКОРО ПА НИШТА НИЈЕ ИСТО

Не буде се два иста јутра
У невиности мог сванућа –
Тако сневих,
Од истока до запада.
Скоро па ништа није исто,
Чак ни двоглед не открива
Зрно песка
У мојим ћутљивим очима.
Ни љубав није иста
Кад напусти усне
Које додирују усне друге.
Скоро па ништа није исто
Кад сазри Месец
И осветли пут
Новим странама света.

ТАЧКА

Не кидај крила сутрашњем дану –
Можда ће ти затребати
Капљице кише на жутом кишобрану,
Аутобуска карта у једном правцу
И папирна марамица у руци.
Тај трен
Ставља тачку
На твоје заблуде
Које рађају
Рог на носу
На који стављаш
Кажипрст
Показујући смер
Ветру, да попут ишчезлог даха,
Однесе
Све наше загонетке.

САН

Не желим да спавам.
Плашим се да ћу заборавити
Мирис латице и додир свиле.
Сањаћу само снагу бујице
Која носи лепоту мора
И згаженог пужа
Чија кућица крцка
Под мојим лаким ногама.
Затим,
Како заобилазим глисту
Да не упрљам патике.
Хаотично сањам
Да не изгубим
Оно што се плашим
Да ћу заборавити.

Павле ЗЕЉИЋ

ЗЛОДУХ ПРОГОВАРА

када се прислони ухо на тло
као страшна локомотива из даљине
или жагор давно ишчезлих бића из дубине
чује се монолог црна миса:

*свегледајући сам многоочит али никад очит
ја сам заборав дим света
ја гроб ведрине ја конач свих пролећа
ја једини свепожимајући неизбежни
ја угаснуће свих наука
мртво уиће свих утока*

*ја испијач свих очију ја
око над очима*

DE RERUM NATURA

па ипак, шума је мрачна
и само проласком крај ње као
да се мало одричем света
јер пут којим ходим води
некуд међу људе али
шта је с тим

заривен у густини фауне и флоре
још се чује вековни хук свих бића
која су живела, она и јесу та шума,
из чворе на трупку боду као трн
око што беше риса, а трње само,
оштро ко поглед птица крагуја
канце су њихове што су оставили
одрекавши се лова

у стиху се сплело и настанило
ткиво неког чудовишног бића
природа ме је гле чуда
заразила

стих грозан стих заражен
болестан ко време
глупа је утроба што га изнедри
плућа и мозак глатки ко заборав

но он се простире
од уста до уста
нема ко га не кркља
нема где не искија
кад га когод искија

*...пре свега, казујући
о стварима големим, покушавам
да дух ослободим од стега (з)верских.
јер злату се клања, том кравом богу,
том бескрвном незаситом вампиру*

песма је незамислива
ако не ускне по трунку свезнања света
песма гледа по свету
кроз прободено
око злодуха

ту песму посеј за хлеб данашњи
јер љубав смрт и време
једине су песми теме
али сва три се стичу у слободи
као у оку

песма је око
копље простора и времена

ТРЖНИЦА

оголи око од духова
од гроба види само камен

тек кад биће буде голо
видећеш у њему
свој одраз

јер сваки демон је лажан
један једини ког опевам истина је
али он је лаж над лажима
он је време историје

дивни ли су двори твоји куле злодуше
пуне дима и душа робова и робе
твоје вавилонске по свој земљи
страшна је то гозба свег глобуса

милион и костур година касније
наше отпатке бацају пред нас

шећер та дражећа сласт
преплављује крв гребе свим жилама
шећерни нам зуби шећерне беоњаче
слатки живи пропадамо
ни длака ни нокти не расту
што и мртвацима у гробу ко зна докле

о сласти бујна што нас сушиш и гулиш
сласти отупљујућа
сред вашарског праха

гле прашног карусела страха
велепорођај свих ствари
из црне лобање ноћи крвари

точак смрти најзад се врти

и кад слегне се прашина
под сабласним писком зоре
ко водом угушен
ко огњем сажежен

најзад ливада
прегорела од славља

У ТОРУ

једна је поема остала ненаписана те ноћи
до петлова нико је се неће сећати
сем мене и још једног спрам мене:

над свим ко шишмиш нечујно надлети
демон светлећи мали црни једнооки
свукуд у свему злодух вреба

не обазирах се док не
напилах (све су очи у рукама му)
величину и древност немани
крикнувши побегох
јутрос од крика осванух чула мртвих

о слуха о њуха злодуха
како нањуши ми докону крв. сад
опет се враћамо нашем старом лолању
и збогом велимо петократом клањању
похотно ми изљуби издуби лобању
младост и радост врати у поноћном лајању

упосли ме лепо упосли у свом млину
мрачном да пакленим светлом
подземним мељем тмину

даде нам злодух вештачке зоре

да ниједан кутак
духа ни тела
нерасветљен не остане

УВИР

ако дух је свест онда она
црни је поток што увире
у свесвести црне пучине
ума злодуха

о да протекнемо
да протекнемо кроз ушће
и преобразимо се а останемо

јер потоку макар бистар био
нико се не диви
једино реци које су
безбројни потоци део

о да расточимо
да расточимо црно ушће
то гробље свести
то расточење бића

Драган ВЕЛИЧКОВИЋ

ОЧЕВИДАЦ

Пођох јутрос крадом, кроз заспале шуме
Да обиђем све скитаче, глувонеме убоге.
Хладовине промрзLINE, ојађене лакоуме
Лисичаре, камењаре, испод лишћа ругобе.

Паучине умршене лаке зебње поред дебла
Жутих мраве узавреле, хајке на дошљаке.
Дугокљуне прелетаче гнезда им прозобла
Репатице, соколаре, подле зрикаве јунаке.

Препознадох зле потомке грдне зеленаше
У гранама ситно лишће, беле очи глогове.
Кукавице занемеле у гнезда не погледаше
Скитач стрпа рђаве - у платно међ рогове.

ЈА ГОЛОРУК

Ја голорук траволјаком
он с ортаком и јатаком.
Ја у густиш све до браде
он у јендек, зелен-ладе.
Крвопијо, крпељ мраву
изгубићеш залуд главу!

У по ноћи бриде бедра
ето њега преко ребра.
Иде буљав, длакав, окат
натенане оштри нокат.
Нулте ли ми крви фришке,
како рије посред мишке!

Ал` горчив сам за вечеру
вретеним у контра смеру.
Букти румен, копривњача
пршти слама и сламњача.
У врат крпељ-последица.
Обезглављен, без ножица.

КУМОВА СЛАМА

Доста крви и ината хлеба и игара
Оорук, ураа, ноћна мора ни речи ни збора.
У очима ситне муве, жаоке у грлу
По кумовој слами мрави траже сорту изумрлу.
Доста хлеба и игара из ината крви
Крени први не застајкуј опколи и смрви.
Четворо отвори очи до три дана госта.

Ко не плати на ћуприји неће преко моста.
Доста је игара, крви, хлеба и ината
У трви се зуби коте и очњаци легу.
Звони име оца, сина, брата од целата
Свима лица сува бронза, моје је од блата
Оорук, ураа, ноћна мора жаоке у грлу
По кумовој слами мрави траже сорту изумрлу.

ТЕСКОБА

Још увек носим цокуле исте
Чојану микаду у боји цигле
Под мишком суве церове гране
Паклодувана две пивске кригле
Букагије у грудима тугу као туч
Још ми леже под мушкатлом
У марами трн и кључ.

Никола ШАНТА

ЕВА

Непознати мушкарац који се појавио на капији моје куће тог дана, касно послеподне, док сам заливала цвеће у башти, личио је на напуштено дете жељно љубави и пажње. На његовом лицу се јасно видело шта се дешава у његовој души. Лице је говорило све. Он је једна наивна добричина која не уме да сакрије ни своју наивност ни доброту, те две особине које се преплићу попут плетенице косе и красе овај искварени људски род као што плетеница краси девојачко лице. Прво што сам препознала на његовом лицу био је вапај за љубављу. Умиремо несрећни, сматрајући да нам је у животу требало припасти више љубави него што смо је имали. Ње нам никада није доста, као ни приче о њој.

Тог човека, Вукашина, разумем јер сам и сама таква. Непрестано сам жедна љубави, а чашу нико не пружа. Где је та љубав? Зашто људи нису спремни да је дају више? И што је најчудније, успевам да спојим људе, да они себи нађу љубав, само не успевам да је нађем за себе. Зато имам Бебу, керушу, која ми пружа оно што од људи не могу да добијем. Беба ме воли. И ја њу волим. Животиње треба волети. Оне су безгрешне, зато се ваља дружити с њима. Понекад се препустим успоменама више него што треба. Знам да то није добро. Ако човека прогутају успомене, то може да буде веома болно.

Прошле недеље се напунило пет година како је мој Слободан умро. Дала сам читуљу у Дневнику. Многи у крају не познају Слободана. Вероватно су се чудили: ко је сад ово. Нису имали времена да га упознају. Хтела сам да свет види да сам и ја имала некога ко је мене волео. И кога сам волела.

Слободан, мој невенчани муж с којим сам поживела само три године, живи у мојој свести, као да је ту негде, само што није дошао. Само што није отворио врата. Испричаћу причу и о њему, али, пре тога, испричаћу свој животопис пре Слободана, да би се разумео мој однос према њему. Ако би моју причу испричао неко други, она би сасвим другачије изгледала. Рецимо, ако би могла да је исприча моја маћеха Пава. Она је, нажалост, већ покојна, а била је добра жена.

Ретко која пасторка ће то да каже за своју маћеху, али, и поред све доброте, није могла да ме разуме до краја. И није могла да ме воли као што мајка воли. Мајку не можеш нико да замени. Једноставно, мајчин поглед на дете које се игра је другачији од погледа маћехе која брине о детету. Размишљајући о односима мајке, помајке и детета, схватила сам да можемо говорити о три врсте мајчиних и помајчиних љубави. На првом месту је мајчина љубав према детету, на другом је љубав маћехе која је добровољно усвојила дете, а трећа је љубав маћехе која се удала за мушкарца који већ има дете. Ја припадам овој трећој категорији, јер је Пава изабрала мог оца, а не мене. Она се удала за њега, а ја сам само била у пакету с њим. Ми, усвојена деца имамо посебна интересовања за судбине друге усвојене деце. Ми смо посебна породица. Разумемо једни друге и блиски смо јер нас зближава наша несрећа за коју нисмо криви. Тај простор у људској души створен за мајку или оца не може нико други да испуни. Тај простор зјапи као понор велике боли. Он гута попут црне рупе у свемиру. Зато га је најбоље затворити, запечатити. Једино је тако могуће живети с њим. Али проблем је у томе што се он понекад сам отвори и снажном магнетном силом све увлачи у себе.

У комшилуку је недавно умро један човек, рекла бих, добар, јер је са својом женом усвојио дете које је ментално заостало. Када је схватио да не могу да имају деце – усвојили су дете. Јер ништа не оплеменењује човека као дете. Код жене та жеља за усвајањем детета није била толико снажна као код њега, али се повиновала његовој жељи и одлуци. Иако је обично мајчински инстинкт код жене снажнији него очински, ето, овде се показало супротно. Ко зна из којих разлога. Не познајем довољно људе да бих то разумела. Она је, на срећу, схватила да би се њихов брак распао без детета. Отишли су у социјалну установу, пријавили се као брачни пар за усвајање, чекали извесно време, проšli потребне тестове и када су једном приликом видели децу за усвајање, то дете које су касније усвојили је само, без речи, пришло њему и загрлило га. Дечкић од три године се једноставно није одвајао од њега. Он је прихватио загрљај детета, заплакао и рекао да хоће да усвоје тог дечака, без обзира на упозорење да је дете с посебним потребама. Тај добар човек, нека му је лака земља, никада се није жалио социјалним радницима на тешкоће у одгајању детета. Он и његова жена су бринули о њему, волели га и дете је волело њих. Дете их је променило. Његова љубав је од њих створила дивне људе. Он је схватио суштину љубави и ја која му нисам ни род, ни ближња особа идем да га испратим на његов последњи пут. Хоћу да се поклоним таквој љубави, да јој одам почаст. Када говоримо о љубави, углавном промашимо тему. О њој тако мало знамо. Чим нешто осећамо према некоме, ми мислимо да је то љубав. А она је врло захтевна и зато не верујем у ону општу љубав међу људима. Она је због природе људске тешко остварива, скоро немогућа, понекад заблешти попут драгог камена или грумена злата и ми смо задивљени њоме, али то су ретки тренуци. И не зависе од наше воље. Та љубав где се воли сваки човек свеједно какав је. Нама, обичним смртницима зараженим клицом зла, па унемо да уживамо у туђој несрећи, нама грешницима остаје да

чинимо оно што нам преостаје изван те апсолутне љубави, а то је да имамо мало саосећајности и мало племенитости. Да унесрећеној особи помогнемо. Да саосећамо с њом и да она то препозна. И да то саосећање дефинишемо преко дела, преко акције. Саосећајност и људску племенитост треба претворити у дело, као што је то учинио овај човек којем сада идем на сахрану.

Човек је, по природи склон лењости духа, равнодушности и охолости. Али је склон и узвишеним осећањима, као што су племенитост, емпатија, саосећајност и поштовање. Људима треба дати пример и они те примере следе. Овај човек је показао свету шта је љубав. Није он то радио због света, већ због себе. Његова прича је поучна и треба је испричати. Није свет само ружан, прљав и зао. Уме да буде и леп, хуман, пун љубави и разумевања туђих осећања. То дете које је усвојио сада је младић. Шта ће даље бити с њим? Како ће оно живети без највећег ослонаца у животу? Бринем о њему. Идем да се нађем тамо, можда ће бити прилике да будем од помоћи.

У мом животу се толико тога променило. И ја сам као млада тежила променама, сматрајући и верујући да промене носе бољи живот. А није баш увек тако. Јако је важно ко промене чини, с којим мотивом, с којом намером. Често се дешава, чак по правилу, да нови свет прво прогута и одбаци оно што је било добро у старом свету. Ко је добитник, а ко губитник тих промена? Када откријемо добитнике, открићемо и разлоге за промене. Распад претходне државе, рекла бих, солидне, у сваком случају, много боље него што је ова сада, дело је чистих криминалних радњи пресвучених у политичко рухо.

Имам жељу да чиним добро људима. Нисам никаква политичка лидерка, немам потребу за тиме. Ја само помажем да људи развежу емотивне чворове у себи, да се опусте, да се суоче са својим жељама и потребама, да их се не стиде и да покушају да нађу нека решења за себе. Ово што радим није подвођење, то је тражење љубави. Није по рецепту како нас учи хришћанска црква, али ја не осећам грех. Некада сам се бавила локалном политиком, веровала у промене, тај политички нерв када се једном пробуди у теби, он траје. Била сам на разним едукацијама за политичке лидере и тамо нисам ништа научила. Све су то курсеви за манипулацију људима, њиховим осећањима и потребама. Тамо нисмо обучавани да им заиста помогнемо. Зато сам и изашла из свега тога. Једина корист од тог политичког периода мог живота је то што сам научила да препознам демагошку причу свеједно из чијих уста излази. Истински лидер је свестан да су друштвени проблеми као дрво. Каква му је ширина и висина круне, такав је и корен. Из малог корена не расте велика крошња. Не може се проблем који је настајао десетинама година решити за годину дана. Лидер не може да живи другачије од свог народа. А за такав приступ решавања друштвених проблема потребна је смелост, духовност и пожртвованост. А пре свега морал. Када људи верују лидеру? Када он покаже спремност да преузме одговорност за ситуацију коју треба да реши. Када има одговор за ту ситуацију. И када људи препознају да је он моралан човек. Ове наше политичке битанге чим се домогну позиција, власти, привилегија, ту су одмах и друге, млађе жене, други,

трећи бракови. Шта се то променило да му је супруга док је студирао, док се формирао, ваљала, а сада, ођедном, када је он неко и нешто у друштву, када му је изродила, једно-двоје деце, више му није довољно добра, па се жени млађом, свежијом? Нико се није оженио старијом, барем да ја знам. Која је то отимачина енергије, који је то неморал, остављати жену и децу и ићи другој, млађој, лепшој. Ако је он био тако немилосрдан према жени коју је некада волео и према деци, како да му верујемо да ће бити милосрдан према нама, народу, његовим бирачима. Неће, то је битанга, одмах се препознаје. Не дајем глас ниједном политичару који не живи са својом првом женом!

Живимо у времену наглашеног егоизма. Веома је мало људи који су спремни да преузму одговорност и бригу за туђе проблеме. И то није случајно тако. Ако погледамо колико у медијима има промоција истинских људских вредности, видећемо да их је веома мало. Скоро да их и нема. Какве су нам насловне стране новина, такво је стање духа у народу. То је њихова духовна храна. Чиме се народ храни, такав је. Медији, информације створили су свет у којем живимо. Друштвене мреже су препуне баналности и самореклама, тако да су често корисне информације затрпане гомилом менталног смећа. Данас нико не гарантује да је нека информација коју прочиташ тачна. Толико је лажи, измишљотина, пропагандних прича да смо буквално угушени информацијама. Ми смо, уствари, на једном великом менталном ђубришту. Живимо у неком постмодерном добу у којем се осећа велика потреба за темељним преиспитивањем стварности и вредности. Не постоји једна истина којој тежимо, већ ми сами смишљамо и изражавамо различите истине и именујемо их у датим околностима.

Верујем само у ону истину коју створе писци. Они су испирачи злата који одбацују гомиле шљунка и смећа да би се нашло мало духовног злата, материјала који ће омогућити стварање новог смисла који ће бити користан у 21. веку. Треба бити актер процеса, а не посматрач. Јер само процес мења човека и друштво.

Управо преко друштвене мреже дознала сам да постоји и један истински лидер нашег времена, калибра једног Гандија. Тај лидер новог доба зове се Хосе Алберто Мухика Кордано. Он је од 2010. до 2015. године био четрдесети председник Уругваја и на себе је скренуо пажњу светске јавности демонстрацијом необичне скромности, аскетизма, одбацивањем богатства и привилегија, тиме и корупције која произлази из њих. Највећи део председничке плате, деведесет одсто од 12.000 долара, уплаћивао је као помоћ сиромашнима и малим предузећима, а за бескућнике је отворио врата председничке палате да се не би смрзавали на улици. У младости је био герилац, припадник политичког покрета Тупамарос, инспирисан кубанском револуцијом, био је неколико пута рањаван, у затворима је провео 13 година. Говорио је да је његов основни животни принцип да живи онако како мисли, а то значи да буде уздржан и да кроз живот иде растерећен од материјалних потреба, да би могао да ради оно што воли. Према њему, треба поставити политичко-економски систем који омогућава расподелу укупног богатства земље тако да сиромашнији

слојеви друштва не буду оштећени. Говорио је да су највеће вредности за сваког човека животи слободан. А бити слободан, то значи имати времена радити оно што човек воли. Ако много трошим, онда морам много да радим да бих надокнадио те трошкове, а све то иде на штету истинског живота. Мој живот није на продају и не желим да га потрошим на борбу с тржиштем. Тек када човек одлази са овога света схвата да су му једино важни односи које је имао с другим људима. Све друго нема вредност. Тада схвати да је живот светиња и да на такав начин треба гледати на њега.

Мухика даље говори да се не треба само борити за привредни раст, већ за друштво у којем ће људи да буду срећни. Богатство ничему не служи ако смо несрећни, а култура је превише подређена закону тржишта. Стари Грци су се држали гесла – ништа преко мере. Радити се мора да би се живело, али живот није дат само зато да би се радило, већ да се, пре свега, живи. Наша култура би требала да кочи оно што нам непрестано намеће тржиште.

Политика није професија, говорио је Мухика, то је страст. Она је попут уметности. Ко жели да се обогати од политике, њега одмах треба истерати из ње.

Није Мухика једини лидер који даје добар пример. Има ту још политичара од угледа. Негде сам прочитала да је Исак Бен Цви, други председник Израела, сматрао да председник својим примером треба да буде узор грађанима, а његов дом одраз тешких времена. Више од двадесет шест година је с породицом живео у скромној дрвеној кући у јерусалимској четврти Рехавији. И давао је пример како треба веровати човеку и како се треба надати бољем животу. Али живети онако како и други живе у тешким временима.

Без таквих људи какав је Хосе Алберто Мухика Кордано и Исак Бен Цви нема напретка цивилизације. Има таквих људи око нас, само их треба препознати и указати на њих као на добре примере на које се ваља угледати.

Враћам се у причи на моју маћеху Паву. Она се удала за мог оца када сам имала две године. Пава је увек говорила да сам била слатка девојчица. Била сам татина лепотица. Кажу да сам као дете била немирна. А које здраво дете није немирно и радознало? Права мајка се радује ако јој је дете несташно, ако много трчкара, свугде завирује, свакога имитира, обува мајчине ципеле, заинтересовано тражи одређену играчку, ваља се по поду с циљем да добије шта је наумило...

Помајка када разговара с мужем о детету не разговара с радошћу и усхићењем, већ као о заједничком проблему. Ја сам била њихов заједнички проблем, а не њихова заједничка љубав.

Отац ме је волео и штитио. Пава је то знала, и вешто му је давала за право, а у суштини је радила по своме. Опет кажем, Пава је била добра жена, била је добра супруга мом оцу, нека јој је лака земља, подигла ме је, бринула о мени док је отац био у Немачкој. Тата је зарадио стан. Зарађивао је доста добро, живела сам не баш у изобиљу, али сам имала све што ми је било потребно. Пава се касније, када сам већ била девојчица у пубертету, запослила у Албусу, тако да сам у то

време много била сама. Сада ми је педесет и која. Зреле године су ту, љубави ми треба, а ја сам поново сама. Највећи део свог живота сам била сама. Самоћа је моје природно стање којем се не радујем. Пава се трудила да буде попут праве мајке, али је увек нешто недостајало. Она је хтела, али није до краја осећала.

Нешто најближе мајчиној љубави пружала ми је бака по мајци, Емилија. Она је и ликом и понашањем највише личила на маму. Када је мама умрла, имала сам годину и по, тако да њу и не памтим. Моја представа о њој је саздана од мајчиних фотографија које сам брижно чувала као највећу светињу, од маште, нешто од очевих сећања на мајку, а највише од посматрања баке како се креће по соби, како кува, како ме милује, покрива у кревету, како се смеје, како плаче. Најпрепознатљивији детаљ код баке и мајке су рупице на образима када се смеју. Када би се бака насмејала, те рупице би се појавиле на њеном округлом благом лицу и ја бих тада скочила на баку, загрлила је и љубила је по тим рупицама, све замишљајући своју мајку. Те рупице на лицу, када се смејем, имам и ја. Нису тако изражене као код мајке и код баке, али су ту. Само што се последњих година мало смејем, па их људи ретко примећују.

Бака је била једина особа у коју сам имала безгранично поверење. Оцу сам изнела жељу да живим с баком, што је било немогуће, посебно када је трајала школска година. Али зато, када је био школски распуст, подразумевало се да првог дана распуста путујем код баке у село. Док сам била мала, код баке ме је водила Пава, а касније, када сам порасла, ишла сам сама. С баком сам највише волела да разговарам и да слушам њене приче. Ево једне која ми је наговестила тајну избора партнера. Ја сам ћутала, слушала и препознавала недоследности и нове детаље стално очекујући неку важну чињеницу која ће ми причу до краја отворити и разјаснити.

Исус Христос је са својим ученицима ишао од села до села и проповедао нову веру. Једном приликом су се изгубили и требала им је помоћ да би нашли село које су тражили. Недалеко од путељака којим су ишли била је група жетелаца. Приближили су им се. Пажњу им је привукла девојка, изузетно вредна, окретна и брза у послу. Она је непрестано водила рачуна да помогне ономе ко је заостајао, доносила би радницима воду и за све што је требало да би посао ишао како треба, она је била ту. Када су је Исусови ученици упитали којим путем треба да иду, девојка им је објаснила, па их је чак и повела до раскрснице и руком показала куда даље да иду, а онда је хитро отрчала назад до поља и са осмехом на лицу наставила свој посао. Ученици су хвалили ту девојку као оличење врлине и свима је срце било испуњено њеном добротоу.

На новој раскрсници су поново били збуњени. Опет им није било јасно да ли треба да скрену лево или десно. На срећу, под хладом дрвета приметише младића који је дремао и излежавао се. Ученици га упиташе куда да иду даље не би ли стигли до свог одредишта. Уместо одговора, добили су само презрив поглед ленштине коме је било мрско и да проговори, те се окренуо на другу страну дајући им до знања да га се њихови проблеми не дотичу. Ученици су били гневни на ленштину

и питали су се зашто такви људи уопште и живе на овоме свету. Тада проговори Исус: „Овај младић ће бити муж оне девојке у пољу.”

Дуго сам размишљала о тој причи. И ја сам као и Исусови ученици била љута на тог младића. Када би бака поново причала ту причу, стално сам покушавала да схватим логику по којој би ово двоје требали да припадају једно другом. Свака верзија приче била је идентична претходној, поред неких мањих измена, на пример, шта је све девојка у пољу стизала да уради, или која је врста дрвета била у питању у чијем је хладу лежала она ленштина. У једној верзији он је лежао у хладу маслиновог дрвета, у другој ораховог, иако нисам сигурна да је у то доба, на том терену куда се Исус кретао, било ораха. Можда је било лимуново дрво или дрво нара. Тога сам се сетила читајући романе израелског писца Амоса Оза.

Да ми отац и мајка нису дали име Ева, вероватно би мој живот био сасвим другачији. Да, свесна сам шта сам рекла. Наши животи у доброј мери зависе и од наших имена. Свако име носи у себи своје значење и оно утиче на судбину те особе. Ева је, као што знамо, жена Адамова. Али неко се побринуо да људски живот баш и не буде тако једноставан и лако растумачен, мислим, пре свега, на живот жене. Јер о жени је сада реч. Кажем да ми није дато име Ева, вероватно не бих никада истраживала тему првобитне жене, прамајке свих жена овога света. Адам се у Кабали помиње најпре као андрогин – и мушко и женско. Али када је видео како се нагони у животињама буде и манифестују у томе да свака животиња има свој пар, постао је свестан колико је усамљен. Бог се сажалио на њега, каже легенда, те га је, док је био у дубоком сну преполовио, одвојивши женско од Адама. То женско била је Лилит, прва Адамова жена, као нагонски, земаљски вид женске енергије и живо отелотворење Адамових потајних жудњи. У неким другим древним записима пише да је Бог и Адама и Лилит створио засебно, али је за њено стварање употребио нечисте талоге уместо праха. Лилит је одбијала послушност, те није хтела у полном општењу да легне испод њега, сматрајући то потчињавањем. Због дивље и непослушне природе Лилит је била протерана из раја у пећине на обалама Црвеног мора, где је општила са злодусима, одакле је одлазила у своје ноћне демонске походе на људе. Као демону, приписују јој три радње: завођење и сексуално исцрпљивање мушкараца, поготово ожењених, убијање деце, њено приказивање људима у облику демона, вампира, вештица. Како год окренемо, Лилит је већ хиљадама година асоцијација на демонско, надмоћно, сексуално-магијско. Људи се боје Лилит. Инквизиција је спаљивала жене у којима је препознала Лилит, јер она превише зна и уме, а због блуда и отворене сексуалности у средњем веку је гиљотирају. Наши преци су смишљали бајалице и песмице како би је отерали с прага свог дома. Супруге нарочито воде рачуна о њој, да им се не приближи мужевима, да их не заведе. Мушкарци је траже и жуде за њом, као што је и Адам жудео за њом. Оптужују је да долази ожењеним мушкарцима у снове и узнемирава их чежњом. Лилит је Евина ноћна мора, јер Адам у кревету жели Лилит а не Еву, док у Еви види само мајку своје деце и чуварку огњишта. Тим супругама не пада на памет да она долази само

код оних мушкараца који је призивају у својим чежњивим сновима. Не пада им на памет да они, у ствари, њу узнемиравају и нарушавају њену самоћу и самодовољност.

Лилит не ствара мушке потребе, оне постоје и без ње. Оне су уткане у саму природу мушкараца, а Лилит је само одговор на њихове тајне жеље. И то оне најснажније. Лилит је у самоћи научила да се храни знањем, да једну глад претвара у глад за нечим другим. Лилит је изашла из Едена да би утолила своје друге апетите. Тамо у самоћи мушкарци су јој нарушавали мир притајеним плачем који је одјекивао у ноћи. Адам је увек желео Лилит за љубавницу, Ева је прижељкивала њену страст, љубавне вештине, њену бестидност и слободу. Свако ко је желео нешто да сазна морао је да потражи њу, морао је доћи к њој. И свако ко трага за знањем среће њу, долази у њену ризницу. Лилит је она која зна. Она је истина која је сакривена и која стрпљиво чека своје време. Она је, кажу тумачи легенде, напустила Еден да би сачувала знање и да би га умножавала. Заштитник је трагача, луталица, песника и писаца, научника и свих других стваралаца који на свет доносе нове идеје. Лилит шапуће из дубине својих истина, из дубина људског бића.

Према легенди, Лилит је после протеривања из Едена постала жена Самаелова, демона који је у облику змије завео Еву и навео Адама на грех. Након што су Адам и Ева прогнани из раја, Лилит је још једном спавала са Адамом и тако родила злодухе Седиме. Друга њена деца названа су Лилини, имала су људско тело, стражњицу попут черека и крила.

Ето, то је прича о Лилит и о Еви. Прича која непрестано траје. Ева је женски принцип материнства, дома и породице, пасивни принцип, она која никада не напушта огњиште. Лилит је женски принцип активног живота, живота ван дома, принцип самосталности и тежње ка сопственим циљевима. Ева рађа физички, Лилит рађа духовно. Ева и Лилит су делови сваке жене, два аспекта женског бића и целовитости. Заједно чине равнотежу жене и равнотежу живота. Ако је једна од њих искључена из живота жене, долази до поремећаја здравља жене. Тамо где нема Лилит жена је превише пасивна, превише брине о другима, залази у посесивност из немоћи, у апатију, у безличност, у превелику зависност од других, у живљење за друге до исцрпљености, у превелико давање, а премало бриге за себе. Нису ли наше мајке и баке баш такве? Када сами не бринемо о себи, онда тај терет сваљујемо на друге. Онда долази до поремећаја наше свести, те постајемо зависни од бриге других за нас. Бринути о другима је као дрога. Тада се та жена утапа у Адама као његово ребро, претвара Адама у услов свог постојања. Тамо где су Ева и Лилит највише раздвојене, има и највише женске патње. Тамо где су раздвојене, највише се призивају. Управо из тих разлога Лилит се појављује у свести жене тек у четрдесетим годинама, са озбиљном зрелошћу, када се жена умори од половичног живота. Када схвати да у тим празнинама које настају у простору удаљености Еве од Лилит спава ђаво. И чека своју прилику.

Крочивши у моју кућу, Вукашин се испочетка снебивао и није

имао намеру да се представи. Нисам инсистирала да изговори своје име. Касније, када смо попричали уз кафицу, када је стекао поверење у мене, рекао ми је не само своје име већ и све о себи, о свом животу, па и о својој најдубљој интими. Чудна је та потреба мушкараца да отворе душу непознатој жени. Тада се буди дете у њима које тражи мајку којој ће да се повере. Тако је било и с Вукашином.

Ово што сам испричала о Лилит управо сам читала тих дана, те сам у тренутку схватила да се ништа не догађа случајно. Само сам повезала две приче које су се среле. Причу о Лилит и причу о Вукашину.

Када је описао какву жену жели, у мојој свести се одмах појавила слика Лилит. Он је несвесно описао управо заводницу са слике Џона Колијера из 1892. године. Читалац се може чудити мојој обавештености, али када човека нешто опседа, он то проучи до танчина. Лилит се завукла дубоко у Вукашинову свест. Он свега тога, наравно, није свестан. Он њу непрестано призива чежњом.

Вукашин је рекао да жели жену црвене косе. Дугачке, са увојцима. Дугачку косу са увојцима може да има млада жена. Моја коса није довољно дугачка и није тог квалитета да може да носи увојке и зато сам одустала од првобитне намере да будем у кревету с њим. Када смо се договорили да ће сусрет да се одигра у затамњеној соби, чињеница да ли је коса црвена или није могла би да буде од мање важности. Када сам то поменула Вукашину, он је инсистирао да, иако он неће видети боју њене косе, да та жена треба да има црвену косу. Да ли је боље да црвена коса буде рођењем, природна или избором, офарбана, питала сам га. Ту се Вукашин замислио и после краћег размишљања се определио. Рекао је: Нека буде офарбана. Анализирао сам ту жељу и схватила да његово мушко биће жели жену која је доживела трансформацију и да је црвена коса која симболизује ватреност њен свесни избор. Од тада размишљам шта да радим с косом. Ако је офарbam, он ће схватити моју намеру да му се увучем у кревет.

Која год жена да је била у тамној соби, он би је доживео управо као такву какву је желео, јер је веровао да је могуће да се нађе такву особу. Све што постоји у машти мора да постоји и у стварном свету. Знајући све то, била сам у дилеми да ли да се ја појавим у тој соби за остваривање најскривенијих жеља. Та намера ме још држи јер, да будем искрена, Вукашин је згодан мушкарац и допада ми се. Први пут сам у кревет Вукашину ставила Сузану, али следећи пут ћу у тамној соби да будем ја. Вукашин то не би требало да зна, али сам чврсто одлучила да то урадим. Једноставно, пожелела сам га и мислила сам да имам право да учиним понекад и нешто за себе.

Пошто се мушкарци плаше мене, у мени виде мајку, исповедајуми се, траже савет, а не потенцијалну партнерку, што понекад пожелим да будем, ја сам принуђена да се послужим малим лукавствима, као што је било у овом случају. Поставим себе у улогу неке жене и на тај начин украдем мало љубави за себе. Не осећам кривицу због те преваре. То је на неки начин моја наплата услуге које чиним овим љубавницима. Занимљиво да још нико од тих мушкараца

није открио превару. Или су је и открили, али су ћутали, јер им је било лепо? Не знам. Ни с једним нисам разговарала о томе, јер бих се онда разоткрила, морала бих да кажем истину, а мушкарци не воле да буду преварени.

– Знаш ли ти, Вукашине, ко је Лилит? – питала сам га када смо се кроз причу добро упознали.

– Не знам.

– Види, свет не почиње с нама, нити се с нама завршава. Ми смо ту само у пролазу. Ми смо глумци позоришне представе која непрестано траје. И прича која се одвија у том позоришту се непрестано одвија. Глумци се мењају, али приче остају. Ти си човек у зрелим годинама. Ти би пуним интензитетом да удишеш живот јер постајеш свестан да се он полако цеди из тебе. Али пре него што одеш, ти имаш снажну потребу да спознаш, да видиш, да осетиш, пре свега, праву љубав. Сви тражимо праву љубав и сви умиремо с тугом јер је нисмо открили и проживели до краја. Она нам стално измиче. Или можда и има тих који ће да кажу да су осетили праву љубав, да су је живели, кажем, можда их и има, али ја их не срећем. Код мене такви не долазе. Код мене долазе они који је траже. Кажеш, Вукашине, да си ожењен, а да ли си волео своју жену када сте се узели?

– Е, каква је то жена била. Волео сам је и одабрао из љубави. Нисам размишљао ни о каквом интересу, био сам млад, чиста срца и једноставно сам волео. Када сам је први пут угледао, рекао сам свом пријатељу с којим сам се момчио да ће Тамара да буде моја жена. Овај се чудио и питао како знам, шта видим у њој. Чудио се мојој сигурности, а ја сам једноставно одабрао и осећао да сам одабран и с њене стране. Ја сам једноставно осећао.

– Лепо си то рекао, Вукашине. Ниси ни свестан да си изрекао једну од највећих истина наших живота. Треба своје поступке ускладити са осећањима. Онај унутрашњи глас у нама је нешто исконско што припада човеку. Ти мислиш да си ти одабрао своју жену, а она тебе, то и јесте тачно и није. Ми смо, Вукашине мој, у власти митске матрице и наш живот се одвија по њој. Хормони у нама преко наше подсвести утичу и одабирају нам најповољније јединке за парење и за продужавање живота, те највеће светиње на овоме свету и свих других светова. Иза свега тога стоји Бог, његов наум, његова стваралачка енергија. Механизми којима то ради често нам нису јасни, али човеку је дата интелигенција управо зато да би могао да схвати Бога, творца живота и механизма за његово одржавање. Покушај да то сагледаваш с те стране. Ослободи ум и за такву спознају.

Знајући да ћу добити Вукашинову наклоност ако се и сама отворим, рекла сам му понешто о свом животу и о послу којим се бавим:

– Ето, ја волим животиње, што се да видети када се закорачи у моју кућу. Ту су мачке на каучу, ту је пас у дворишту, и њега пустим у кућу, окупам га, па се сви дружимо, играмо. Ја бринем о њима, волим их, а оне ми узвраћају љубав. Ја сам свесна да су ту унучићи, не бих имала потребу за животињама. Али шта да се ради. Ја непрестано тражим љубав. Волим да откривам где се све сакрива и да јој помогнем

да се појави, да се открије. Она се скрива попут врапца у жбуну, ја продрмам жбун и она излети на слободу. Она настаје из чежње, мушке или женске, свеједно. И када ту чежњу препознам, покушавам да јој створим услове, да се склопе коцкице, да се људи пронађу и тиме да пронађу своју љубав. Зато и радим овај посао, ако се та моја занимација послом може звати. Када некоме помогнем да нађе љубав, ја сам срећна, уживим се у ту причу, у ситуацију и проживљавам све што проживе и сами актери приче. Ја нисам доживела срећу у љубави изван тих прича. Више не могу да је тражим за себе, те је тражим за друге. Моја пријатељица с којом разговарам о таквим темама сумња у могућност среће у туђој љубави, а ја је уверавам да је то могуће.

– А зашто мислиш да је више не можеш тражити за себе? – упита Вукашин.

Ту се нађем у чуду шта да му одговорим, да ли да отпочнем своју љубавну причу која ме је коштала живота или да то једноставно прескочим. Хтела сам да Вукашин има поверења у мене, а поверење се гради искреношћу, те сам пристала да му испричам причу о Слободану.

– Видиш, Вукашине, ја целог живота нисам имала праву љубав, прави занос. То што ти говориш о својој жени, како сте се у младости препознали, то је тако лепо. Тада си био срећан. Ја ту врсту среће у љубави, да ми је нешто потаман, да ме испуњује до краја, да осетим да је неко створен управо због мене, ја то никада нисам осетила. И то ми недостаје и томе стално тежим. А када нешто јако желимо, склони смо да поверујемо да нам се то и догађа. И ту се онда преваримо. У младости ређе него у зрелијим годинама. А мени се та моја љубавна прича догодила у зрелим годинама после пропалог неформалног брака који није ни за спомињање.

Док сам живела са Слободаном, то су биле најсрећније године мог живота. Знала сам да та срећа неће трајати дуго, као ни било која друга срећа у мом животу. Посебно љубавна. Зато сам давала све од себе да уживам пуним плућима у љубави с њим. И ту сам погрешила. Од силне жеље да га сачувам да не оде од мене, давала сам му више него што сам имала. Сада не говорим о емоцијама, већ о новцу. Извукао је све од мене тако да сам после његовог одласка остала у огромним дуговима, од којих се нисам никада опоравила, јер су ми одузета два стана, очев који сам наследила и мој, и сва друга имовина. Што се тиче емоција, он мене никада није волео онолико колико сам ја њега. Често ми је падала на ум бакина прича о оној ленштини и вредној девојци. То је била моја животна прича. Како ме је само копкала та прича у детињству као да сам знала да је у њој записана и моја судбина. Када се све то десило, док сам била у затвору због дугова, много сам размишљала, читала и схватила да смо ми, у ствари, у власти прича, митова и бајки. У њима су матрице по којима се одвијају наши животи. Касније сам у књигама прочитала да се то стручно зове животни скрипт. Како сам то себи разјаснила, другачије гледам на људе. Покушавам да препознам какав скрипт има особа с којом разговарам. Када то откријем, тачно знам шта ће се с њом догодити. Ретко када оманем. То је као када проспеш кукуруз

испред кокошке. Она мора да кљуцне у тај кукуруз. Тако се догађа и с људима. Ако неко има лузерски скрипт, од две варијанте које му се нуде у животу он ће по правилу изабрати лошију, лузерску. Кљуцнуће тај кукуруз који постоји због њега. Ретко када га околности наведу да изабере другу опцију осим оне којој његов унутрашњи магнет тежи. Ја сам чак направила и неку врсту каталога карактера људи. Постоје разни типови људи, то нам је свима јасно. Сила која их вуче да остваре своју зацртану судбину је изузетно снажна, просто је немогуће неутрализовати је. По мени, снажна тежња за остварењем судбине ствара карактерне особине.

Имаш, рецимо, тип људи који сам ја назвала прелетачи. То су амбициозни бескрупулозни људи који ће било шта да учине да њима буде добро. Морал као категорија за њих скоро да и не постоји. Људима око њих није добро када овај тип људи извршава налоге свог унутрашњег бића. Интелигентни су, не праве разлику између добра и зла. Добро је оно што је њима корисно, а зло оно што им штети. Зло је намењено другима, не њима. Они се праве да не виде ако некоме учине зло. Забашуре то. Имају недостатак емпатије према другима и не додирује их много туђа судбина. О туђим судбинама не мисле. Просто немају времена за друге. Изузетно тешко доживљавају пораз. Ако их свет презире, то је добар знак јер то говори да су успели у животу. Јер туђ успех се презире. Новац им је мерило снаге и моћи. И позиције у друштву. Уживају да троше новац, свакако на себе и своје ситне потребе које их усређују. А још више воле да га стичу. Стицање новца их чини срећним. Та страст их лако обузима и држи у својој власти. Сексуална страст код њих је потиснута. Све је подређено страсти стицања. А не сме се заборавити да порок сексуалне страсти може да се намири и да се стиша док се страст према стицању не стишава. Она се само умножава и повећава. Неповерљиви су према другима јер су свесни шта су сами кадри да ураде ради остварења својих циљева, па сматрају да су исто то спремни и други да учине зарад својих интереса. Прихватају и напоран рад и било какву манипулацију и непоштен или неморалан гест ради остварења циљева.

Тип *жртве*. Ти људи су створени да буду жртве. Шта год чинили у свом животу, какав год успех постизали својим трудом, увек ће се наћи неко поред њих који ће ту особу да увуче у позицију жртве. Који ће да искористе њихов труд за себе. То може да буде муж, супруга, љубавница, колега, близак пријатељ, родитељ, брат, сестра, деца. Њихови односи се увек развијају у том правцу да та особа постане жртва. То је једноставно њихова судбина. Ти људи, жртве, као да се боје да узму оно што им припада. Нису научени да то прихвате. Они су несрећни јер нису научени да буду срећни. Срећа је за њих грех.

Срећници – то су људи којима, када гледамо са стране, изгледа као да је све потаман. Околности им се просто намештају да њима буде добро. Али то не значи да су они заиста срећни. Најчешће и нису. Јер срећа долази као резултат уложеног труда. Они не улажу много труда да им буде добро. Са животним трагедијама и несрећама они се веома тешко носе јер кроз живот не изграде механизме за одбрану од тешких ситуација.

Вечити сиромаси. То су људи пуни идеја, увек оригиналних, и они покушавају да остваре те идеје. Међутим, има у њиховој психологији нешто искривљено, уврнуто, више верују себи и неком свом виђењу ствари него провереном искуству које нуде други. Нека наивна, дечија незрелост их стално нагони да се доказују. Пошто те њихове наводно оригиналне и добре идеје не буду проверене у искуству и других људи, труд који они уложе у остваривање своје идеје и намере најчешће буде узалудан јер идеје пропадну због неког баналног разлога који нису хтели да уваже, а који су могли да препознају у туђем искуству, када би уважавали друге људе и њихова искуства.

Непостојани. Пре подне мисле једно, после подне друго, а сутра се понашају као да јуче није постојало. То су особе које не узимају одговорност на себе, врло су несигурне и пркосне. Површне су, ништа их темељно не узбуђује, посебно не духовни и интелектуални заноси. Не може се рачунати на доследност њиховог става. Нису одговорни према заједници. Брину само о себи, а одговорност према заједници немају.

Саветници. Ти људи су свесни да се око нас догађају процеси, да су наше судбине у власти виших сила које се манифестују на разне начине. Они знају да смо само актери на позорници. Наши животи се одвијају по моделу приче без обзира на то да ли смо ми свесни тога или не. Митови, легенде и приче управљају нама. Обрасци живота. Живот је велико позориште и ми силама које су дефинисане у дубини нашег бића бирамо улогу у којој се најбоље осећамо. Живот је попут Сведенборговог неба. Свако је тамо где се најбоље осећа. Они могу да предвиде догађаје зато што познају те универзалне приче, архетипске ситуације које владају нама. Јер понашање актера приче увек иде у том смеру да се прича оствари до краја.

Манипулатори. Врхунски играчи. Они су комбинација више карактера. Способни су за политику. Свесни да остваривањем општег интереса остварују и свој. Имају активан однос према материјалној страни живота. Спремни су на ризике који их често коштају, али им и доносе успех. Имају лидерске способности, умеју да наметну свој став другима. Убедљиви су. Верују у своје идеје. Обично падају на питањима морала. По природи хедонисти, обично попуштају у остваривању својих хедонистичких потреба и, миц по миц, из једне ситуације упадају у другу и срозају се у амбис који су сами себи створили. То је њихов скрипт. То је јаче од њих. За њих посебно важи она јеврејска пословица – дабогда имао, па немао. Они уживају у моћи власти новца, а онда пате када доживе пораз. Све то је тешко прихватити и проживети, па им суицидне мисли падају на ум, али њихов урођени хедонизам их брани од таквих чинова.

Лузери. Немају одбрамбене механизме за животне борбе. Стално су у сенци ауторитета који их покрива, планира и остварује планове за њих. Ауторитет зна шта је најбоље за њих, боље од њих самих. Немају пријатеље јер пријатељство стварају аутентичне особе, а код њих аутентичност није развијена. Када изгубе ауторитет који брине о њима, они су изгубљени, очајни и несрећни.

Колекционари. Уживају да показује своје колекције. Оне их издвајају од других људи. Циљ поседовања колекција је управо то – бити другачији. Узвикнути свету око себе – ја постојим! Чег све има у колекцијама разних чудака? Један има на хиљаде фотографија младенаца направљених на дан венчања. Има десетине хиљада дискова с филмовима и музиком. За време свог живота он не може да одслуша или одгледа те дискове. Исто тако, он не може да прегледа све фотографије младенаца. Постоје колекционари књига који не читају књиге које имају. Али оне су ту, постоје. Поседовање библиотеке је посебна прича. Библиотека књига које човек сам набави с намером да их прочита, или их је већ прочитао, једна је прича, а поседовање књига које нико не чита, па ни власник, већ их само има, то је оно колекционарство из неке посебне страсти имања нечега што други немају. Познајем колекционара који сакупља хемијске оловке. Нити пише њима, нити их користи, али он их има и та особа је спремна да учини велики труд да обогати своју колекцију. Један колекционар сакупља празне кутије од цигарета. Цела соба на зидовима има полице за ту врсту кутијица. Колекције компликују њихове животе, али без њих они не постоје. У њиховим животима нема много простора за живе људе са идентитетом и ставом. Постоје само они који ће се дивити њиховим колекцијама или они који постају део њихових колекција.

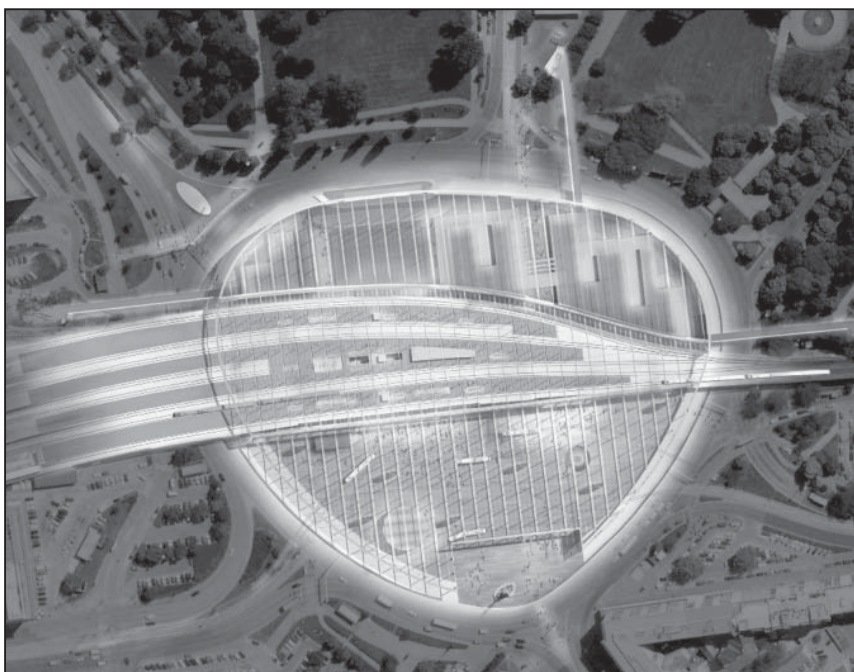
О женама Еви и Лилит сам ти испричала. Ето, Вукашине, кроз такве наочаре посматрам људе.

– А да ли човек може да се мења, ако је, на пример, губитник, може ли он то да промени, да се ослободи тога?

– Може, али мора да ради на себи. Прво треба да дефинише разлог своје судбине, онда да направи заокрет у животу. Њега ће стално да вуче тај његов психолошки калуп, али он треба да се одупире томе. Многима је била од користи промена околине, места становања, града, па и државе. Одлазећи у иностранство, они радикално мењају начин живота, старе навике, тамо је другачији однос према раду, према општим добрима, према другим људима, они су приморани да траже и стварају нова пријатељства, све је то испуњено патњама, кризама, али бол и патња су потребни да би се из њих изашло као нов и прочишћен човек. Ту је веома користан раст по духовној вертикали. После краће паузе, безуспешно очекујући да ће, можда, Вукашин да проговори, Ева продужи: – Ја сам, у ствари, увек више волела него што сам била вољена. Ваљда сам показивањем своје љубави желела да покажем како да се он опходи према мени. Али све је било узалуд. Касније сам схватила да је Слободанбио са мном из интереса. Он је био мамин син, лузер. Никада није радио, а волео је да живи на високој нози. Мамин јединац, као што сам и ја била, никада није научио да брине о себи. Ми јединци смо несрећни људи. Слободанова мајка била је професор универзитета, имала је увек добре приходе и бринула је о њему до његове четрдесете. Смешно и тужно, али тако је. Слободан никада није био запослен дуже од два месеца, а волео је да троши. Стално је планирао и разглабао о великим пословима. И улагао у њих паре, нормално мајчине, и редовно пропадао у пословима,

окривљујући друге, никада себе. Идеја за послове у којима ће много зарадити било је напретек, а реализација је била нулта. Ја сам га и таквог волела. Да, он је био она ленштина у хладу дрвета из бакине приче. Зашто сам Слободана волела иако сам све то препознала у њему, не знам ни сама. Ваљда из сажалења. А можда ме је на то терао мој скрипт губитника. Тај магнет којем тешко можемо да се одупремо. Ко ће га знати. Ми жене смо чудна бића. У нашој подсвести се стално активирају мајчински инстинкти и тада смо заштитнице. То је била Ева у мени. Слободан је био коју годину млађи од мене и ту улогу мајке-заштитнице ми је веома брзо наметнуо, а ја, блесача, оберучке сам то прихватила. Постајући жртва његовог скрипта, истовремено сам остварила свој. Очигледно.

(Одломак из романа *Златно звонце* који ускоро излази у издању Архипелага из Београда и НИУ Руског слова из Новог Сада.)

Борис Подрека: Северна железничка станица, Praterstern, Беч, Аустрија, 2010.

Милан МИЦИЋ

ПРИЧА О ТИКАН- ТАКАНУ

1.

Био је то сасвим обичан човек скромног светлугања, ситне голубије грађе, зелених веселих очију, шаљивџија, гост трена. Спреман да помало поједе, попије, провесели се; у води потока угледа самог себе.

Од када сам се родио старам се да полудим изјавио је 16. маја 1913. године у уреду котарског предстојника у Босанском Петровцу Манета Жакуле где су га довели због неког греха, сече шуме или украденог јагњета,

То ти не може помоћи рекао му је проницљиви Личанин. *Како год окренеш спаса ти нема. Вазда си ти мој рођаче у неком апсу.*

2.

Милоша Кантара звали су *Тикан-Такан*. Знао је увек, кад га неко пита, да каже тачно време. Загледао би се у небо и рекао на пример: десет сати и десет минута или ноћу у звезде: два сата и три минута.

За ту вештину људи би га частили кафом, ракијом, чашом вина, колutom сира, парчетом пршуте или сланине и *Тикан-Такан* то никад није одбијао. Обичаји су били ту да се поштују и граде ред. А у селима око Петровца био је ред да се *Тикан-Такан* пита за време и да се његов одговор дарује.

Толико су људи у тим годинама поштовали сат. Само је котарски предстојник Мане Жакула имао сат, али га није носио свакога дана већ у посебним приликама.

Кад хапси неког хајдука или кад виша власт долази у његов Петровац.

3.

Тројица жандара чувала су Манета Жакулу а тројица сат.

4.

Тикан-Таканова кућа била је крај друма. Њиме су пролазили сви којима време нешто значи.

Ишли су некуд и питали за тачно време. *Тикан-Такан* им је говорио и они су знали у ком су времену на том друму и колико им треба до циља.

Они што прођу крај *Тикана-Такана* и не упитају га за тачно вријеме сигурно ће закаснити тамо где су кренули говорили су у петровачкој чаршији.

Било је оних који намерно *Тикана-Такана* не би ништа питали да закасне тамо где су пошли.

5.

Није за свакога тачно вријеме, јер не зна што да чини са њим мислио је Тикан – Такан. Ако је за неку ружну радњу боље да никада не стигне на њу. На лијепу и племенита дела човек и овако тешко стиже. Увијек окасни за помоћи.

А некад и кад човјек тачно крене и кад жели помоћи пред њим је пут којим се не може проћи.

6.

У име државе Мане Жакула петровачки котарски предстојник 14.априла 1914. године испитивао је , у свом уреду, Милоша Кантара званог *Тикан-Такан*.

Сат је стајао пред њим, око њега и сата било је шест жандара, у другом делу просторије налазио се испитаник.

На сваки тачни одговор Милоша Кантара петровачки котарски предстојник значајно би заоктао уснама.

На маргини извештаја вишим властима котарски предстојник је написао:

Ово је човјек-сат. Може се користити у војне сврхе. Може и у истраживањима морских дубина и неба.

Није ми познато да ли зна да рони ка риба или лети ка тица.

7.

30. априла 1914. године, шеснаест дана после саслушања у котарском уреду, Мехмед-бег Куленовић срео је у петровачкој чаршији *Тикана-Такана* и изговорио му ове речи:

Упамти вријеме што долази уквариће ти сахат. Дању ћеш мјерити вријеме ноћи а ноћу вријеме дана.

Сјети ме се кад то буде и кад будеш беспослен.

8.

Милош Кантар имао је и своје време у народу познато као *Тикан-Таканово шаљиво вријеме*.

У ствари то није било никакво *шаљиво вријеме* већ начин да Милош утиче тако на нечији живот да спречи да се нешто лоше деси или да удеси какво добро.

Кад би видео да у каквом човеку галами прашина, да се убрзао

да учини какво зло, побије се на дернеку или пријави некога властима *Тикан-Такан* би му успоравао корак говорећи му време тако да окасни на зло што је спремио и стигне где је кренуо али касније када не буде више прилике и кад му се охладе зуби спремни на невољу.

И другачије: када би човек кренуо на неко помирење *Тикан-Такан* би му убрзавао корак да се успут не предомисли, да дође раније и у себи одржи бол-осмех којег је у души наслутио.

9.

Неколико дана после Сарајевског атентата, почетком јула 1914. године, жандари су ухапсили *Тикан-Такана* под оптужбом да војсци што пролази друмом крај његове куће не казује тачно време.

Затворите га у подрум, али га немојте дегенечити рекао је жандарима Мане Жакула. *Покварићемо тако сат у њему.*

У овој земљи имају га само тројица а једног су у Бихаћу већ објесили.

10.

25. јула 1914. године Мане Жакула послао је следећи извештај војним и обавештајним властима:

Милош Кантар звани Тикан-Такан човјек је који народу говори тачно вријеме. Током испитивања утврђено је да не зна да рони и не зна да лети па се не може употребити за истраживање неба и морских дубина.

Посебно упућен агент из Загреба водио га је на Уну и тамо топио па је констатовано да се почео давити. Жандар Хилмија Бурџевић бацао га је у вис, пошто је човјек ситније, голубије грађе, али није могао да полети.

Значи: неупотребљив на небу и у морским дубинама.

11.

Пустити из затвора ухапшеника Милоша Кантара писало је у заповести полицијске службе у Бихаћу 14. септембра 1914. године.

Упутити га на фронт у 2. босанску регименту.

На маргини додато: *Можда погине. У будућности сав ће народ носити сатове.*

На маргини маргине дописано мастиљавом оловком: *Али неће знати колико је сати.*

12.

Заједите штурм! У мене није 4.30 већ 3.30. Јавићу ја вама каде је штурм рекао је *Тикан-Такан* војницима свог вода 27. новембра 1914. године у време напада 2. босанске регименте на руске положаје.

Ја имам своје вријеме. Наши и руски овицири на исти трен навијају сатове!

13.

Тело војника полетело би ка руским жицама а глава се враћала у ров да сачека нов позив на јуриш.

14.

Два дана по заробљавању Милош Кантар није проговарао. Гледао је само у црну земљу и климао главом као да је нешто изгубио.
Једно вријеме има сељак, друго господин, а треће сироти
 пљен рекао је мудро, чупкајући брк, учитељ Перо Бабић из Гламоча.

15.

Да загуби тачно време у себи на пар дана тих ратних година дешавало му се често.

То му се догађало као српском добровољцу на крвавом разбојишту Добруце – троуглу између Дунава и Црног мора, на железничкој станици код Бајкалског језера, на лађи која је пловила Жутим морем, у чајчиници у Коломбу на Цејлону, под Белом кулом у Солуну.

16.

Бе нас је рат наврно! шаптао је за себе *Тикан-Таканов* друг из Лике Мане Пешут.

17.

Кажу да му је исти Мане шапнуо, док их је воз носио у дубину Средње Азије, у Ташкент, као заробљенике на рад на пољима паука:

Наишелај га рођо по азијски!

Између два велика рата Мане се доселио у колонистичко село К. у Банату петнаест километара од села В. где је живео и казивао време Милош Кантар.

Њих двојица имали су своје посебно *азијско време* када би се састајали у кафани.

Каква је била суштина тог времена то нико никада није сазнао.

У кафани *Код Ђука у селу К.* три дана би ратни другови пили а два дана ћутали.

Сведоци тих пијанстава клели би се да су трећи дан *обојица* добијали *косе очи* и *изговарали непознате речи*.

Када би после три дана банчења дошли куће жене би им говориле:

Опет личиш на Туњгуза.

Поправи очи.

Морамо курузе копати.

18.

Поратна зима 1918-1919. године била је у Босни сурова.

Медведи су силазили у села и нападали људе.

Јебем ти све. Међед је чудно звијере говорио је од села до села глуви човек који је преживео напад.

19.

Потом је наишла суша. Па глад.

20.
Године 1923. селили су се добровољци из петровачког краја у Банат.

21.
Милошу и Јели Кантар на Ферикином салашу код села Ц. 1923. године умрло је једно дете, а 1924. године друго.
Кажу да су отишли лако попут малих људи голубије грађе.

22.
Миша Контрин из села Ц. рекао је у недељу 6. јуна 1924. године играјући карте на рогљу:
Има на *Ферикином салашу* један дођош. Копа кукуруз крај пута и зауставља људе. Каже:
Не знам колико је сати, али кад сазнам рећу ти.

22.
Тикан-Такан градио је кућу у Банату. Мера му је била земља, јер кућа се градила од земље.
Ко да смо себи, Јело, гроб ископали рекао је жени.
Овђе народ тако живи рекла је она. *Од земље, у земљи.*
Живићемо и ми. Биће за годишњи леб.
Нијесмо бене да иштемо више.

23.
У новој кући, на новој земљи, 31. марта 1928. године после дуго времена *Тикан-Такан* изрекао је тачно време.
То се догодило док је Јела на земљаном шпорету варила пуру.
Саде је дванајест сати и седамнајест минута рекао је.
Банат је то био, село В.
Напољу је лила киша, самоћа се налегла на кућу, блато се хватало на трен.

24.
На један километар од села В. налазила се железничка станица којом је пролазио воз пругом Велики Бечкерек-Кларија. Воз би се заустављао на станици тачно у 3.45. *Како стићи на вос на време?* питали су се мештани села В. сабрани у ново село из свих крајева југословенске државе.

Из три околне улице долазили су, већ после поноћи да га питају колико има до доласка воза.

О Тикан-Такане! викали су са улице испред Милошеве оgrade од сунцокретових стабљика. *О! Устај. Реци нам када ће вос?*

Тикан-Такан већ је био спреман. Једном је говорио да се врати кући, да поједе *дванајест пржених јаја* па да иде. Другом да потрчи али тако да се ногама удара у гуицу. Трећем да се врати кући јер је окаснιο, воз је сигурно већ код села К, *смрад му је одавно утеко а он ноћаске нек се привати друга посла или нек оде па нек чека следећи.*

Чим машиновођа доручкује, руча и вечера ево њега.

*Хвала Тикан-Такане , учинио си нам.
Не знамо што би без тебе.
Нећемо ти ово никада заборавити! – говорили су људи.
Могу ли сад спават? питао је Тикан-Такан.
Мореш. Мореш.*

25.

Априла 1941. године немачка јединица прошла је селом В. Њихов војнички ред био је савршен, сви су били беспрекорно обријани а на левој руци носили су сат.

Тикан-Такане ови ће ти поса узети. Нико те од овије не пита за вријеме говорили су му сељаци.

Рат је и војске једна другој отимају вријеме. Кад овима неко буде узео вријеме нек после виде што ће без њега – зборио је .

Једно вријеме има сељак, друго господин, а треће сироти пљен проговорио је Мане Пешут који се случајем затекао у селу В.

26.

Давај часи говорили су совјетски војници у селу В. октобра 1944. године.

Сат је у језгру чојека убеђивао је Тикан-Такан совјетског капетана.

27.

Пошто су га привели 25. новембра 1948. године у општинску зграду села В. код иследника Милоша Реброње, јер није имао ни пшенице ни кукуруза да поклони новим властима, *Тикан-Такан* је изјавио:

Не знам да роним ко риба нити да летим ко тица.

28.

Јело јеси ли ти примјетила да ме у задње двије године нико не пита за тачно вријеме? рекао је *Тикан-Такан* жени док су 16. маја 1950. године крунили куруз

Саде сви важни људи у селу имаду сат. Само се они питају за вријеме.

Како навију сат толико је сати.

Ајд ћути, откад је стиго комунизам честито си се наспаво.

29.

Јест мислио је Тикан-Такан. Зато треба подржати Титу.

Што би рекли: донијо ми је миран сан.

30.

Сви они што су у селу В. крајем 40-тих и почетком 50-тих година прошлог века носили сатове знали су шта је помислио *Тикан-Такан*.

На партијском састанку истакли су га као штетну појаву.

Рекли су да је солунаш, да је било доста његовог кројења

времена, назадног и ненаучног, да народни непријатељи не смеју нашој омладини одређивати време, да није време кад каже тамо неки Тикан-Такан већ кад га одреде Тито и партија...

Јест рекао је један припити активиста после малог, нежног сна на школској клупи јер се партијски састанци одржавали у школи. Прије рата би реко прије подне падаће киша а увече неће бити кише. Лако је тако погодити и још је експлоатисо народ : јео му је приганице, шљиве и крофне. (А народу шта преостане.)

И да знате кад ће бити кише а кад неће казиваће један чојек чврст као стијена, као наш Титин комунизам – Каменко ће се звати прорицао је активиста .

31.

Управник зрењанинског старачког дома 28. октобра 1978. године изјавио је на колегијуму:

Имамо пацијента што дању говори тачно време, али тврди да је ноћ.

Стално у ту појаву убеђује другове и другарице – особље дома и другове и другарице што долазе у посете.

(И одлазе по посети.)

(Особље дома одлази по завршетку радног времена.)

Он каже:

Све је мрак Све је ноћ.

Само звијезде-репатице свуће око нас.

Борис Подрека: Тартинијев трг, Пиран, Словенија, 1989, 2009.

Дејан БОГОЈЕВИЋ

ЗВУК РОГА

Пригушен звук рога – мислим о Богу. У тим временским одредницама се појављује светлост. Јача – слабија – јача. Животни сок на дну душе мирује. Лебде провалије, беспуће се претвара у воду. Исчезавам дубоко у сржи молитве. Јагодице мојих прстији прелазе по влажној маховини. Не очекујем помоћ у гласногласју. Збирам мрве хлеба и стављам у крпу коју касније остављам на калему. Родиће јабуке, црвене као дечји образи. Родиће девојке у виноградима, у зују пчела. Мислим о Богу.

СВЕЖЕ ОЗНАКЕ

Неко ново свет(луцав)о слово је у плану. У планинама као део преосталог платна. Међу платанима међа – перо у ритуалу Урала. Не бих нем глас да постанем као плод који се повија пред зидом. Рашила се вест попут метака, попут иметака (са грешним следом) – слеђена леђа. Нисам своју тврдњу успео да попнем до златног врха – међу вихоре – престо је даље од границе – микрофонија на стадиону. И она убрзо мења имена. Нова мена. Скандира заразно гласове; ни ћук не зна да понови – по рођењу где бих? Множе се свеже ознаке. Е!

ГАЂЕЊА

Побуну памти тамница. И топле груди; крв што шикља слива се низ мачеве, вратове – камење јача. Хладне руке, топле следе слепоочнице постају меке, далеко од краљевских клишеа. Закључане кључаоница. Грумен по грумен земље има мој дах. Дахтање дај! Уз дах. Као набубрела пшенична зрне шире се зенице. Док пијеш ширу, златом окиваш коње, амове подмукло трпиш. Кратимо дане. Кратимо одана гађења. Гад по град. Односе.

ЧИОДА ЧАВКА

У том стрипу су бежали, бежали, бежали и побегли покисли дани, те зреле увертире спаса. Слагање снова је посебан догађај који израћа у плач. Ч као чиода. Ч као чавка. Ч као чашћавање часних часова чувеног Човека. Век по век – човек. Ни настао, ни нестало. Уронио у маглу, изронио из паре, у пени усложио оживље и сасекао удове духовима који населише немуште језе језика. Без ичега оста дан, дангуба, даноноћни дах места крај мојих стопала. Стоп Ала што освајају језик испразног телесног ужитка. Битка.

ПЛЕСАН ПЛАХОВИТО ПЛЕШЕ

Невреме дочекати жедан. Молим те, идемо видети ветрове. Кротићемо крваво расположење. Потпириваћемо ватре за сваког бога подједнако. Исте болести бранимо заборавом. Расте коса из одрубљене главе – те влати падају у немирну воду – шире се до притока услед урока. Зембили и трудне жене насликане на платну које буђа. Та плесан плаховито плеше. Али ко зна? Своје семе просипам по утробама док умиру нова слова – нови гласови не желе да их спозна плач; на тргу. Немири усидрени и усирени.

ЛОВИНА

Изронили су шкољке на плави свод – линија разговетно прати одјеке до предела таме. Савршена кома геометријског облика. У њему сашуне биљка, сива, окружена. Очекујем нову ерупцију у старој књизи. Извиру непромењени трактати о умирању. Заглавље. Још један убод магловите зоре. Последњег тренутка ти мени требаш као силни стих о слободи које нема, о жртвовању које се загубило и убило, о песмописању које је само себи постало знак да нешто не штима – свакако: изван рима је спас. Сласт и језа; језерца слада се задржавају на твојем стомаку. Здушно их кушам као куршуми ловину.

КЛИСУРА

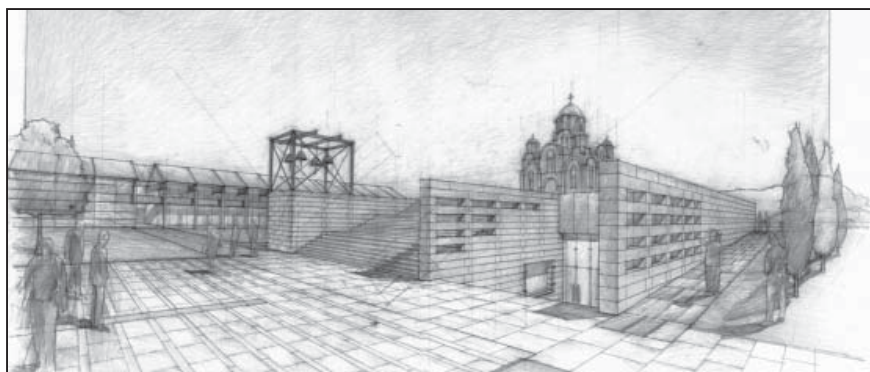
Страх од прве доброте. Преживети оштра писања. Крвавим прстом прецртавам празна поља. Удишем свој дах испод језика. Неке нејасне фигуре се судару и стапају – кажемо: као да плод гине. Други метеори уплићу се по рубним фронтовима опстанка. Чекам у мраку свежу прећу и поломљено вретено – врти се напукло стање; дан после – скачу и бујају плави погледи (полегли по твојим мирисним бутинама). Бутан, бутан, бутан – па – Бурма. Паганска клисура.

БЕЛА СТАЗА

Заборављам паучину и паука на раму слике са Тајланда. Та графика не може да дише, не може више да се оглашава поводом новог светског поретка. Редак по редак – без симбола ко поредак, ко порозност, ко пор – а – ука – но – тугал. Без сувислог смисла књижевност између два бомбардовања бива измештена из мешине у којој зрије сир. Зрије боја, зрије мирис, зрије укус – беласа се изван Бјеласице, једна бела стаза ка свету изван светине.

ПЕСКОВИТО НЕБО

Шта је све потребно да би ти сан одмакао од кише. Прво, све што мораш да урадиш, пребациш у претходни дан и заборавиш – такнутомакнутошутнуто. Друго, наиван си, забораван, без дара, без снова, луд си, не путујеш, не истражујеш. Треће, сви око тебе знају да стижу боља времена – ти немаш сазнања о томе и осећаш хладноћу која те стеже. Само желиш да у новој књизи коју пишеш уселиш звуке, магновења, молитве, изненадне промене средини, сред среде желиш удах реског ваздуха. Желиш да васпоставиш праве вредности – ври врење, варнички несклад, јад, јежеве бодље чувају крхко тело и све телесно буја много јаче. Песковито небо. Загашен колорит.

Борис Подрека: Скица

Ненад Ж. МИЛОШЕВИЋ

САЊАРЕЊЕ

У перспективи, живот машинског инжењера делује примамљивије од живота уличног чистача или конобара у полупропалом кафићу. Тако је бар мислио Никола. До јутрос.

У ретроспективи, Никола је видео да живот машинског инжењера није ништа другачији од живота уличног чистача. Или конобара који се након завршетка радне смене осећа као да је изашао из полупропалог кафића који је управо затворио зато што се напио као летва.

И то рано јутрос.

Лежао је у трави. Било је шест ујутру. Било му је необично што га фебруарска хладноћа није пробудила бар два сата раније. Онда не би осећао овако јаку укоченост у десној лопатици и рамену. Такође, не би морао да у полумраку опипава голу земљу прстима који су му били крути од неке масе која је до пре неколико сати била житка и мљацкава. Сада је очврсла. Спољашња температура следила је и прсте његове десне шаке и неидентификовану масу која је била на њима.

Никола је на земљи тражио свој упаљач. По навици, мислио је да је цигарета већ међу његовим уснама. Најчешће би и била тамо када би се пробудио. То је било прво што би урадио након буђења. Најпре би запалио једну, а тек онда ишао до тоалета да се среди.

Некако је знао да упаљач неће наћи ни у једном комаду своје одеће. Широке фармерке, дебели акрилни џемпер и изношена ветровка нису били добра места за претрагу. Никола је инстинктивно знао да упаљач није код њега. Ма колико пијан био синоћ. Или рано јутрос. Неке податке чак ни алкохол не може да обрише.

Благо се одигао од земље. Погледао је око себе. Седео је у нечему што је личило на парк. Није било зелене површине око њега. За то се побринула зима и ове године. Да је бар једном у последња два месеца посула мало снега па да Николу не окружује ово досадно сивило које се назирало у полумраку последњег фебруарског јутра.

Мучило га је то што упаљача није било нигде. Обично би био на његовом ноћном сточићу кад се пробуди. Или у неком од цепова његове радне опреме кад је на терену. Или у ладици његове

љубавнице када се пробуди у њеном стану. Или, далеко било, на бетону поред гробнице. Често би му случајно испадао тамо када би отишао да запали свећу својој покојној супрузи.

То што је био удовац, није му много помагало у томе да се сети шта се то синоћ десило. То што га је његов син управо тражио у кафићу у коме је синоћ био, није могло да га мучи. Како је Никола то могао да зна док је седео на хладној земљи београдског парка негде око шест ујутру!

Ипак, нешто у вези са његовим јединцем Матеом мучило га је као и недостатак упалача. И цигарета за које је установио да нису ни у једном цепу његових фармерки, где је обично држао резервну паклицу.

Никола се сетио да га је син раније много пута тражио по Београду. По угледним ресторанима и неугледним биртијама. По подземљу престонице и на мостовима који су се издизали над земљом и престоничким рекама. Панчевачки мост, Газела, Пупинов мост, Савски мост, Мост на Ади... све су то биле одличне локације на којима је Матеа могао да пронађе свог несрећног оца након неког његовог бурног ноћног изласка.

Није ни чудо што би момак, након сваке успешне потраге, морао да запали једну. По узору на свог оца који би му после сваке потраге скратио живот за бар месец дана. А онда би Никола наивно повукао један дим младићеве цигарете као да се претходно ништа није догодило.

Не пронашавши основна средства за рад након буђења, цигарете и упалач, Никола је напрегнуо свој мозак да се сети шта се то синоћ десило.

У парку још увек није било никога. Ако не рачунамо хладноћу коју је Никола почео да осећа у пределу својих ногу. И то не зато што је већ осећао страشان бол у рамену и лопатици. Напољу је било јако хладно. Онолико хладно колико један машинац може да одреди – бар минус пет степени хладно.

Успео је да стане на ноге тек толико да му крв проструји кроз цело тело и да лакше дође до његовог мозга. Онда се спустио на колена на којима ће провести наредних неколико минута. Још увек се осећао слабо.

Да ли је то било од лошег вина?

Или му је конобар нешто синоћ сипао у пиће у кафићу у коме се нашао? Ваљда са својом љубавницом? Или са својим сином? Или са сином своје љубавнице?

Када му је Матеа пришао у парку у пола седам, затекао га је како се моли на коленима. То би се обично дешавало минут-два пре него што Матеа пронађе свог оца.

Никола је овога пута захваљивао Богу што не постоји апсолутно никаква разлика између њега, машинског инжењера и његовог сина. Овог уличног чистача који му се управо приближавао.

И један и други су већ дуго били несрећни.

И један и други су неког изгубили. Машинац супругу, чистач мајку.

И један и други су сада били свесни Николиног проблема. И онога што се синоћ догодило у кафићу *Коњак*.

Све је било као на филму.

Никола је изашао сам. Желео је да коначно прочита јучерашње новине након напорног дана на послу. Желео је и да попуши једну са конобаром који се напио као летва пред крај радног времена.

Било је негде око један ујутру. Био је ред да Никола коначно пође кући. И да се јави сину, пре него што дечко рано ујутру крене на посао. Да не брине. Његов отац није понео синоћ мобилни са собом када је пошао с посла у кафић. А конобар Веса је у свом полупијаном стању заборавио и где се он налази. А камоли његов телефон када је испратио и последњег госта из *Коњака* и закључао локал за њим.

Никола не памти хладноћу која га је сачекала на улици. Не памти ни своју мисао о зимама које су некад биле пуне снега. Док је његова Тања још била жива. Не памти ни да се растужио када се сетио да Тања није издржала последњу туру хемиотерапија. Плућа су прва отказала. А због плућа се и лечила.

Никола само памти како се најпре ухватио за неку љигаву житку масу када су прсти његове десне шаке окрзнули клупу у парку. Можда је то била смола? Или је неки балван просуо мед који, за дивно чудо, још није успео да се стврдне по хладноћи? Мора да је то учинио пре само неколико минута! Зашто би то неко радио?

Онда је Никола пао на тврду земљу. Зимско тле није могло да ублажи његов изненадни пад. Зато су га и болели десно раме и лопатица. Због тога и због хладноће која се увукла у тај део његовог тела на коме је и заспао. А онда му се прекинуо филм.

Када је око пола два пао на земљу, Никола није био пијан.

Када га је син јутрос пронашао, Никола се сетио да се, у ствари, никада у животу није ни напио. Чак ни током Тањине болести. Чак ни након њене смрти. Чак ни синоћ, на годишњицу њене смрти.

Никола Добриловић био је нарколептичар.

Када му је син помогао да устане, Никола је пошао са њим њиховој кући. Од сина није затражио ни цигарету ни упаљач. Помислио је да их никада више ни неће затражити.

Желео је само да мало одспава.

Овога пута ће то бити његовом вољом.

Биће то његов избор.

Милена БЛАГОЈЕВИЋ

ЗЕЧЈЕ ШАПЕ НА МЕСЕЧИНИ

(инспирирано причом Дина Буцатија
под насловом *Зечеви на месечини*)

У тренутку када се зима, лагано али неумитно клони свршетку, и њени последњи одједи замиру у вреви ускомешаних градова који вазда некуд журе, притиснутих непрекидним бригама и обавезама што нам их свакодневница неумитно намеће, и када покушавамо да изгубљени у том узаврелом метежу измакнемо свеопштој стихији која захвата људе и управља их ка одређеним, претходно постављеним задацима изнедреним из наручја данашњице и правила убрзаног живота подређеног вртлогу извесних дужности, мале градове смештене у подножју планина, у окружењу зелених брда која се издвајају попут необичних заобљених фигура обавијених густом и непрозирном тамом на позадини неба кроз које просине какав сребрнасти одсев бледог и усамљеног месеца, походи неки несвакидашњи мир. Ко тада расклони беле свилене завесе украшене прозирним додацима протканим крупним цветним мотивима, обазриво подигне дрвене капке на прозорима и погледа кроз окна, полако привикавајући очи на свеобухватни мрак који се спустио на читаву удолину, заклонивши је попут какве огромне црне птице раширених крила, опазиће високе снежне куполе како лагано израћају из таме, чудновато се издвајајући својом белином која у потпуној помрчини делује готово сабласно, али у исти мах и величанствено. Зима на планинама још је у пуном јеку, а ледени мраз који тешко притиска образе указује да ће у скорије време снежна вејавица распрострајти лелујави вео сачињен од комадића леда и ситних блиставобелих пахуљица, које лебде у оловносивом ваздуху, укоченом од хладноће, и меко се спуштају на тло, утапајући се у дубоке наносе пређашњег снега и додајући му још мало светлости и белине. Неке љуте и јаке зиме, када делује да се и сам корак човеков смрзава притиснут силним мразним таласом, а лед, настао мешањем бујица киша што се непрестано сливају у снажним налетима и најтањег слоја снежних сметова се стврдњава до крајње тачке пренапрегнутости и пуца и круни под чизмама, а

становници и посетиоци планинских места се затварају у удобност топле и ушушкане собе, очекујући да хладноћа попусти и завладају повољнији услови, умеју да потрају и до средине маја, противно свим географски логичним очекивањима. Међутим, последњих су година зиме блаже, без оних наглих ниских температура које су раније биле уобичајене, а и снежне куполе током ноћи, услед неког изненадног прилива топлоте, помало опадну и окрње се. Но оне још одолевају, држећи се усправно и сигурно, оивичене грмљем и ниским зимзеленим растињем на чијим се игличастим листовима примећују трагови бледосивих капи кише, које титрају и преламају се у дубини ноћи попут неиспаканих суза. Можда су то знаци невидљивог присуства негдашњих вила, неком незнаном чаролијом претворених у дрвеће и сачуваних у окриљу успомене. Ако су уопште и постојале, али машта понекад древна предања својим непрестаним изливањем у сетним тајанственим часовима преображава у стварност. Уколико се путник намерник, који у вечерње сате пролази путем покрај кога стражаре ове две велике беле куле, горде и неприкосновене, обазре на њих и осмотри их изблиза, уочиће под сјајем месеца што одасвуд расипа растопљено сребро, неке мале, једва приметне трагове стопа, који, међутим, нису уједначени, већ су прва два отиска у реду мајушна, налик на изобличени круг, или какав бели цвет спојених латица, а друга два, нешто већа, дугуљаста, и тако смењују творећи чудне шаре, које још тајанственије делују посуте сребрним месечевим прахом. Оне се, мада удаљене, указују и посматрачу који цео призор разгледа с прозора, скривен иза танких белих завеса што му обезбеђују сигурност од мраза и неумољиве мећаве.

А и несносне кише лију без престанка већ читав дан, не показујући ни најмању намеру да се зауставе ни када у свом тамном плашту наступи поноћ, нема богиња, како вели велики песник и сликар Ђура Јакшић, угасивши наједанпут звездано светлוצање. И онда читав ноћни пејзаж потоне у загрљај немилостиве, злокобне помрчине, као да је на неколико сати целим светом завладала страшна, немилосрдна господарица мрака витлајући бесно огромним црним скиптром који пробија небеса. Но, док не наступи тај потмули, неумољиви час, слаба светлост месеца која се у виду бледих зрака простире унаоколо, омогућава посматрачу да испитује порекло ових трагова, овлаш утиснутих на пљоснате снежне тврђаве, и утврди само једним хитрим погледом ока да је несумњиво реч о маленим дивљим зечевима који су доскакутали из оближње шуме. Заиста, све се тако очевидно и јасно подудара, да мишљење не може уступити простора неком потенцијалном другачијем образложењу. Није потребно детаљно изучавати биолошке науке да би се дошло до изреченог закључка. Наиме, сам живот у пределима којима се крећу у снажним скоковима, одмалена научи човека распознавању облика њихових стопа, а ако неко није имао срећу да у праскозорју детињства посматра зеца како слободно и несметано посећује околину кућа саграђених у мањим планинским градовима, временом, по неком необјашњивом закону коме се не налази никаквог узрока нити разлога што се може објаснити навиком или деловањем више закономерности опште

културе, научи да их недвосмислено распознаје. Мора да су зечеви у току дана протрчали овуда, весело се додирујући меканим крзном и љупко се узајамно ударајући шапицама. И док му се чини да се време раствара, понире кроз вртлог нејасних и магловитих призора у дубину давно минуле прошлости, која се опет у неким тренуцима чини тако опипљивом и блиском да је може додирнути рукама, и види себе у узрасту од можда шест година како стоји на врху обронка што се уздиже покрај куће и бере разноврсно планинско цвеће опојног мириса, помало узнемиреног услед неке неочекиване стрепње коју сам себи, у тим нежним годинама праскозорја живота, када се душа широко отвара према замршеним спољним надражајима усковитланог света, не може да објасни. Последњи су дани августа, не тако врели као што обично бива, сунце бледим сјајем обасјава цео крај. У руменом јутру, са узвишења види девојчицу родом из тог града, тада можда тек бејаше навршила четрнаесту годину, снених замишљених очију налик цветовима различка, с дугом златном плетеницом која јој је досезала до струка, одевену у лаку светлу хаљину, како у руци носи крчаг и сигурно корача стазом, а поред ње неколико минута стоји љупки мали зец прекрасне смеђе длаке, посматрајући окружење умилним црвеним очима. Изгледа несигурно, узнемирено се обазирјући око себе и повремено жустрим покретом протреса густо свиленасто крзно, али ипак се његове шапе не помичу с места. Сва је прилика да је упркос својој неоспорној љубопитљивости био уплашен, сходно пословичним особинама које се одвајкада сматрају њему нераздвојиво прирођеним, и посматрач је у својој дечијој саосећајности пожелео да му се приближи и да га обазриво и нежно загрли, да му пружи до знања да нема разлога за страх и да није сам, јер се приметивши како му дамари срца откуцавају минуте неким непојмљивим ритмом успахирености, осетио једнако узнемирен и усамљен. Нераскидива спона везивала је та два мала бића, а опет се нису усудили да се једно другом примакну. Зец је дуго мрдао дугим ушима, трудећи се да ухвати и најмањи звук из околине, која је почивала у непомичном јутарњем миру, само се са грана стабала чуо тихи птичји цвркул. Наједанпут се окренуо, погледом још једном обухватио околину и ишчезао у снажним скоковима, колико је то његова младост могла да дозволи. Чинило се да је за трен нестао са видика. Овај приказ из детињства можда је у том раном и осетљивом добу произвео на посматрача тако снажан утисак да живо памти сваку појединост што се случила у тих неколико одавно минулих магновења. И оживљава га изнова у лавиринтима сећања, док посматра како се на тамној позадини ноћи у наслагама снега беласају отисци зечјих шапа. Сада му бива јасно зашто су ти трагови тако дубоко и видљиви, да зечеви нису само весело јурили прескачући снежне куполе, већ су се, као по неком невидљивом наређењу, ту зауставили на неколико минута, пре него што су шмугнули назад у тамну утробу непрегледне шуме и угодно се сместили у издубљеним логима. У чудесној мрежи асоцијативности, опомиње се кратке али вишеслојне приче с метафизичком позадином, потекле из пера и осећања оног чувеног италијанског двадесетовековног књижевника који се у тој

невеликој сторији бавио упосебљавањем епитета везаних за зечеве, користећи ове миле љупке животиње не у њиховом реалном виду, као хитронога, плашљива бића, већ у симболичком, попут метафора наших потајних и необјашњивих страхова. Ходајући и митолошким путевима древних источњачких, северноазијских и средњеамеричких веровања, није случајно сместио зечеве у башту обасјану титравим сребрнстим светлом месечине и приказао их као зооморфне изразе наших разноврсних бојазни.

Наиме, у источњачким легендама и у аутохтоном америчком фолклору постоји Месечев зец који у кинеском хороскопу обележава годину Зеца, а многи народи, нарочито Мексиканци, идентификовали су тамне ознаке на најближој страни Месеца управо као лунарног зеца, што је посебно занимљиво. Могуће да је због тога Дино Буцати¹ сместио своје зечеве управо у башту озарену месечевим сјајем, приказавши их као непомичне, тамног крзна додатно заклоњеног мраком. Можда смо и ми понекад као ти зечеви, што се, не покрећући се, осећају као ухваћени у замку из које нема излаза. Но, будући да је судбина неретко неумољива и подмукла, не видимо је благовремено и њен стисак осетимо тек када нам се чини да смо неповратно заточени, спутани мноштвом необјашњивих страхова и немамо снаге да се с њима суочимо и да их одлучно пренебрегнемо. И поред упозорења великог писца, ова замка постављена изван нашег искуства чека нас док понављамо истоветну грешку ни не знајући да смо је починили.

Тако се након мноштва протеклих деценија понавља готово иста ситуација на другом месту и у измењеним околностима. Наиме, и ови су зечеви такође стајали на снежном брегу, оставивши трагове шапа, као и они у Буцатијевом књижевном врту. Па ипак, као да се у њиховом понашању назире нека промена која се снажно одражава и на психолошка својства човека. Они су ипак одбегли у шуму, приказујући се у својој реалној појавности. Но можемо ли их посматрати и у симболичком виду, а није ли то онда зачетак у коме се постепено рађа ослобођење?

¹Дино Буцати, ит. Dino Buzzati (1906 – 1972), италијански књижевник, романописац и писац кратких прича и новела, новинар, бавио се и сликарством, а књижевни рад је почео као песник. Пообразовању је био правник. Његово дело *Татарска пустиња*, ит. *Il deserto dei Tartari*, сматра се једним од најзначајнијих романа двадесетог века. Дела су му проткана зачудним и мистичним, као и филозофским и метафизичким алегоричким реминисценцијама које често обитавају у предворју егзистенцијалне узнемирености, одликују се неисцрпном маштом, необичним склоповима речи и лепотом писања. Написао је и кратку причу *Зечеви на месечини*, ит. *Conigli sotto la luna*, посвећену необјашњивим људским страховима, која припада збирци прича под називом *Продавница тајни*, ит. *La boutique del mistero*.

Весна Бјелогрић-ГОЛДСВОРТИ

РАЗГОВОРИ СА САМОЋОМ

*мени преоста слава стара,
успомене, светлост Мостара,
и љубав твоја непролазна
као награда и као казна*

Перо Зубац написао је више од педесет књига поезије, ко зна колико хиљада стихова, а остаће превасходно запамћен по поеми „Мостарске кише”. Ова тврдња је опште место којим се обично започиње писање о једном од најпознатијих имена југословенске песничке генерације рођене касних тридесетих и четрдесетих година прошлог века.

Није случајно та генерација, стасала шездесетих – песници међу којима су Мирослав Антић, Душко Трифуновић, Матија Бећковић, или Арсен Дедић – обележила социјалистичку Југославију управо стиховима који су приступачни, популарни, блиски музици или за музику писани, а притом, иако бескрајно много читани, ретко на прави начин критички вредновани.

Таква је, другачијем идеолошком контексту упркос, била и поезија њихових вршњака у Британији “лудих шездесетих”, рецимо песника ливерпулске школе из које су се родили Битлси. Академска критика тешко излази на крај с приступачношћу чак и када је у питању нобеловац Боб Дилан, припадник исте генерације. Признајем, и сама сам на чвршћем тлу када пишем о Елиоту.

„Мостарске кише” учили смо напамет готово случајно, од силног слушања више него од читања, на начин на који смо учили Дедићеву „Не дај се Инес”, Бећковићеву „Веру Павладољску” или Преверову “Барбару”, све популарне, питке, песме-приче не о љубави већ о сећањима на љубав. Стихови су тада, у тој Југославији, градили каријере великих рецитатора и кантаутора, а не само песника.

Светска слава заснована на једној песми није никаква реткост у поезији, као што није реткост ни у музици. Деси се да песник, као еолска харфа, ухвати стихом нешто више од поезије, сам дух времена. Не треба у томе тражити имплицитни коментар онога што налазимо у целокупном делу а што може а не мора бити уметнички веће. „Стара слава” је и награда и казна.

Пада ми на памет једна од највећих песама у историји енглеске књижевности, „Елегија писана на сеоском гробљу” Томаса Греја. Ретко ко, међу стотинама који је рецитују, или из њених стихова извлаче наслове књига и филмова, уопште и зна да је Греј написао било шта друго.

Ту је и наш Лаза Костић, мада се Перо Зубац, који је проучио Костића дубље него било ко други, можда неће са мном сложити. Могла бих сигурно навести још пар Лазиних наслова, можда најпре ону неуморну плетисанку, али „Santa Maria della Salute” диже се изнад свега осталог костичевског као бело једро на пучини, да потврди да је и једна песма више него довољна за вечност.

Размишљам о „Мостарским кишама” не толико да бих платила свој обол општем месту, већ и због тога што ми се Перо Зубац када сам га као шеснаестогодишња девојчица први пут срела чинио истовремено и одавно познат и сасвим нестваран, лик из песме. Било је то на такмичењу младих песника, не сећам се више да ли у Врбасу или у Кикинди, а била сам лауреат на оба и на оба је Перо био у жирију. И сам опис толико одзвања духом прошлог да ме данас у Лондону тера на смешак – зар сам заиста слала стихове на омладинска такмичења и зар је заиста, како је Перо негде записао, на једном од тих такмичења Десанка рекла да ћу јој бити наследница? Предвиђање сам изневерила, али се надам да нисам сасвим разочарала.

А Перо је наравно и био, много пре него што је постао мој старији херцеговачки брат и друг, управо лик из песме коју сам знала напамет, песник који је постмодернистички себе уписао у сопствену риму („у једном листу пола ступца /за Перу Зупца / И ништа више”), као да је слутио да ће песма постати познатија од свог творца.

Прочитала сам и осталих педесет и кусур књига, које ми је Перо слао и поклањао током сада већ четири ипо деценије дружења. Има по мени стихова, невесињских, новосадских и колочепских, који су бољи од мостарских или њима равни, али оставићу то суду покољења.

Ако је „Кише” у октобру 1965. написао двадесетогодишњак, још увек на поетским почецима, ова збирка, „Сестра моја тишина” дело је седамдесет-петогодишњака. Горки талог искуства осећа се на свакој страници. Перо ми пише да му је можда последња: надам се да није тако.

У новој збирци, када би се све сабрало, можда и нема више стихова него у „Кишама” самим, али никако не препоручујем читање у једном даху. Тамо где су некада лили јесењи пљускови младалачких речи, сада влада тишина и тежина речи, сваки стих, осим пар лепршавих катрена посвећеним унуцицама, скупљи од века. Уместо заводљивих бујица младићких преговарања са Светланом, овде се простире белина хартије и на њој згуснута лирска форма, дужа од уздаха, краћа од сонета.

Некада се римовало случајно, ако се задеси, као са оних пола ступца, овде се нуди филигранска прецизност. Стихови су оков на минијатурној иконици за путнике као што сам ја. Ту је и метар који бије доследно, као онај сахат у Алексиној песми: најчешће класично чист, са тоном добро наштимованог инструмента, а понекад дрхтав, не сасвим поуздан.

Бројим слокове, а блиско ми је то вољно несавршенство остарелог гласа песника који нас подсећа да су му најважнији слушаоци одавно отишли на другу обалу.

Погрешна би, међутим, била помисао да је збирка тешка и мрачна. Напротив. Има у њој и смирености која одише стојицизмом Грка и Латина, и тамне позлате православља, а најмање клонућа духом. Самоћа је привид: песника походе множине. Песме испуњавају разговори са душама предака, са сестрама и браћом којих више нема, са изгубљеним љубавима.

Ту су надасве разговори са мртвим песницима из једне мртве земље, а мени се из лондонске даљине чини да су живи и они и она. То је читава једна југословенска плејада које се сећам из сопствене младости, из периода којег понекад назовем сребрним добом, по аналогији са историјом руске лирике, са златним добом Костића, Црњанског, Диса.

Перо каже да је „Самоћа” последња, али не жури никуда. Пушта време да сипи као песак у пешчанику, као невесињски снег, нечујно а видно. Ово је поезија за оне који знају да чују тишину, да виде боју пролазности ствари.

Не знам увек, овако из далека, ни који су међу многим песницима који мину између корица ове збирке, као што други песници одувек пролазе Периним стиховима, данас живи или мртви. Немам ни воље да проверавам, збир се ионако мења. То неће бити много важно ни читаоцима а сигурно ни мени, Периној најмлађој сестри, која би још да лута са запетим луком. Корачамо, пешке, свако из свога правца, према Стражилову.

У Лондону, 14. марта 2022.

Слађана МИЛЕНКОВИЋ

ТЕОПНЕУСТОС – БОГОМ НАДАХНУТ СЕЛИМИР РАДУЛОВИЋ

Следећи надахнуће као теолошки концепт према којем су дела људска блиско повезана с Богом, Селимир Радуловић се у својој новој збирци песама *У царству ветрова арамејских* још једном потврђује као песник напојен божанским надахнућем. Уколико бисмо потражили адекватан израз из области теологије за то стање, а који би могао да се примени и на област науке о књижевности, то био био - теопнеустос, од грчке речи *tehos*, што значи Бог; и речи *рнео*, што значи дисати или дисати даље, а што се преводи као Богом надахнут¹. Надахнуће током боравка на Светој Гори, песник је излио у овим мелодичним стиховима, у преплету са сном, сећањем на детињство, филозофским ставовима, дијалогом с монахом, са собом. Те ветрове, назвао је арамејским и иконским, упућујући на интертекстуалне везе са Библијом.

Библија (2018) као скуп канонских текстова, овде је стављена изнад свега и схваћена као производ божанског надахнућа, као одраз и запис односа између Бога и човечанства. Библијска инспирација у овим песмама присутна је у знатној мери на семантичком нивоу, већ на почетку књиге:

„Благослови, оче!
Бог да благослови.“ (25)

У тој пролошкој песми „Разговор сардара и старца, нагог, крај скита напуштеног“ уводи на поетску сцену седам монаха:

„Нас је, овде, седморица.
Уз велику стену, налик кући,
Никуда не идемо...“ (26)

Да би о њима певао у наредним циклусима.

¹Превод са грчког Александра Гаруновић.

Библија је подтекст у илуминативној цитатности где се текст односи као метонимија према подтексту: усредсређен је на властита значења и с подтекстом води или цитатну полемику чак и цитатни дијалог, игра на оригиналност и изненађење у читалачком искуству, односи се равноправно према извору, често га уздиже до статуса који му припада, књиге над књигама. Па ипак Селимир Радуловић не покушава да наметне некакав модеран културни модел насупрот извору већ уздижући полазну основу, даље плете потку песничке молитве узносећи читаоца у духовне висине.

Радуловић кроз цео текст књиге, означава стихове, са десне стране на маргини бројевима од пет у размаку, попут библијских текстова, те у првом циклусу има 420 стихова, у наредном 90 итд. Такође, песме у циклусима означене су бројевима, само циклуси имају наслове.

Он каже у 15. песми првог циклуса:

„Ево ме! Још стојим на вратима
Срца твојега.“ (45)

желећи да се читалац присети да пусти Бога у срце своје и да пригрли хришћанске заповести, да љуби ближњег свога, а то изражава арахиичним обликом присвојне заменице *твојега* уместо твога, асоцијативно нудећи путоказе према Светом Писму.

Ово је поезија од вртлога унутрашњег духовног живота, који се умирује и узноси молитвом, од унутрашњег мисаоног раскрупњавања, од продора у тајне тиховања, силаска у испоснички транс, настојања да се то унутрашње у човеку ослободи свих спутаности и да постане његова нова реалност, да се узнесе у чистоту снагом молитве. Поезија иде из унутрашњег космоса човека, из микрокосмоса, а Радуловићев је микрокосмос разбокорен од духовних, божанских симбола којима покушава да осветли човекове дубине кроз мотиве као што су: Света Гора, њени манастири, не само српски Хиландар, него и други: Велика Лавра, Дионисијат, Ивирион, Манастир Светог Павла, затим атоске келије, скити и предели. Како каже песник у песми бр. 17 циклуса *Угарци са Криа Нера*:

„Срео сам га на стази,
Крећућ се – од Дионисијата
Ка Светом Павлу.“ (47)

Иако су стварни, географски, историјски и културни простори, они су у овој збирци и митски, они су позорница али и исходиште догађаја, молитви, разговора и стихова. Овде представљени разговори, снови и молитве стимулишу ум и дух читалаца.

Срећемо светогорске старце, монахе, топониме Свете

Горе, Јерусалима, али и области древне Сирије из које потичу Арамејци. Зашто арамејски вертови, сасвим логично јер Исус је говорио арамејски, сматра се да је пореклом био Скит, арамејског порекла. Праисторијски Скити били су названи именом Араменос како је записао древни историчар Плиније, који се узима као поуздан извор: „Скитски народ је онај с друге стране... стари Арамеји“. Сматра се да се арамејским језиком служио Исус Христ у свакодневном говору али и у проповедима, чак и у разговору с Богом током Распећа. У овој збирци песама Радуловић спомиње и неке речи, као што су имена потекла из арамејског, Петар – грчка реч за стену је тек превод његовог арамејског надимка Кефа који му је дао Исус. У јеванђељима има арамејских речи, које касније бивају преведене на грчки, па их тако преко четворојеванђеља има и овде у овим песмама.

Можда је баш узео придев арамејски због тога што је прапочетак, извор, језик Христа, а Арамејци један од семитских народа, хришћани који су имали своју државу у више наврата кроз историју али су касније асимиловани и расути по целом свету. Има ли и у томе некакве симболике? Можда је то подсетник, опоменик, да се као народ морамо одупрети моћним народима, задржати своју веру и задржати своју нацију, а нација почива у језику. Језик је то благо које нас чува и које ми чувамо за потомке наше, чак и у расејању. Арамејско писмо потиче из древног феничанског писма из којег се развило и грчко и друга ћирилична писма, али и многа друга попут хебрејског, сиријског и арапског. Хиљаду година је тај језик био општи језик сваког царства Блиског истока, колевке народа, језик администрације и религије.

„Како бележи мој животописац“ (53)

каже у 23. песми првог циклуса дајући реч тако сликовиту и тако мелодичну у својој архаичности, тако метафорички сликајући крошње називајући их у истој песми „проређеним“ али и „успореним“ стварајући слику како ветар успорава у њима, као живот у мировању, у смрти.

Циклуси песама имају наслове, песме су означене редним бројевима, а ознаке поред стихова, груписаних по пет, сведоче о визуелној и очигледној вези са Светим писмом. Рецимо у трећој песми првог циклуса стих 34:

„И ја, у име Оца, нашег, бежим.“ (33)

Угарци са Криа Нера, први циклус песама иза Пролошке песме, садржи 33 песме, број Христових земаљских година, како је приметила и Марићевећ Балаћ (7) те и на тој равни се ишчитава дијалог са библијским подтесктом. Он ту призива паотачке части, невидљиве монахе с којим прича и зазива овако:

„Отац наш, видело наше“. (34)

Ово су стихови по Селимиру, као што у Новом Завету има Јеванђеље по Јовану, по Марку итд, зато што су Христа јеванђелисти доживели како су га доживели и потом делимично пренели тај доживљај на хартију, апостол Марко га вероватно није видео али га је описао по чувењу, па имамо четири лична, једиснтвена и непоновљива сведочења, тако и овде имамо једно стиховано сведочење чија је вредност непатворена и незаменљива.

Седам невидљивих монаха у овом циклусу појављују се као седам планета некада познатих Сунчевог система, оличујући архаично, некадашње, као пут којим се трагањем и молитвом сигурно стиже до спознања. Кир Исаија је место крај Велике Лавре где је угледао дрвеће високо:

„Као сећање на монахе
Који су се ту упокојили“ (53)

Песма 23, циклус *Угарци са Криа Нера* како је песник и сам постао „невидљив“ „причешћујући монахе“ и чезне за тим:

„Радити мало, тиховати много“ (53).

У поезији Селимира Радуловића оличена је зрелост цивилизације која зависи од схватања божанског и духовног. У овој збирци реч је о љубави за Бога и љубави за људе, народ, а она може бити права мала драма. У тој библијској сфери потоњих циклуса песама у овој књизи: *Бежећ из свог века*, *Душа моје мајке*, *Васкрс старца Кирила Павлова* и *Оно мало соли*, пронашао је нешто исконско. Песник отеловљује најдуховнији и најемотивнији од свих видова међуљудске комуникације. Оживотворава моћ говора певајући и каже у песми 1. циклуса *Бежећ из свог века*:

„Ево ме, још певам, учитељу дивни“! (67)

Стваралачка мотивација поистовећена је са молитвом. Селимир Радуловић сматра да зрелост цивилизације зависи од схватања љубави и скрушености. Кратак циклус песама *Васкрс старца Кирила Павлова* од само пет песама закључује поруком да деца личе на оца:

„И она ће, над пустиеом,
Секућ ваздух, с очима које виде,
Блистати, иза звезда, док се капци
Још држе, као капи на трави, јутарњој.“ (109)

Радуловићева нова збирка тежња је да се живи једноставно попут монаха и да се ухвати дах живота људског и овоземаљског, зарад оновременог и свевременог. Зато је у песми све једноставно али и необично – монах, свештеник, испосник, наспрам грешника и посрнулог, али и они могу изаћи на прави пут, молитвом. Полазећи од Атоса, планине и полуострва у Грчкој познатој по дугом присуству хришћанства, још од 800. године пре нове ере, поставља позорницу за своје стихове у манастире скоро свих 20 православних земаља, присећајући се ретких књига, древних докумената које они чувају, захваљујући монасима који тамо живе или су, пак, само присутни у његовим песмама. Како је и међу циклусима и међу ликовима који се појављују у песмама, само лик његове мајке, једини помињан женски лик не можемо да се не присетимо и легенде како је настала Света Гора. Не мислимо на грчку митологију кад се Атос током гигантомахије спомиње као име једног од гиганта који је бацио стену на Посејдона или место где је овај сахранио пораженог дива, иако Атос као географски појам спомињу Хомер и Херодот, него мислимо на хришћанско предање. Брод којим је пловила Богородица олуја је скренула на тада пагански Атос, усидривши се близу данашњег манастира Ивилона, Богородица је одушевљена лепотом природе благословила и замолила свог сина Исуса Христа да га претоври у њен врт. Од тог трена, планина је посвећена, она је врт Мајке Божје у који није дозвољен приступ другим женама. Селимирова мајка је неприкосновена, јединствена као и свачија мајка у његовом животу и незаменљива, те је само њој дозвољен приступ у ову песничку збирку и ни једној другој жени. У циклусу *Душа моје мајке*, у песми број 4, она га учи:

„Да си силан, онда кад си слаб“! (81)

Радуловићеве песме прожете су космичким флуидом. У овим стиховима он силази у дубине бића, оплођује мисао молитвом, рађа се спознаја, духовност и тиховање формирају своју енергију. Ту су се спрегли сан и машта, мит и легенда, реалност и фантастика. На питање да ли се моли ноћу или се спава, одговара се у песми 3. циклуса *Оно мало соли* и добија се савет:

„Дан је за рад, а ноћ за молитву,...
Да ти се снови не расеју
Пред Оцем нашим.“ (115)

Градећи своје дело на Светом писму, може се узети у обзир да је ту видљиво и његово проучавање Хегела, пошто се овај филозоф тумачи на више начина, једна од сигурних одлика је филозофски језик неразумљив обичном човеку. Такав језик који је Радуловић, не може се рећи само усвојио, он га је створио, он ствара некакав

свој песнички језик на библијском обрасцу и доводи га до узвишеног начина мишљења и изражавања, али тако префињено, да он не делује одбојно већ опчињава тананошћу лирског израза.

У Хегеловој филозофији вишезначности у „Феноменологији духа“ (Hegel 1986) истраживан је феномен свести или духа, Селимир сматра да сваком треба да служе како би се уздигао до истинских сазнања. Оно што је истинито, истина сама је субјект, то је свест. По Хегелу човек почиње да мисли тек по питању своје свести према свету (Hegel 1986: 18). То је један дужи процес прелажења пута кроз време, којим појединац хода полазећи од обичне свести, а стижући до филозофске свести. Тај пут је у исто време и историјско самокретање духа. Свест се саморазвија у свом односу према свету који је потребно скраћен као процес и који је ограничен на битније тачке развојних процеса рода људскога.

Самосвест је, како каже Хегел, улазак у „родно царство истине“... (Исто). Пошто свест буде кадра да саму себе схвати онда се може рећи да је свест постигла и досегнула ступањ ума који се називао умност. Дух даље тежи да се развије од умне савести до религије и тако досегне до апсолутног знања. Заправо, прави развитак започиње онда када се напусти и превазиђе ступањ непосредног постојања за себе самог и када се изађе изван себе, када дође до испољавања.

Слично хришћанској мисли да историјом влада божја воља и да је коначни циљ коме све треба жртвовати и подредити, дакле, спасење људи и њихова срећа, тако је и Хегел донео мисао да се све збива по плану великог светског ума и да је коначни циљ историјских дешавања да се тај план реализује и оствари, дакле потврди, а то је „напредак свести о слободи“ те да ће на крају историје бити потпуна слобода и самосвест.

Кроз лирско растварање духовног путовања Радуловић афирмише људску потребу да траје. Молтиву је приказао без предрасуда, отворено и чисто. У једном слоју је разобличава, а у другом уздиже до апотеозе. Песник директно учествује у стварању живота. Ако није наговештена, ова збирка је припремљена низом песама у песниковим збиркама и она ће се пројектовати на његов потоњи рад. У песниковом видном пољу је свеобухватна сцена на којој се усковитлано и ужарено одиграва чудесно збивање.

Песничке слике су грађене на елементима говора прожетог старинским конструкцијама, речима. Његове песме су динамичне визије састављене од неколико слика у извесној мери аутономних, а обједињује их атмосфера, песнички језик и емоција.

Он модернизује традиционалну библијску форму кроз дуге лирско-епске стихове, стављајући карактеристике модерне лирике изнад епских. То ради у сагласју са претходним збиркама, како примећује у предговору ове књиге Јелена Ђ. Марићевић Балаћ² скрећући пажњу и на графички изглед почетног слова сваке песме чије је тело осликано мотивима са фресака, византијском орнаментиком

²Селимир Радуловић, *У царству ветрова арамејских*, Јелена Ђ. Марићевић Балаћ „Икона беше у слову и слово поста молитва“ (7-18), Саша Радојчић „Сусрет с невидљивим“ (139-143) Београд: Лагуна, 2022.

(8), а Саша Радојчић његову песничку позицију види као „апартну у српском песништву последњих неколико деценија“³. (139)

Догађање је само оквир за изражавање песникових идеја и осећања. Фабуларно јединство грађе надокнађено је визијом библијског духа, судбине човека, подстицаног природом, а метафизички заданог. Налик порукама древних пророка или говора књига староставних, ова збирка је сложен и целовит израз песниковог фаталистичког погледа на свет и човеков положај у њему.

Код њега има нешто од оне опуштености и летаргије као код светских модерних лиричара (Бодлер, Шар, Рилке) али је задржао романтичарску напетост у опису доживљаја монаха. Ипак, не враћа се традицији него наставља у другом правцу и стиховима не даје функцију очувања већ разбијања. Песме су деперсонализоване, субјекат није сам песник већ песма - дух. У магији песме језик прераста функцију средства и постаје нешто више, песма се дешава у самом језику. По одредбама Готфрида Бена и ова збирка би спадала у модерну лирику јер нема присуства: 1. опевавања 2. коби 3. не претерује са бојама и 4. нема серафимски тон. Тај тон серафима је сасвим модеран, присутно је поетско - ствара нов свет али и ноетско песник опажа и види себе у другој особи.

Селимир Радуловић у поезији налази смисао у трагању за „вишим доменима поезије“ које још једном надилази општост. У томе је успео, задржавајући митске и библијске акценте као вид симболике и метафорике.

Дело Селимира Радуловића оригинално је и на подручју језика, као и у тематици, а посебно у изузетном структурирању песничких доживљаја. Његова поезија је доживела неколико бурних стваралачких преображаја. Мењала се у својој креативној суштини, сазревала у свим слојевима увек из другог угла растварала биће. У раном пероиду је страствени песник, сањар и визионар, уметник који има потребу да преображава свет, да га чини лепшим и хуманијим. Показао је осетљивост за лирски детаљ, за просторе имажинације, за истанчане слојеве језика, за специфичност лирског израза, аутентичну лирску атмосферу, а пада и у романтичарске заносе. Касније се окренуо духовним сферама певања, мотивима који су од мотива оца, као његовог родитеља, нарасли до Бога Оца, као родитеља свих нас, уведећи његову поезију у сферу универзалног, духовног ка вечном. Песник испосник и песник раскошник, истовремено је, у овој оксиморноској фигури, наш стваралац, а песма је и жртвеник, песма је и узносник, све је то овде сабрано и позива читаоце на мисаоник, на саборник у песми у духу православља.

Библијски подтекст у збирци песама Селимира Радуловића *У царству ветрова арамејских* је универзалан и катарзичан. Стварни простори, конкретне појаве и људи у цитатном дијалогу са Светим Писмом постају митски, универзални, надвремени. Може се закључити да се Радуловић у овој збирци песама још једном потврђује као песник напојен божанским надахнућем, те стога придев из религијске сфере

³Исто, стр. 139.

теопнеустос у потпуности осликава његово новије стваралаштво.

Извори и литература

Библија (2018). Свето писмо Старога и Новог завјета: Библија, Свето писмо Старог завјета превео Ђура Даничић, Свето писмо Новог завјета превели митрополит црногорско-приморски Амфилохије (Радовић), епископ захумско-херцеговачки Атанасије (Јевтић); Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.

Кубат Р. (2005) Библијски теолог – Филон Александријски Неки аспекти Филоновог схватања Логоса и поистовећење Логоса са старосавезним Анђелом Господњим, Богословље LXIV 1-2 49-65.

Радуловић, С. (2022). *У царству ветрова арамејских*, Београд: Лагуна.

Hegel, GWF (1986). *Fenomenologija duha*, Beograd: BIGZ

Борис Подрека: Главна дирекција Штајерска, Грац, Аустрија, 2004.

Наркабилов Наркучкар РАХМАТОВИЧ

СИН

Сунце је залазило. Хоризонт је горео скерлетним пламеном залазећег сунца. Планинске стене су давале наранцасті сјај. Све је било окружено јесењим расположењем. Баште су се смириле утапајући се у жуто и црвено лишће воћака које су све своје плодове дале човеку и тиме биле задовољне, стојећи у полусну једна иза друге. Јесен је потпуно завладала Земљом. И победоносно корача пољима и баштама, планинским долинама, степским просторствима, великодушно дарујући све и свакога разнобојним бојама. Уз њену непрестану опчињавајућу песму, закорачио сам на сеоски пут. Прешао сам мост Хазарбашког канала, овде почиње моја мала домовина, моје родно село. Како ми је недостајало! Ово сам управо схватио. У срцу ми је звучала тужна мелодија носталгије. Редови дудова са обе стране сеоске стазе у детињству су ме подсећали на стражаре постројене у низу. Овај пут је био једини који је водио у село и из њега. Можда ми се зато чинило да дрвеће чува становнике села који поред њих пролазе до града и враћају се из њега у село. Толико је воде протекло испод моста, ја сам већ имам више од педесет година, али је, ипак, све исто. Та сећања из детињства су ми обузела ум. Све исте страже – дудови, стоје и чувају мир планинског села, његових становника. Али, њих је сада мало мање, време их није поштедело. Прошавши стазу по којој су дудови, изашао сам у село. Почели су редови сеоских кућа. Добро познајем сваку и њене власнике. И није чудо: село је мало. Овде је кућа Тација, трактористе, а ова деде Хајдара. А ова припада Сафару, поред ње је кућа Нурила (он је брат мог оца, ја га зовем брат), иза ње је кућа Тоштемира часовничара, затим иду куће Гајбула, Хурама, Тошкина, Оламурада... А ево куће Нурбоја ... Поред његове куће не могу тек тако да прођем, осећам се кривим, сувишним на овом свету. Кад јој приђем убрзам кораке, поглед ми се спусти на њене високе ограде. Онда бежим од ње. Бојим се да Нурбој не изађе из куће. Молим Свевишњег да га не видим, да не сретнем његов поглед, да не видим његове очи пуне туге и чежње... Постајем беспомоћан пред овим сасушеним старцем, погрбљеним од туге. Зато ми, када пролазим поред ове куће, отежају ноге као да носе тоне невероватно великог греха. Колена не слушају, дрхте. Питате: шта је разлог? То

није ваша ствар. Вама то није занимљиво. Тиче се само мене, ви то не можете да разумете...

Нурбој је имао јединца сина. Звао се Жонтомир. Био је две године старији од мене. Као дете био је веома паметан, неустрашив, снажан дечак. Обучен у све скупо, лепо. И имао је најбољи бицикл у селу. Сви имамо „Урал“, а он „Саљут“. Ако смо успели да добијемо „Саљут“, он већ имао скутер, или мопед. Плашио сам се оца, па сам кукао мајци: „Шта, зар ја нисам исти син као Жонтомир? Зашто он има најбоље, а ја имам.... Купите и мени кожно лопту...“, а мајка ме је, уморна од свакодневних брига, грдила: „Ти, уместо да се такмичиш са Жонтомиром, учи, не лутај улицом, читај, постани нормалан човек. Да си се и ти родио након седам кћери као он, облачио би се као он, имао би све најбоље, као он. Он је син јединац учитеља Нурбоја. Зато га и мазе и чувају од сваке несреће. Он је миљеник судбине. Не треба да се излежаваш на перју. Боље помози оцу, ради с њим у пољу. Видиш ли како је уморан, ради без одмора. Он сам мора да храни нас седморо. Сви сте ви исти, ленштине и кћери и синови...“ Занимљиво, кад год се сетим маме на памет ми долази све оно што нам је тада у детињству рекла... Тада сам, дејим умом, схватио разлику између Жонтомира и мене. Он је заиста био ватрен момак, достојанствен, згодан, борбен. Када је био у десетом разреду изгледао је као прави борац, неустраживи ратник. У мом детињству свадбе се нису одржавале без такмичења кураш рвача. Из Сурхана и Каршија, Гузора и Бојсуна, Душанбеа ишли смо да гледамо битке хероја у којима смо и ми учествовали. У сваком случају, били смо далеко од Жонтомира. Имао је нешто што није од овог света. Као да га је сам Свевишњи подржавао у свему. Имао је среће. А и заслужио је све. Тако су прошле године. Дошло је време – Жонтомир је пошао у војску. Село као да је опустело. У то време сам се хвалио другарима да ми је Жонтомир брат. Сви су ми завидели, чак су ме се помало и бојали. Учитељ Нурбој је предавао историју. Изненада је неко покуцао на врата учионице. Провирио је поштар Кудрат. Учитељ је мало био затечен, затим је пришао вратима. „Извините, учитељу, имате писмо од сина“. Учитељ је принео писмо очима. Засузио је. Загрлио је поштара и захвалио се. Затим је сео на столицу. Почео је да чита. У тим тренуцима се чинило да је на све заборавио. Сам се себи осмехивао, климао главом. А ми, ученици старијих разреда, смо га с интересовањем посматрали. Шта смо могли у тим минутима да разумемо? Очев понос због сина који служи за добро отаџбине, тугу за блиском особом о којој се бринуо чувајући је толико година.

„Учитељу, а шта пише Ваш син?“

„Учитељу, Жонтомир ће се одатле вратити још снажнији.“

„А да ли се он и тамо бори?“

„Учитељу, он је веома снажан. Нема му равних...“

Лукави ученици су видели да је учитељ на седмом небу од среће када добије писмо од сина, па су му постављали разна питања, трошећи време како не би слушали лекцију. Али, учитељ Нурбој то одмах не би схватио па би почињао да прича са заносом о Чехословачкој.

„Ваш брат-херој сада служи у Чехословачкој. Прошло је већ шест месеци. Каже да се већ прилагодио клими. Поздравља вас“, Нурбој се осмехује.

Пробудио сам се рано ујутру. Мој отац је ушао и почео да ложи ватру у пећи. Иза њега је дошла мајка, села на под тик до прага. Мајка је хтела нешто да каже, али је само закркљала. Лежећи испод покривача, посматрао сам оца. Као да се скаменио немо гледајући у упаљену пећ. Видело се да му рамена подрхтавају. Чуо сам да напољу бесни зимска мећава. Не, ово није била мећава, моја мајка је тихо плакала. А њен плач, помешан са урликом зимске мећаве, створио је некакав злослутни звук. Уплашио сам се. Искочивши из кревета, упалио сам светло. Сад сам видео да и мој отац плаче. „Шта се догодило?“, питам уплашено. И моје тело је дрхтало. Ни отац ни мајка ништа нису рекли. Наступила је тешка, угњетавајућа тишина. „Шта се десило? Бака је умрла?“, питам, а по души ми тескоба. „Твој херој је погинуо. Жонтомира више нема. Данас ће довести његово тело.“ Тада сам први пут осетио снажан бол у глави, замрачило ми се пред очима, у души је горела ватра. Изашао сам на отворену терасу, попио ледену воду која је стајала у металној кофи. Хтео сам да угасим тај огањ бола и жалости...

Када сам поново ушао у собу, мајка је већ плакала на сав глас. Мој старији брат и сестра су истрчали на улицу. Млађи су седели у углу собе и са страхом гледали у мајку која је јецала. Брат је одмах отрчао до куће учитеља Нурбоја. Отац и ја само се, такође, spremали да идемо к њему. „Оче, да ли је такав херој заиста мртав? Да ли је то заиста тако?“, питам једва задржавајући сузе. „Нека су проклети они који су почели тај рат“. „Какав рат, оче?“ „Авганистан, рат у Авганистану.“

„Оче, шта има Авганистан са тим?“

„Жонтомира је убио авганистански рат“... Укопао сам се у месту. „Зар брат Жонтомир није служио у Чешкој“... „Не. Изгледа да је служио у Авганистану.“

Јадни дечак, није хтео да узнемирава родитеље, вољене, све нас. Стога је слагао. О, какав момак, такав коњаник. Да ли је заиста било потребно послати сина јединца једног сиромаша у такав пакао? Тада је цело село веома туговало за Жонтомиром. Све их је дотакла ова несрећа. Људи су се тада плашили да шаљу синове у војску. Страхovali су да ће њихову децу да пошаљу у Авганистан. Зима је прошла. У селу је заваладало пролеће. Учитељ Нурбој је постао недруштвен. Када је долазио на часове седео је ћутке, загледио у једну тачку. Ми, средњошколци, трудили смо се да га не узнемиравамо, да разумемо његово стање. Стога га ништа нисмо питали, већ смо сами покушавали да припремимо лекције на задату тему. Једном, када се одвијао неки догађај у школском дворишту, Нурбој је отишао до средине дворишта. Стајао је са осмехом на лицу, а онда је почео да се смеје. Директор школе који је нешто причао, укочио се. Нурбој му је пришао, одузео микрофон који је држао у руци.

„Другови, данас је дошао мој син Жонтомир, мој Жонтомииииирррррр“, врисну учитељ од лудила. Почео да се врти

у средини, да игра. Шешир је склизнуо на земљу, скинуо је капут почео да игра по њему, лупајући ногама: „Људи-и-и-и! Људи-и-и-и! Недостаје ми мој си-и-ин Жантомир-р-р-р!!!“ Учитељ је пао на земљу. Ученици су повикали. Учитељице су почеле да плачу. Директор и неколико предавача су подигли Нурбоја и понели га до школске мензе. По селу се пронео глас: Нурбој је полудео. Одвезли су га на лечење.

После тога дуго нисам видео учитеља. Завршио сам школу, уписао се на факултет. Након завршетка прве године, позвали су ме у одсек за војну регрутацију. Позван сам у војску. Искрено говорећи, био сам у неком депресивном расположењу, по глави ми се мотала само једно: „А ако и мене, такође, пошаљу у Авганистан? Ако и ја погинем као и Жантомир? И доведу моје тело као и његово? Кажу да је тамо право крвопролиће. Син стрица Махмуда се вратио као инвалид, без једне руке. Не смем да идем тамо“. Кажу, мисли могу да се материјализују. Послали су ме у Авганистан. Одмах, од првог писма, рекао сам породици где сам, нисам крио. Нисам хтео да преварим родитеље. Мислио сам, ако ми се нешто деси, нека моја породица буде спремна на све. У почетку нисам могао да се ослободим осећаја силног страха, пре сваке борбе сам се тресао као пред сигурну смрт. Шта ће се десити ако умрем? А затим сам се навикао. Навикао сам се и на крв, борбе, навикао сам се чак и да убијам. Научио сам себе ни о чему да не размишљам. Ни о кући, ни о родитељима... Ако бих почео да мислим о њима, увек сам осећао дах смрти. Научио сам да контролишем себе, своје мисли и поступке у самом жару рата, усред смрти и крви, тачније, рат ме је на то натерао. Овај свет је за мене изгубио сваки смисао. Сам сам се претворио у оружје. Моја душа, моје очи, руке, ноге, цело моје биће је постало оружје. Да, да, нисам био човек, већ оружје. Судбина је хтела да останем неповређен и цео. Једног пролећног дана, након две године, вратио сам се у село. У кући је почео велики празник. Родитељи, браћа и сестре – сви су се ужурбали, плакали, грлили ме. Плакали су сви, цело село. Заклали су бика. Припремили невероватне количине јела. Послужили су чорбу, пилав. Сео сам на средини дворишта, са пријатељима. У том тренутку ми је пришао старији брат. Позвао ме је гестом.

„Шта се догодило?“

„Дошао је учитељ Нурбој. Тебе тражи. Иди, поздрави се с њим.“

Срце ми је прескочило. Пажљиво сам погледао брата.

„Учитељ, како је? У каквом је ста“... Брат је одмах разумео шта сам желео да питам:

„Не брини се. Излечио се, није болестан.“ Учитељ је остарио, у очима су му биле сузе. Загрлио ме је и горко заплакао.

„Синко, сине, како си ти? Тамо је остао мој Жантомир, остао је... Да ли си видео мог сина?“

„Не, нисам видео. Нисам могао“..., глас ми је дрхтао. Људи који су ми долазили у посету склонили су, скривајући поглед. Отац је позвао учитеља у кућу. Још дуго сам тамо стајао. Године су пролетеле попут ветра. Прошло је време, завршио сам факултет, почео да радим.

Када сам долазио у село, учитељ Нурбој је увек долазио да ме види. Или сам ја одлазио њему. Дуго би ме гледао. Никад нисмо пуно разговарали. Али смо обојица осећали да смо недостајали један другом. Постало је нека врста мале традиције да сам приликом сваког доласка одлазио у посету учитељу. Ево, прошло је већ тридесет година. Мени је педесет, а њему скоро деведесет. Постао је мали, сувоњав старац. Али, још увек бодар. Као да је Жонтомир свој преостали живот дао оцу. Можда и јесте Свевишњи тај део Жонтомировог живота даровао његовом оцу? Не знам, не знам. То није лако разумети. Но, мени се чини да га на овом свету држи оно што ми је учитељ поверио пре много година; сваки пут учитељ Нурбој ми говори:

„Ово само ти можеш да разумеш, другима не верујем. Зато ми ти увек недостајеш, а знај једно: мој Жонтомир ће се вратити. И први који ће ми донети ту дивну вест, бићеш ти, је л' тако?“

„Да, тако је, деда, тако је“... Дед се осмехивао. Сваки наш разговор се тако завршавао. Данас сам поново дошао у село. Била је касна јесен. Хоризонт је пламтео наранџастом пламеном. Пролазим поред куће учитеља Нурбоја. Овог пута нисам убрзао кораке. Ушао сам у двориште. Видео сам учитеља како седи на дрвеном кревету. Постао је још мањи. Полако се окренуо према мени. Раширио руке.

„Дошао си, синко?“

„Да, оче, дошао сам...“

„Да ли си видео мог Жонтомира, синко?“

„Видео сам, оче, видео.“

Деда ме неко време гледао а после тога рекао: „Синко, сад иди кући.“

Упутио сам се према излазу. Размишљао сам о тој сили која се зове Жонтомир, која је одржавала овог човека на земљи. Добро сам разумео одакле иду ти корени и да ти корени који се зову Жонтомир, не умиру. Неће умрети.

О АУТОРУ:

Наркабилов Наркучкар Рахматович (Кучкар Наркабил) - рођен је 1968. године у Републици Узбекистан, 1992. Дипломирао на Ташкентском државном универзитету, Факултет журналистике.

Члан је Савеза писаца Узбекистана, песник, писац, драматург. Аутор књига; „Цвет на длану“, „Мој свет“, „Цвет крај прозора“, „Плач иза реке“, „Насмеј се, драга“, „Дошао сам да те видим“, „Друга чета: Авганистан“, „Желим да видим твоје очи“

Такође, аутор је драма: „Тест на камену“, „Пробудићеш сунце“, „Зрак неће остати у сенци“, „Срећа је на нашој страни“, „Не скидај чизме а да не видиш воду“, „Не иди далеко од земље“.

Његове драме су постављане у позориштима Републике Узбекистан. Добитник многобројних признања у области књижевности. Добитник ордена Св. Ане за заслуге у књижевним везама Русије и Узбекистана.

Почасни новинар Узбекистана, тренутно ради као главни и одговорни уредник правног листа „Човек и право“.

Превод с руског Валентина НОВКОВИЋ

Јелица РОЋЕНОВИЋ

ПОЕТИКА ВРЕМЕНА АРХИТЕКТЕ БОРИСА ПОДРЕКЕ
(Између Београда, Трста, Беча и Харварда)

На једног од најзначајнијих европских архитеката, професора архитектуре Бориса Подреку, скренуо ми је пажњу, на отварању неке изложбе у Галерији САНУ, његов пријатељ, витка прилика, с којим сам се срела у групи уметника. Слук ми је регистровао ретку и страсну пријатељску похвалу, но стицајем околности нисам стигла да погледам Подрекину изложбу у Музеју примењене уметности, отворену 30. јануара 2023. године. Због тога сам славног архитекту потражила у његовом атељеу, једној тихој улици у Бечу, граду који је одабрао за живот и пројектовање необичних архитектонских здања. Подрека припада врху светске архитектуре. За њега је „архитекта зидар који зна латински“.

Борис Подрека рођен је у Београду (1940), од оца тршћанског Словенца, Италијана из фамилије Подрека (Podrecca), која је у Трст дошла из Аквилеје. Тешко је рећи да ли је Италијан, Словенац, Истранин – примећује – то је један мултукултурални простор. Чињеницу да се нашао у врху најпознатијих имена светске архитектуре објашњава васпитањем које је понео из породице Јелачића, од своје мајке Зоре, велике госпође, Српкиње из Мостара.

– Из Аквилеје су Подреке ишле према Венецији, Верони, Трсту, Истри. Једног мајстора луткара из породице Подрека знали су и у Аргентини, ишао је по свету с најпознатијим италијанским оперским певачима. Моја мајка је Мостарка, Херцеговка, из старе фамилије Јелачић, говорила је „лијепа“, а не „лепа“, а отац је био трговац у Италији и аустријским земљама, бибером, који је тада вредео као злато. Обогаћен се, имао је своју магазу у Мостару и радње у Трсту и Бечу, преко пута хотела „Пост“, (упознао сам једног господина који је у Бечу с њим радио), стекавши тако свој први милион. Избегавши из Београда у Трст био је изложен злостављању фашиста. Припадам првој генерацији која није доживела рат. То моји пријатељи заборављају кад се јадају. Онда је почео живот у Трсту, на Медитерану. Стално сам био напољу, отуда моја љубав за градове. У

Европи сам „шампион” тргова, направио сам их 38, у осам европских држава: Италији, Аустрији, Словенији, Грчкој. Зидео сам и друге ствари. У Трсту ми је други отац био професор Август Чернигој, први конструктивиста. Говорио ми је „Јеси ли ти блесав да студираш архитектуру? Тамо имаш посла с бројевима, ти си рођени сликар.” Нисам га послушао. Трећи отац ми је био Зоран Мушич, сликар, велика звезда, председник Митеран је куповао његове слике. А када сам радио Музеј модерне уметности у Венецији, био сам већ познати архитекта, стално су ме опседали уметношћу. И сад сам коначно, у старим данима, почео да сликам. Први пут сам у Београду излагао те своје мале акрилне слике. Осим архитектуре, био сам посвећен спорту. Био сам првак у пливању на 200 метара, у Мантови, и кад сам дошао у Беч, био сам голман у првој лиги, а онда је дошла архитектура, пријатељи, девојке, и напустио сам спорт. Спорт ми је много дао, и сад волим да гледам Месијеве параболе. Дакле, један живот је био архитектура, гледање кућа, где пада сена, феномен кретања људи у граду, а други спорт. У Трсту сам похађао словеначку гимназију, кад сам је завршио говорио сам четири језика: словеначки и италијански са оцем, српски са мајком, енглески са Енглезима с којима се сретао мој отац, био је „администраторе” града, и то ми је у животу много помогло. Трст је био један мултикултурални град, и то ме је обележило. Ја сам средњоевропејац. Православне сам вере. Кад је мој лепо отац Ристо просио моју мајку Зору, услов породице Јелачић био је да се дете крсти у православној цркви. Њему је једино било стало до Зоре. Мајка је била јако лијепа, плава са пегицама, и центар фамилије. Трст је био град на граници, и тамо је увек било екстрема (после рата је из Истре отишло 300.000 Италијана), мада смо лепо живели у Трсту, имали смо ауто, после цркве одлазили с пријатељима на пјачу или у оперу. Отац је, међутим, видео да за њега нема живота у Трсту и, као трговац, сањао је Беч. Данас је привилегија живети у Бечу. Дошао сам у Беч преко кризе мог оца. Мајци је било тешко да напусти Италију и живот на Медитерану, али је после две године прихватила Беч. Ни у Трсту, ни у Бечу никад нисмо били сами, увек је неко друштво било с нама: Срби Медаковићи, разни емигранти, интернационална атмосфера. Међутим, морао сам имати аустријску матуре, па сам у једној, најгорој години у животу, морао да научим немачки и положим описну геометрију. Професору Вајсу, који ми је предавао немачки, литерати, пријатељи су били Томас Ман и Алма Малер.

На питање која је књига на њега оставила највећи утисак у младости, Подрека одговара да је то роман „Тонио Крегер” Томаса Мана.

– „Тонио Крегер” је била прича писца и моја прича о пропасти грађанске породице. Био је у Либеку, а кад је хтео да се врати у своју кућу, видео је да то више није била његова кућа. Свет у који је дошао, а који је сањао, више није био његов свет. Онда сам читао Музила, који је хладнији, али је психолошки интересантан, онда Јозеф Рот. Кад сам у Паризу радио за Митерановог министра културе Жака Ланга, онда

ми је Голдман, Јеврејин, рекао: „Пођи у Сен Жермен де Пре, видећеш, поред једног кафеа налази се Институт за архитектуру.” Отишао сам и видео слику мог писца Јозефа Рота, испод портрета је писало: „Јесам ружан, јесам гадан, али сам најпаметнији.” Онда када су дошли моји панели из Венеције у Париз, већ сам неко био, и желео сам да буду постављени поред Ротовог портрета. Постоји случај у животу, али се случај мора и провоцирати. На отварању моје изложбе појавио се француски министар културе Жак Ланг. Свидели су му се моји радови и тражио је да на његову тему, Ла вилле д'еау, архитектонски рај на води, направим изложбу новог доба, после смо јако лепо сарађивали. Затим сам добио професуру у Паризу, пре тога у Лозани, а затим су ме неки професори, који су приметили моје радове, позвали у Беч. „Зашто да не?” – одговорио сам. Радио сам и за *Salle Foch* на Сени, једну лепу велику „кривуљу”, одакле је излазила вода и музика тог доба. Направио сам једну пасарелу са које се могла видети река. После те изложбе зове ме директор Бозара, и каже: „Подрека, дођи, имамо једног лудака, Жана Дибифеа, познатог сликара, брзо, брзо, летите за Париз!” Прима ме госпођа Ротшилд и води ме код Дибифеа, а нисам знао да је он био и трговац вином. Надао сам се да ћу за њега направити једну нову изложбу, а он ми је рекао: „Не!” – био је дрзак са мном, рекао сам му идеју, да желим нешто ново да урадим за њега, и да његове занимљиве цртеже покажем на пасарели. Он ме погледа и каже: „Шта ви, архитекта, хоћете? Нису моји цртежи за тоалет!” Завршило се тако да је он, док смо шетали до Помпидуа, све договоре, које је имао са другима, поцепао и направио изложбу у мом простору. Од Дибифеа ме је преузео Анри Митеран, и онда сам у Лиможу направио највећи музеј порцелана на свету. Из Париза сам отишао у Лондон, предавао сам архитектуру у једној необичној конзервативној школи-задужбини из 19. века, могао бих написати књигу о свему томе. У Паризу сам лепо живео, близу булевара Распај. Моју госпођу сам упознао кад сам био асистент на Универзитету у Минхену, где сам отишао на позив мог професора из Беча. Једна је била бјонда, а друга је личила Џимија Хендрикса, изабрао сам ову са разбарушеном косом. Тамо ми се родила и кћер, али нисам напуштао Беч, већ стално путовао.

Затим сам почео да радим архитектонске пројекте по Европи, био сам гостујући професор у Лозани, Паризу, Лондону, Венецији.

И у Венецији ми је лепо било, имао сам велики светао стан.

Потпуно сам рестаурирао стару Дуждеву палату, није било лако урадити четири грађевине у Венецији, то ниједан архитекта није урадио. Већ сам имао много архитектонских радова, и гостовања на разним универзитетима, а онда сам добио понуду која се не одбија – Харвард. И не само то, после две године, тамо ми је понудио професор Рафаел Монео, Шпанац, један од оних ваших пријатеља који кад вам уђу у кућу, иду право у библиотеку да виде коју би вам књигу узели.

Језуита!

Монео је желео да будем декан факултета.

А ја волим да будем лењ и да два дана гледам реку и сањам.

Једини сам међу 30 највећих архитеката света који говори

српски. Да би ме Американци навели да прихватим понуду, нашли су чак једног асистента који говори српски.

Ето, то је Харвард!

Размислио сам и одлучио да напустим Харвард и вратим се у Европу, породици и пријатељима у Беч.

Радио сам пројекат на Косанчићевом венцу, али су ми га покварили. Желео сам да свака кућа буде различита, и да је ради други архитекта, као што су грађене куће у старом Београду, кад друштво дође за сто, нисмо у истој униформи.

Били су ту и неки Холанђани, нови људи с којима нисам могао да сарађујем.

Срећом, имам довољно изграђених пројеката, па могу да кажем „Не”.

У Београду сам радио хотел „Фалкенштајнер”, имао сам изложбу у Музеју примењене уметности, стално су ми „кадили”, но у Београду се не ради професионално као што се овде ради.

Људи су из социјализма пали у турбокапитализам, без прелазних фаза које су неопходне свакој култури.

Ово је време у коме је важно имати новац, добро ждерати и путовати, а људи који имају шлифа, они немају новац и пишу књиге. Волим Београд, тамо сам се родио, имам и породицу, али земље некадашње Југославије нису више оно што су некад биле.

Да би се снимио један филм, потребан је новац, да би се направила нека представа у позоришту, потребан је новац, али да би се направила једна зграда, потребан је огроман новац! Ако вам га не да држава или нека компанија, паднете у један дивљи капитализам без милости, без лепоте.

— Да ли Американци не разумеју Косовски завет.

— Политика никад не може ићи против мита. Не може га победити. Кад се вратим из Београда, останем тужан, јер то није онај Београд о коме ми је отац причао.

— „Неуништив је дух Београда!” — викнух Подреки.

— Да, али се мора мислити и о егзистенцији, и о чувању традиције, ја нисам писац, уметник, песник... Радим са каменом. Песник може издати књигу релативно лако, али видите, мој пројекат у Бечу кошта пола милијарде евра.

У Европи, кад дођете код људи који баратају с великим парама, не јадам се, знам свој посао, и имам људе који имају поверења у мене. Дошавши у Беч, добио сам место професора на Универзитету у Штутгарту.

Мислио сам да сам довољно радио као професор, међутим, Штутгарт је богат град са великом индустријом, а истовремено има најбољи архитектонски факултет у Европи, та понуда је била таква да такође нисам могао рећи „Не”.

Звао сам директоре Мерцедеса кад ми је новац био потребан. У Штутгарту сам предавао теорију архитектуре, на предавања је редовно долазило по триста људи. Изабрао сам полифонију живота.

Живео сам на границама, у Бечу, на граници са Медитераном, затим на граници између Балкана и немачког света, у Трсту, на граници три културе.

„Живот је био и остаће једначина која се не може решити, мада садржи неколико познатих” – поменух у контексту Подрекине приповести Теслину мисао.

– Постоји мисаона и сугестивна структура у човеку, које вам сугеришу загонетке, и онда оне у вама почињу да раде. То је шкакљива ствар.

Између погледа, ствари које можете на извешан начин контролисати у животу, и те апстракције која долази до вас, и која вам није јасна – то чини живот.

Питате ме како сам успео да сачувам природност и једноставност?

Све долази из породице, то сам наследио од Јелачића. Често се враћам сликама из младости, потребна нам је меланхолија.

Много пута сам у животу побеђивао, али много пута су ме добро клепили.

Својој деци желим оставити успомену да нисам кроз живот прошао без трага, као што прође фића.

Београд, лето 2023.

Борис Подрека

Ранко ПАВЛОВИЋ

ЖИВОТ ОД СНА И ОД ПОЕЗИЈЕ

(Ранко Прерадовић: *Мастилјара стара*, „Бесједа“, Бањалука, 2022)

Више од шест деценија Ранко Прерадовић дише стиховима који су му насушни лијек (ослабљеним) плућима. Од првих ријечи стопљених у пјесму, на размеђу пете и шесте деценије прошлог вијека, па све до данас, када обиљежава 60 година од објављивања прве пјесничке књиге („Свитања“, „Паралеле“, Добој 1963), могло би се метафорички рећи, он исписује једну пјесму, једну лирским супстратом натопљену поему, у којој ништење, раскомоћено у свеопштој лудници и лудничком врту (да парафразирам наслове неких његових битних збирки), представља жилу куцавицу цјелокупног живота јединке и друштва у вишедеценијском периоду радости, раста, искушења, још једног рата и новог послјијератног времена. Без обзира не све друштвене и друге промјене, човјеково (у овом случају пјесниково) *ја* једини је чврст ослонац који пркоси посрнућима. У најновијој збирци *Мастилјара стара* Прерадовићево животнo и пјесничко искуство преточено је у кохерентну цјелину у којој осјетимо пулсирање његовог свеукупног поетског опуса.

Пјесме уврштене у ову, могло би се рећи његову тестаментарну збирку, настајале су у дужем периоду, али све подједнако одишу мисаоном утемељеношћу и зрелошћу и све су проткане неком врстом сјете и меланхолије. Емоције из Прерадовићевих стихова прелазе и у читаочева осјећања, оплемењују га, подстичу на промишљање сопственог живота.

Отварам лево ребро / у себе затворену песму/ изводим у шетњу...

Можда би се цјелокупно Прерадовићево поетско биће могло препознати у наведена три стиха из аутопоетичке пјесме „На слободи“, јер садрже најбитније одреднице пјесникове лирске биографије. Мотиве и теме пјесник никад није тражио изван својих осјећања и мисли. Увијек се клица пјесме заматала у његовом срцу, ту расла и дозријевала, а онда, као зрела јабука у његовим родним Вршанима код Прњавора, падала у бистру матицу наше савремене поезије, откидајући с петељком и дјелић пјесникове душе.

У збирку *Мастилара стара* уврштено је нешто више од педесет пјесама, разврстаних у пет мотивски сродних цјелина. Прерадовић је и прије штампара своју најновију збирку укоричио у невидљиве, али пажљивом читаоцу уочљиве „корице“ – пролошком и епилошком пјесмом, којима јасно показује своје намјере да књигом заокружи вишедеценијски период свог поетског дјелања, што никако не значи да ће то бити катанац на његову пјесничку радионицу. У пјесми „Истрошено перо“ пјесник се на почетку збирке, можда и престрого и неоправдано, обраћа нераздвојном перу (прије ће бити најинтимнијем дијелу сопства), у коме можда почива и заборављено посљедње слово: *ни за шта ти ниси ни за гробље ново/ истрошено перо што дуго не пише*, да би на крају пјесме призвао и „насушну храну“ списатељског „алата“: *мастилару стару издаде мастило/ поразу се даде опте ништавило*. У епилошкој пјесми „Весео крај“, у којој *плаву влат траве изникле из главе/ раслу до у небо до у забораве*, додаје: *том нишитој неба нео сам се горе/ у висине неке у дубине таме далеке*, а све то исписујући лудилом *снове неке... играјући у врзином колу живота*. Када се сагледа цјелокупан поетски опус Ранка Прерадовића, који се, макар у назнакама, огледа и у збирци *Мастилара стара*, читалац ће вјероватно закључити зашто се овдје наводи да је он у својим виртуелним „корицама“, у пролошкој и епилошкој пјесми, према себи и свом стваралаштву био неоправдано престрог.

У стихове распростирући *оболелим речима* видљиве и невидљиве слике свијета, смјештајући у вјечност животне тренутке трајања, сагледавајући човјекову егзистенцију у несагледивом пространству времена у космоса, у циклусу „Пепелишта“, пјесник у небеској свјетлости уочава птицу која вреба и у њеном лету препознаје *метак који гори жаром пјесниковог сопства*. Небо је за њега *слијепо пространство*, час *плавичасто*, час *озвјездано*, али у суштини *грабљива птичурина у ниском лету* која животе вреба. Чиме пјесник може утажити ту небеску глад? Пустимо га да сам одговори на ово питање:

*И док речи мукоотрно тражим
Незаситост да ти некако ублажим
губим сваку наду да ћу те дотаћи
јер небо си и можеш ми измаћи*

Не препознају ли се у овим стиховима и пјесмама елементи ништења и лудила, најбитније одреднице Прерадовићеве поетике.

Тринаест (!) пјесама посветница (унуку Аљоши, Д. М. Петровићу, Небојши Куштриновићу, Здравку Ћосићу Ћосу, између осталих) уткано је у тематску цјелину „Брђански сам“. У овим пјесмама пјесник се обраћа саговорницима и себи, времену које протиче и које је прохујало, животу који је имао смисао и у бесмисленом свијету. *Све чега је било / платих животом / А што нема плаћам / смрћу потом* стихови су којима унуку у аманет оставља да и он промишља суштину битисања. Године 1995, када је жестоко пламтио али и окончан рат у БиХ и успостављен какав такав мир, у пјесми „Вече у Гламочанима“,

посећеној Гоји Малићу, пјесник заправо ламентује над рањеним градом и, као да слиједи онај познати стих *Град из града није што и град са брда* (који је и Дара Секулић на лијеп и функционалан начин смјестила у своју пјесму „Грлом у јагоде“), пјева: *Има неко време кад се буне снови / и исијавају бол због ране града / што испод брда светли // Град је избежљива прошлост / наше још луђе садашњости.*

Мада су посвећене појединцима, многе од ових пјесама, на посредан начин, посвећене су и завичају. Тако се Панонско море излило и у токове и цвјетове завичајне ријеке Укрине, а у пјесми „Кућа у расулу“, блиског рођака Слобу, пита како ће кући *баи овакав, у расутом стању* и: *Има ли је игда на овом свету, / моје куће у селу у нашој осами?* А у пјесми која је и циклусу дала наслов, написаној у Црквени давне 1965. године, посвећеној куму Милошу, носталгично се пита:

*Бауљам или се једва сналазим
У том мамурлику док идем путем
Којим само ветар и киша кроче
О нама од синоћ би да сведоче*

Причин да је вријеме стало, да се све окаменило, губи се пред сликом заласка сунца на којој је брђанче (лирски субјект) *без сна и без лика*. Коначно, у „Братству светом“, пјесми посвећеној земљаку, пјеснику Д. Ж. Поповићу, Прерадовић оживљава дан када су се срели, *два пијана свеца и још пијанији предели*, и повјерава се пјесми и успомени: *као да се заувек враћам своје блуду.*

Сржни циклус, наслова истог као и цијела збирка, суптилан је дијалог пјесника са дјелом које ствара. Пјесми се обраћа као сестри, јер... *Одавде до тебе ево неба / величанство речи и мало сна / па шта још може да затреба / да би настала та песма*. Све што је у служби пјесме (уста, грло, душа, срце, ум...), све је то заправо *смисао песме бола*. Кад пишеш љубавну пјесму, милују те ријечи, варају гласови, улагују реченице, пазе глаголи, чувају замјенице, па и сам пјесник пјесма бива, да би се у њој препознао и лудило одагнао. Даље од тастатуре и електронских графема, пјесник се са сјетом сјећа мастиљаре старе (која је језеро силно из себе излила) и трага мастила које се претаче у отисак душе, у стихове који пулсирају у складу с васељенским звуковима и кретањима. Мастиљара точи загонетност ријечи и дословност слова, док ... *песми веру / песнику неверу / увек изнова ствара.*

Краткотрајан боравак у оквиру једне манифестације у манастиру у коме посјетиоце дочекује и Бели анђео, био је Прерадовићу довољна инспирација да напише осам духовношћу испуњених пјесама које је сврстао у тематску цјелину „Милешевска излечења“. Пјесник моли светињу и Анђела да помогну да ријечи израсту молитвама, да окрилате пегази у пјесмама... *и да се дивимо // Бесконечно / моћној љубави / што тече Милешевком / у небески свод плави*. Спознавши *Речи које / дотичу дубину / Молитве* пјесник се присјећа и видовданских порука и посјете Хиландару, гдје *При јутрењу спознајем: испред нас је / оличен у Светом Сави, стигао*

нам у сусрет / Отац наш, Исус Христ. У божанском миру Милешеве може се лакше схватити да је Адамов гријех постао српска милошта, јабука која је из недара као из дубине душе стигла да нас у вјечност упише.

У посљедњој мотивској цјелини, насловљеној „Нема више куда“ читаоца чека седам пјесама и мини-циклус „Уљуљкан у аутобиографију“, саздан од шест пјевања, у чијим стиховима Прерадовић отвара душу и, условно речено, портретише себе, свој сигуран ход, па и посртања, своје слутње, зебње, егзистенцијална промишљања и наслућивање сусрета с неизвјесношћу у коју ћемо сви утонути. Песмо у теби смо само ја и ти стих је из пјесме „Смак свијета“, који посредно даје одговоре на сва питања пред којима је пјесник запитан али и помирен с оним што га (нас) чека.

Пред крај представљања ове, на свој начин тестаментарне књиге Ранка Прерадовића, ево и једне пјесме у цјелини из циклуса „Мастилјара стара“:

ТРАЈАЊЕ ПЕСМОМ

Стевки четири деценије касније

*Мрети заиста нема због чега
живети је нека смешна навика*

*Сећаш ли се куће испод брега
и мирне дечје игре патника*

*Нико нам више раван није
нити усправнији може бити*

*Живели смо од сна и од поезије
вечност целу трајући ја и ти*

*Савлађујући умеће љубави
жарно пркосно у сну и на јави*

Пјесма, с пророчким порукама, написана је 2005. године. Прерадовић је посветио својој супрузи, пјесникињи Стевки Козић Прерадовић, која је у исто вријеме као и њен муж *Мастилјару стару*, код истог издавача, објавила књигу путописа *Покрадени путник*. Било је то 2022, у години када су се спремали да Ранко обиљежи шест, а Стевка пет деценија од објављивања својих првих књига. Такође им се приближавала златна свадба, да је прославе са сином и унуцима. Стевкина књига која, уз обиљежја путописне прозе, садржи и аутобиографске елементе и доноси доста података за историју књижевности, била је, нажалост, опроштајна. Њена ауторица остала је чврсто укоријењена у српску књижевност, као и у овој пјесми њеног мужа.

Вратимо се на самом крају Прерадовићевој књизи и препустимо му да сам заврши овај приказ *Мастилјаре старе*. У

мини-циклусу „Уљуљкан у аутобиографију“, гдје каже да се *рођењем у смрт заљубио*, сусрећемо и ове стихове: *Шта је живот ако бес тај није / Поезијо израсташ из таме сна*. А затим: *Драга изгубљена утваро животе / како ти се само у осами оте / век један цео изгубљен у ништа*.

Ипак, боље је вратити се стиховима наведеним негдје на почетку овог текста: *Отварам лево ребро / у себе затворену песму / изводим у шетњу...*

Борис Подрека: Трг San Pasquale , Напуљ, Италија, 2019.

Растко ЛОНЧАР

ПЕСМЕ СА РИДАНИШТА

(Анђелко Анушић, *Боли, боли ме јако*; „Ревнитељ”, Ниш, 2022)

Пред немилошћу статистике и историје, пред упорним рачунцијама процената, тражиоцима различитих узрока истим последицама, и пред алхемичарима живота у анализе и извештаје, стоји, усамљен, песник. Он је на вечито узвихореној граници између пописа становништва, политичких деноминација и економских интереса; он је тамо, где почиње, и завршава се, човек.

Двоструко трагичан, човек пролази по неминовности свог постојања, а потом и по немилости узрока који су до наших дана довели. Тамо где репортер – који је проводник *чињеница* – стоји и извештава, песник је проводник *учињеног*. Репортер ће се трудити да уштеди време ономе који ће после њега доћи да саставља коначно дело на основу *нових прилога за биографију* нашег времена. Његов задатак је да констатује колико се људи појавило. Са друге стране, песник има задатак да напише шта се појавило у људима, и да пренесе – оно *изнутра* – људима другим.

Анђелко Анушић (1953, Градина на Сувој Међи) пишући „Риданицу за Српском Крајином“ пре скоро тридесет година – на очи оних из којих је потекла низ нову Петровачку и толике друге цесте – избегао је примамљивост каталожке елиптичности, и проговорио је ужасом који се не тиче само жртва *војног и редарственог*, нити само оних који су их чекали *са ове стране Дрине*. Да је било слуха, и да се је могло чути и разумети „Риданицу“ која се тицала читавог цивилизованог света, можда данас не би Анушић, у књизи *Боли ме, боли ме јако* певао са простора који су постали *риданиште*. Овако, ова је песма постала прелудијум за један страшни спев – у Анушићевом опусу и поетски, и прозни, и драмски и есејистички – коме се не назире ни срећан, ни крај. Најновија песничка књига Анђелка Анушића оставља горак укус стварности која у судбини Срба Крајишника игра истовремено и улогу кулминације епа, али и тужног расплета изгнаничке судбине.

У читавој Европи не постоји простор налик ономе који чине *ослепеле куће* по Српској Крајини, и порушена светишта на Косову и Метохији. Тамо где су људи и одлучили да престану са разарањем, неминовност времена ће учинити своје и неумитност природе ће тежити да изравна ове пределе, као што је трава прекрила просторе на којима су некада били логори за убијање и уништавање под изговором „сабирања“.

Ретки повратници, који су *упркос* свему отишли да дотрају тамо одакле су протерани, проћи ће, а са њима и коначни помен на присуство оних који су бивали *прогнанима*. Све што је остало непреточено у поетско, у књижевно – остало је изгубљено заувек. Поетско се не може минирати, не може однети кући након скидања униформе; њега се не може ослепети на зиду манастира, не може га се прекречити нити фалсификовати извештајима, анализама и пописима. За поетско не важе закони накнадне памети, антидатумирања и *криве клетве*. Поетско суд неће уважити као доказни материјал у истеривањима правде за записнике који ће постати темељ наше прошлости, али хоће човек – јер поетско је доказ човека, и доказ човеку.

Анђелко Анушић у књизи *Боли, боли ме јако* повезује неминовност *сећања* са *певањем*, и говори са позиције песника усамљеног на тремеђи оних који су се помирили са стварношћу, оних *због којих* су се помирили, и оних којима је такав мир одговарао. Анушић јасно дистанцира своје становиште од оног из *уреда*, оног *хуманитарног*, оног *жена у црном*. За њега је „присуство онога што је одсутно / стварније од његове билости“ („Као Христ(ос) на води, Ramonda Serbica“) и стога он пева о свему ономе што се дешавало и што је остало од (и након) *западних Срба*.

Песник, најпре, у уводној песми „Чији си ти песник?“ поставља своју позицију – он се *сећа* „и пева“, и „пева / јер се *сећа*“. Он је свестан неминовности онога што је учињено, „и што ће се чинити“, он „сведочи“ и „надсведочује“. Овакав аутопоетички исказ оставља дојама да Анушић не пева без *филтера*, на основу сирових доживљаја, а без дистанце неопходне за стварање овако важне тачке у епосу који је његов стваралачки опус. Он не пева тако да његово сведочанство може бити дисквалификовано као неурачунљиво. Код Анушића, разум и осећаји имају усклађен ритам, и то његовом песништву даје специфичну ноту, библијску интонираност. Стога песник себи може да допусти да постави питање на крају песме, читаоцу упућено: „Чији си ти песник?“

Песник сећања на Српску Крајину у првом циклусу, „Као Христос на води“, говори о егзодусу од његових почетака и упозорења предачког да се ваља чувати сваке „прве“ године, сваке нове „јединице“ („Сан“), преко доласка онога који се иживљава, са *кијачом* на рамену, из *тисућљећне* шуме до оних који су сведени на просторе својих кућа, који свет гледају и виде само кроз своја окна која ће ослепети („Кућа“). У њиховом одласку, Бог се креће са њима у колони („Мој Бог“), рат се поново појављује како је о њему писао и Бранко Ћопић непосредно пред призоре са Петровачке цесте („Дечак из колоне пише своју прву песму“, „Мој Бог“). У завичају остаје рода,

да тражи „одбегле димњаке“ („Пролеће, закаснеле варијације“).

Исходиште оних који су пошли, као што слуги професор Милокус у роману *Од Огњене до благе Марије* Јована Радуловића, било је једно острво, само за Крајишнике; међутим, оно је код Анушића острво од *папира* („Камена порука“), јер на крају свега, када се не догоди уједињени крик, ридај и јецај који би и космос потресао („Дружина“), остају празне руке, и само пјесан да се казује („Твоји послови и дани“), једна „јазавичија република“ („Август/August“).

У „Светлим гробовима, позно певање“, циклусу донекле обимнијем од првог, Анушић пева о ономе што је дало тренутни рељеф *острву од папира*, ономе што су активни чиниоци његовог изгледа. Он полази од светаца и народних светковина – Светог Илије који не може себи да објасни шта се догодило почетком месеца августа 1995. године („Илиндан“) и весела које више не познаје завичајну песму („Нешто“) – преко покушаја да сагледа себе и свој народ у очима земљака („Деведесете“), до живљења са коментарима иностраних слависта – конкретно Сабрине Рамет и Енри Баруха Вахтела – који су тих година говорили о томе како су све „започели писци“ (Балкански Вавилон/ратови: прилог славистици“).

У овом циклусу, све се расуто слило у једну слику, као да је целокупна култура Срба Крајишника у брзини спакована у сељачку торбу, на приколицу или у пртљажник, и тако понета. Не делује да је ико од песника који су се дотицали ове теме успео да овако убедљиво оствари утисак који остаје данас, када је српско културно наслеђе на простору данашње Хрватске и Босне и Херцеговине доведено у питање. Све се, заиста, слило у ове стихове: од народних светаца и предања, до авангардистичких и модернистичких наслова српске књижевности; овде се срећу и под руку држе помени српских страдања на овим просторима, са највећим песницима и стиховима екавског српског песништва.

У овом циклусу, песник покушава да се оријентише, да препозна које су то земље српског културног простора – нечега што је данас, у очима оних који гледају умом „иностраних слависта“ ознака великосрпске хегемоније – не гледајући на основу правних аката, права првог и јачег, већ прелазећи преко земље која је гробље српско. Тако, Анушић долази и до оних ретких, гробова чија се имена познају, који нису препуштени забору и који су темељи идентитета *западних Срба*: Петар Јагодић Курица, Сава Мркаљ, Лука Милованов Георгијевић, Јован Радуловић, Петар Кочић, и, од „неписаца“ – Станко Кораћ и Душан Старевић. Они су присутни експлицитно, они су теме песама, али песама које су испеване Ћопићем, Владимиром Поповићем, као и незнатим народним певачима – Тешаном Подруговићем, Змајем, Црњанским, Настасијевићем и Миљковићем, као и Гораном Ковачићем, Бранком Шимићем и Маком Диздаром.

Циклус, песник завршава двама молитвама: „Молитвом Белом анђелу“ и „Молебним каноном Богородици Лепавинској чудотворној“. Обраћање божанском је, на овом месту, једино могуће прихватљиво решење, јер песник није ни у једном тренутку ставио искључиви акценат на чињеницу да су Срби у „жутој кући“, на Косову и Метохији,

били жртве трговине органима; акценат код Анушића је стављен и на чињеницу да испред те куће, данас стоји табла, са латиничним натписом; „На продају“ („Фотографија са Косова и Метохије“). Трагичко Анушић не види у страдању плотског, већ у двоструком страдању духовног, у накажењу светилишта и страдалишта, у општем расулу културног и националног идентитета. Страх, и немогућност да се пронађе спас међу људима и људским делима, окрећу песника божанском, али не иштењу освете већ разјашњењу и сабрању: „Избави, Чудотворна, од страсти / онога који ће пасти // баш овога часа и трена / кад таме и светла је смена“.

Песник, пошавши од дефинисања позиције свог певања, и завршивши певање, још једном ће проговорити о себи, сумирати утиске свега што га боли, и упркос чему мора да се савладава да би у песми, „која га куша“ могао да кличе („Боли, боли ме јако“). Бол је, у песнику, изворишно и исходишно осећање, јер он осећа и поражене, и непобеђене; он осећа бол *свега*, и све болује *њега самог*. Хиперсензитивност, која је код Анушића и емоционалне и интелектуалне, спознајне природе, ретка је у својој искрености код наших савремених песника, а још ређа по својој уметничкој остварености. Најређа – и по томе је Анђелко Анушић јединствен међу нашим савременим песницима – јесте хиперсензитивност са којом се песник мора да носи како би допевао еп о страдању које је несагледивих размера.

Након ове песме, песник Анушић се повлачи у последња два наслова („Нова књига“ и „Читајте поезију“), препуштајући одговорност настављања ове етапе читаоцу. Песник је чувар, светионичар на острву од папира, његово је песништво сноп којим треба да се води читалац како би видео како *до* острва, али и како *по* острву.

Са тим у свести се треба посветити овој књизи: она није написана само из перспективе обичног човека, страдалника и изгнанника, већ са становишта културе коју је обликовао – као писац или као лик, као Кочић или као Штрбац, Ћопић или Николетина – и свих њених чинилаца који му могу или не морају бити познати. Ерудитност са једне стране, а са друге најчистије родољубље представљено постојањем у својој култури и песништву (те присуством сопствене културе у стваралачкој свести) и у танчинама завичајности, и у цивилизацијским диметима српског песништва, велики је изазов читаоцу.

Читалац који буде препознао целокупност културног наслеђа Срба Крајишника у Анушићевом песништву, моћи ће за себе да каже да је спреман у потпуности да се и сам настани на *острву од папира*, које је Анушић почео да *мапира* још у књизи *Мркаљев ламент*. Духовне творевине крајишког, народа који се суочавао са књигоцидима, на овом су острву сигурне од свих, осим од њега самог. Он је дужан да *чује* песму, *научи* пјесан, и да *говори* културом свог језика и језиком своје културе.

Ни тада, можда, неће избледети сећања на бол, али ће се родити радост победе над њим.

Наталија ЛУДОШКИ

НЕ ОСТАВИТИ ОСТАВЉЕНЕ

(Владика Григорије, *Небеска дворишта: живе слике*, „Лагуна”,
Београд 2022)

Роман је увек један фиктивни или реални живот, а најчешће аутобиографија, тврди Станислав Краков у мемоарској прози Живот човека на Балкану. Тај утисак стиче и читалац књиге Небеска дворишта која се доживљава као аутобиографија (на шта упућује и поднаслов Живе слике), али и као образовни роман или роман о одрастању, роман лика, роман хроника...

Прича је ово о догађајима који су се збили у прољеће 1992, казује у поговору ове књиге владика Григорије, који ће тридесетак година касније имати потребу да о тим догађајима, превратничким и прекретничким, иницијацијским, остави и писани траг. Повест је то о (у то доба), студенту Богословског факултета, Младену Дурићу, чија је егзистенцијална реалност далеко од штимунга шлагера Април у Београду (како је насловљено уводно поглавље). Од ћорсокака београдских антиратних протеста, уперених против режима Слободана Милошевића, на којима активно иступа, још тегобнија је ратна стварност завичајне Босне. Тог пролеће, у јунаку ове књиге, сазрела је одлука о одласку у манастир: Та тајна коју сам закопао дубоко у души била је једини светионик у бурном и марачном мору хаотичних дешавања, у којима сам пловио као изгубљен рибар у малој барци.

Да живот пише романе, како се колоквијално каже, сведочи својим животописом и аутор Небеских дворишта, књиге у којој се, много шта, чудесно подударило. Тако топоним – Планиница – својим деминутивним обликом асоцира на аркадијске просторе, и чини се срећним литерарним решењем за лоцирање идиличних слика из прошлости. А у истину је име босанског села у ком је Младен Дурић рођен и где је провео детињство. Ту су и јасно дефинисани ликови: на једној страни господари зла (нажалост, није их било потребно измишљати, а владика се не либи да именује те псе рата, војводу доушника као и препознатљиву фигуру ходајуће наоружане фрустрације – и даље радо виђеног госта у многим националним медијима, дугогодишњег сарадника хрватске Службе), али и они супротног кова, узори, попут

владике Артемија, патријарха Павла, игуманије Агније... Но, пре свих, сеоски учитељ Вехбија Р., један једини Муслиман у Планиници: Човјек који је својим примјером свједочио да је, чак и када је најтеже, могуће бити човјек. Па иконичне личности сродника: мајка – удовица која се достојанствено носи са животом, и брат – бранилац дома и завичаја у лудилу братоубилачког рата, Ђед Петар – заштитник, и ујак – животни учитељ и ментор. Ентропија која је деведесетих година прошлог века овладала простором некадашње Југославије, такође је давала повода да се на рачун институција (војске, цркве, медија...), аргументовано изнесе критички став.

Но, читалачки ужитак и свест о вредности ове књиге, ипак, не проистичу из документарних и чињеничних датости, већ умећа писца ове књиге да функционално и смислено уобличи сваки детаљ свог мозаички обликованог штива и сугерише недвосмислене хуманистичке поруке. Афирмишући идеје истине и доброте, владика Григорије, насупрот онима који у модерно доба, парафразирам Светлану Велмар Јанковић, на све могуће начине, усавршавају вештину да, *уз црни смех, казује НЕ и Богу, и човеку*, и смислу човековог постојања, у уском је кругу истинских стваралаца који, верујући у човека, указују на смисао.

Кад год би се разочарао у свој народ, као што се догодило пред Музејом 25. мај, [збор радикала] готово истовремено срео бих и некога ко би та моја разочарања ублажавао, показујући да постоји и оно друго, сасвим лијепо и неуништиво у том народу којем припадам. Испред музеја били су превара и лаж, а у игуманијиној причи и њеном држању у манастиру били су истина и бол. Бол која пара срце, али у којој се осјећа стремљење љепоти, смислу и правим животним вриједностима. У којој одзвања достојанствена тишина. Такви са шиљатим глоговим коцем у руци одувјек газе овакве као што је игуманија. И не успијевају их згазити. Штавише, свјетло њиховог трпљења и наде допире понекад и до нас колебљивих. И освјетли нам пут.

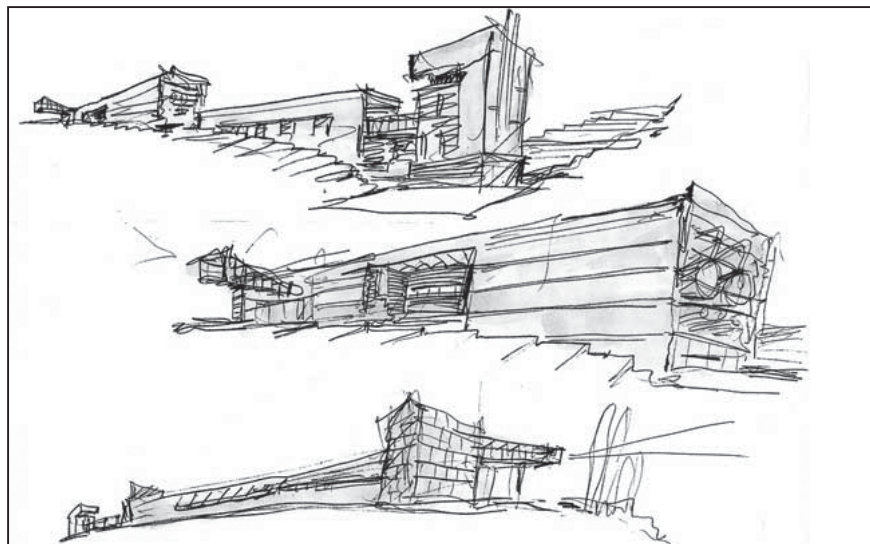
Рефлексије о људима и догађајима, животу и свету, често прерастају у прегнанте универзалне исказе, као што је онај о нама и другима: нису Хрвати наша брига, него ми сами; а ми се не кајемо и не настојимо постати бољима. Или о намери и случају: Кад ти нешто хоћеш, оно те неће, а кад нечему окренеш леђа, оно те у стопу прати; или мисао о усхитима и отржењењу: Свака очараност свијетом доноси у неком тренутку само осјећај празнине и разочарања. Па о књижевности: Пред књигом, а поготово пред библиотеком, увијек сам стајао као пред тајном.

Одавно је речено и да се величина једне књиге мери и бројем асоцијација које изазива. Иако се писац најчешће позива на богословску литературу (Светог Антонија Великог, старца Силуана, *Старечник...*), али и Достојевског (поистовећујући се, повремено с Раскољниковим), читаоци лаици осетиће у њој невинно-наивну атмосферу ћопићевске прозе (рецимо у евокацији догађаја из детињства, или слици босанских избеглица у барокном здању вршачког Владичанског двора, па и у самој непосредности приповедања). Каткад ће јунак

ових редова наликовати Селимовићевом песнику-невољнику Ахмету Шабу, а у појединим редовима (на пример, констатацији: било је то још једно горко искуство које иде у прилог увјерењу многих да не треба говорити оно што мислиш, или запажању о Босни у којој се одозго, из ваздуха, не види зло које гамиже по земљи, већ само њена невина и на махове дивља љепота) могуће је препознати и иманентни дијалог с Андрићем. Уосталом, и наслов ове књиге могуће је схватити као својеврсну реплику на андрићевску метафору проклете авлије. У свету који се доживљава као долина плача постоје, ипак, сугерише Владика, та *Небеска дворишта* – прибежишта: за ретке – опредељење за духовни живот, манастир, за обичне – уметност, књига. А у једној од тих књига, наводи владика Григорије, пише:

Из бледих и невезаних наших ријечи немогуће је добити прави појам о том дивном животу у коме се спајају крајње страдање које човјек може да поднесе са крајњим блаженством које човек може да доживи. Једно другом помаже на чудан начин. Кад би постојало само страдање, човјек га не би могао поднијети, и кад би постојало само блаженство, човјек га такође не би могао поднијети.

Небеска дворишта владике Григорија, као и друге књиге овог писца, у контексту целокупног његовог деловања, само потврђују његово хуманистичко позвање.

Борис Подрека: Скица

Ксенија КАТАНИЋ

МЕЛОДИОЗНИ ПЛЕСОВИ РЕЧИ

(Данило Јокановић: *Мач Деспота Стефана*,
Српска књижевна задруга, Београд, 2023)

Као што је љубитељима уметности познато, Данило Јокановић (Подгорица, 1956) давно је нашао своју уметничку физиономију. И бројним песничким збиркама потврдио завидан дијапазон свог стваралаштва. Оне су доказ да београдски поета често “у гнезду стихова преноћи” (Попа) и да своје идеје неуморно дене “у дистихе и катрене” (како гласи и назив једне од збирки, а у којој искрено признаје и да *Све чешиће ми се догоди / да над празном хартијом осванем*). Његова артистички култивисана поезија носи испрена посматрања живота и света. Он постојано понире у тајне егзистенције, у скривени смисао појава, са јаком стваралачком вољом да допре до мисаоних суштина. Богата разноликом и разуђеном мотивиком, језгровита и сликовита, песнички и мисаоно све јача, Јокановићева лирика је претежно посвећена завичајном поднебљу. У њој доминирају патриотске, националне, друштвене, митолошке и античке теме, многе су сондиране и из легенди, које поета уме да искаже на нов начин и да им да актуелну свежину и интонацију. Критика је одувек истицала да је, као стваралац, Јокановић снажна индивидуалност, песник са замашним поетским искуством, који у стиховима штедро разастире топографију својих духовних предела. Све његове збирке великог темперамента освежавају мозаиком осмишљених песничких слика. Изаткане у живој игри однегованог поетског језика, сведоче да је, као песник, јединствен и по поезији и поетици, и по посве оригиналној рефлексiji и афективном елану. У његовим песмама нема фабулизирања, оне су лирски сублимиране, специфичне метафоричке фактуре, суптилних естетичких ефеката. Које су још одлике Јокановићевог певања и мишљења? Већ на први поглед - а то треба и посебно нагласити - видно је да у збиркама надасве плени богатство језичког материјала. Песник је изврстан зналац језика. Као специфичан поетски сензибилитет, он пером вештог версификатора доследно (ди)стихује, увек се радо враћајући поезији традиције, стиховима ритмованим у духу версификаторске

старине, традиционалне поетичности. Како видимо, радо се посвећује геометријској симетрији осмерца, десетерца и дванаестерца, која значајно доприноси звуковној динамици песама. У њима, наиме, најчешће осваја заводљива артистичка игра везаног (ди)стиха, заснована на еуфоничним законима благовучности. Реч је заправо о лирици изразите музикалности, што је уједно и њена одредница, идентитет особене поетике. Асоцијативном снагом стиховних речи, очито је, управља завидна артифицијелна енергија. Звонке и ритмичне стихове притом карактерише пуна формална дотераност. Поета се у својим збиркама мајсторски служи римом, подвргавајући је крајњој економији израза, стихологише без патетике казивања. Стварна лепота Јокановићевог певања заправо је у избуштеним строфама и неубичајеним метафорама као описним средствима језика. Сведено речено, све своје песме - мајсторску игру речима - оплодио је музиком, највећу пажњу посвећујући мелодиозности стихова, складу риме и ритма, беспрекорној архитектоници акцената. Чини се да Јокановићеви самогласници доиста имају посебну боју и пигмент, како је то захтевао Бранко Миљковић. Подређени метрици, ритмици и семантици, поетски инвентивни плесови речи заводе звучношћу, којом се и остварује непрекинути музички континуитет стихова, на коме и почива специфичност целокупне Јокановићеве поезије.

Додајмо да Јокановића често инспирише и ритмичност народне песме. Лирски медитативан, поета се изврсно сналази у токовима усменог стваралаштва, у облицима фолклорне културе и врло често мотиве захвата из обилне ризнице народне уметности (радо се поводи и за фолклорном мелодијом).

И најновија поетска збирка родољубивог тона, *Мач Деспота Стефана* зрачи самосвојношћу истинске лепоте (9 поглавља повезана медитативношћу су: *Звона Свете Софије*; *На крилима од светлости*; *Печатање снова*; *Верујем је као - знам*; *Поратне песме*; *Зидање Скадра*; *Кућа није дом*; *Мораве и Мораче*; *Ране од ексера и Епилог*, са укупно 62 нове и старе песме). И у овим стиховима - фази пуне стваралачке зрелости - Јокановић монологује, показујући дар бујне поетске елоквенције, заправо *staccato* своје песничке креативности. Као и у ранијим збиркама, и у *Мачу Деспота Стефана*, одјекује историја. Јокановићева поетска мисао је, са много истраживачке пасије, усредсређена на прошлост као омиљену тематику. Стихови претежно родољубиве инспирације често показују песников афинитет и према садржајима српског средњовековља као поетској постојбини. Тачније, одајући ерудицију, стихови проистичу из синтезе историјског знања, усмене традиције и креативног доживљаја самог поете. Он је укрестио историјске чињенице са летописним подацима и митологијом народног духа, и све то посвећенички претопио у уметничке чињенице. Готово сви Јокановићеви стихови у овој збирци посвећени су српској груди.

У глобалном осврту на збирку *Мач Деспота Стефана* издвојићемо тек неколико песама, из различитих циклуса, пуних племенитог, звонког патоса, исписаних у пуном узлету уметничког сензибилитета. У пролошкој песми *Стопе у прабини*, на пример,

у тренутку колебљивости, кад сумње се пласте, поета пева о Богу-Спаситељу, откривајући своја религиозно-морална размишљања. Исписана на фактури дистиха, у виду стихованог дијалога, песма показује да је поета, по духовној констелацији, уствари, homo religiosus. Стопе у прабини су потврда његовог верског идентитета (у једној другој песми, у духу религиозне концепције света, читамо и да: *Проналазећ се у вери - / верујем је као - знам / ако те живот изневери / Бог је с тобом - ниси сам*, у којој поета исказује своју филозофско-теолошку визију света и сазнање о Богу кроз љубав).

Поред симетрично ритмизираних песме - музичког достигнућа - *Звона са Свете Софије (У сваком од нас бије / звоно са Свете Софије / као неухватљива слика / давно срушених звоника)*, на пример, Јокановићеве поетске инспирације су и бројни наши манастири. Фасцинирајуће древне лавре, које су надживеле време и трошну људску егзистенцију, изазивају осећај удивљења. Велелепни сјај метафизичких здања, где пребивају златоплетне двери и олтари, плаветне фреске, нетљене мошти и реликвијски адиђари, опседају га као знаменити “знакови поред пута”. Жаришта духовности и мудрости – неприкосновене светиње – причају повесницу векова. Јокановићеве постаје су у песмама *Студеница, Жича, Грачаница (Са сваког твог стуба са сваког зида / кроз ове очи гледа Симонида), Светигора, Бистрица (У мене се увукла тишина / опојности причесног вина...па из дубине векова ловим / шапате над гробом Душановим), Љевишка (Колико год да те руши / колико год да те пали / не зна да су у души / макар обриси остали), Свети Архангели итд.)*.

Кроз инспирацију као искључив порив за певањем, кроз машту као компоненту креативности, настао је, на пример, и *Бели анђео*, љубавна песма, у којој лепота фреске метафорише лепоту вољене (*Цела је црква осликана / и све су фреске с твојим ликом / узете ко с пруженог длана / прожете нечујном музиком / Ти и јеси Белога анђела / у некој нестварној причи / пре него на фресци срела / па на њега и сама личиш*).

Песник је вешто, на пример, сплео и слово о Бановић Страхињи. Пореклом из домена легенде, и то оне архетипске, изведене и из круга хагиографске литературе и митолошких прича, као и из историјске свести (лик се не може историјски идентификовати), песма *Бановић Страхиња* кондензује мисао о правдољубивости. У свом језгру, она слави љубав као основни облик сазнања суштине света. Познат из народне песме, озарен обилићком светлошћу, Бановић Страхиња симболизује јунаштво које одувек живи у бићу српског народа. Поред тога, његово име је у венац векова уплетено и као облик етичког норматива патријархалног света, као синоним хришћанског праштања и монументалне људскости.

Патриотској (косовској) лирици припадају песме писане у стилу легенди и отачких предања, али са реалном подлогом, *Барјак Бошка Југовића (Огрнутог тешиким мраком / Бошка и сад под барјаком / прати по пољу широку / суза у сестрином оку), Рука Дамјанова, Косовка девојка (С кнезом и мој женик оде, / одоше ми и сви свати, / ни један од три војводе / из боја се не поврати)*. У њима су, кроз

родољубиви занос, кроз својеврсно молитвољубље, и уз исконску тугу опластичени јунаци фолклорне баштине, homo heroicus, који синтетизирају колективно и национално несвесно и оживљавају дух витешког миљеа из древног доба.

Песма складних метричких односа, *Мач Деспота Стефана* је омаж Деспоту и његовом мачу, на коме стоји записано: *Ја сам онај што научи мрак да сија* (реченица је заправо мото целе збирке). Христољубивим црногорцима подобан, песник читаоца подсећа на витешки лик ратоборца и чувара отачаства – Високог Деспота Стефана Лазаревића, сина Светог Кнеза. Пробијајући се кроз историјска сведочанства и копрену легенди, Јокановић подсећа на владара-сакупиоца свих српских земаља, украшеног мудрошћу и светошћу, тврдог вером, који се замахом свог мача старао да се крст хришћанске источноправославне цркве и рода не окаљају, идеалног хероја, поштоваоца просвећености (*Пројездив кроз мрак и тмину / на коњицу Деспот мину / и у мрклу ноћ унесе / звездан поглед - с неба стресен*).

Песме *Штампарија*, *Цетиње*, *Капела*, *Безлијека*, *Мандушић* показују да песник духовно другује са Његошем. Оне су племенита сликотекa, у чијој жижи се одликавају духовни лик и хероика патријархалног црногорског света, које познајемо из историје и народног предања.

У песми *Тесла* стихови повезани са химничком медитацијом око лика образују светачки нимбус (*Саздани смо од светлости / и од мисли о вечности*). *Гаврило Принцип* - продоран јецај над трагичном судбином појединца и народа (*посејасмо светом кости / да светле из будућности*).

Поета у многим песмама проходи српским стратиштима, да просузи над злострадањем српског народа (фактографски историчне, испеване у тамној оркестрацији, песме *Пребиловци*, *Јадовно*, *Војничко гробље на Сокоцу*, посвећене су добу кад подемонио се свет у Другом светском рату. И у песми *Кошаре* окосница је историјски догађај: голготски пут војника у грађанским ратовима 90-тих (*Са њима се караула / на небеса уздигнула / и добила ново лице, / ново лице - Грачанице*).

У песми *Владимир и Косара* оживео је парадигматички модел “вечне љубави”, према коме љубав живи и после смрти, а у *Беле-кули*, на пример, пева о неустрашивости јунака Првог српског устанка.

Снажна патриотска осећања, племенити патос и пијетет поета исказује, на пример, и у потресној песми *Мајор Гавриловић*. И њен нуклеус је такође историја: настала је као одјек на историјски догађај одбране Београда 1915. године. Као отелотворење патриотског хероизма, Гавриловић је свој живот и живот својих војника подредио патриотској мисији и визији. (*Непријатељ се одувек тако сретао / да образ Београда остане светао*).

Епилошка песма *Лесендро* изражава жал Владике због губитка Лесендра.

Додајмо да Јокановић примењује интертекстуалност, баштиник је Библије (и паганске Хеладе), који су му вечни сапутници,

као и наши најпознатији песници.

Збирка *Мач Деспота Стефана* обелодањује сву артистичку снагу Јокановићеве опојне речитости. Постаментирана на истинском патриотизму, црпена из историје, из легенди и митова, ова поезија верно одсликава духовни идентитет српског народа. Вишеслојне песничке слике показују сву моћ разбокореног поетског израза, као и гипкост поетске фразе. Поновимо још једном: све ове песме завидног интензитета доказ су сигурног познавања версификаторске вештине. Тежње да се сачува традиција осмерачког, десетерачког и дванаестерачког стиховања. Јокановић је песник ритма, музике и хармоније: сонорни контекст стиха показује да уме вешто да искористи нијансе самогласника и да, познајући и афинитете сугласника, у њиховој контапунктици добије нарочито благовучје – звуковну динамичност стиха, ораторски патос. Ослобођени декларативне патетике, ови резонантни стихови погодни су и за рецитованье, што Јокановићевој артистици даје посебну драж.

Борис Подрека: Медицински факултет, Марибор, Словенија, 2013.

Милена КУЛИЋ

НЕБО ИЗНАД МЕЂЕ

(Милан Мицић, *Чекају да дођу по њих*, Савез Срба у Румунији 2023)

Нова песничка књига Милана Мицића *Чекају да дођу по њих* сачињена је од седам циклуса, који кроз историјско-културолошку мисао тематизују положај и историју темишварског Баната и судбину људи у њему. Сублимирана прича о животу у Банату предочена у песнички уобличеном рукопису успева да успостави равнотежу између две стожерне тачке: с једне стране, приказује истрајност и очување идентитета и вере; а с друге стране, песничким превирањима показује изразиту емоцију, саосећање, симболичко и метафоричко богатство израза. Пета песничка књига Милана Мицића уследила је након рукописа *Наши мозак је кријумчарена роба, Ми смо мила зенитистички свет, Ракија и ране и Зове се Брана*. Док се у *Дугом путовању у Табану* (Агора, Српски институт Будимпешта 2020) Мицић бави оптирањем Срба са територије Мађарске у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, у овој књизи на песнички начин тематизује причу о темишварском Банату, указујући на важне елементе другачијег историјског момента, промену територије, граница и постојеће међе. Унутрашњи ритам и кратка форма Мицићевог стиха, по правилу без наслова, ступају у интертекстуални дијалог за историјским чињеницама, што није за чуђење имајући у виду да је реч о доктору историје. Оно што, међутим, допуњава историјску грађу јесте дијалог који Мицић успоставља са важним личностима, попут Саве Текелије, Доситеја Обрадовића, Милоша Црњанског и Душана Васиљева. Закључци из есеја Милана Мицића о српској књижевности, попут оних о Душану Васиљеву („Душан Васиљев и нови историјско биће Европе: историјско у поезији Душана Васиљева, часопис *Улазница*, 2006, 118–128) и Милошу Црњанском („Дневник о Чарнојевићу као историјски извор“, *Дани Милоша Црњанског*, 2022, 193–204), кореспондирају са поетским светом циклуса који су њима посвећени. Ипак, налази се потреба да у песмама не тражимо историчара, већ да у есејима тражимо песника, и тек тако сједињени, допиремо до суштинских значења произашлих из историјских догађаја.

У Дугом путовању у Табану над оптантима „трајало је велико, непробојно небо, а испод земља која је мировала хиљаду година и рађала биљке што сурасле од њиховог говора“. Песничка збирка *Чекају да дођу по њих*, са друге стране, открива „крпице неба“, сакривене у веку који се „љуља“ у Темишвару. Почев од првог циклуса „Чекају да дођу по њих“, па до последњег о Душану Васиљеу, приметна је нераскидивост индивидуалног и колективног пожртвовања, уз „умилну горчину сећања“ и „зачина самоће“. Језгровитост Мицићевог израза важна је у приказивању породичних подсећања: „Двадесет и две / фамилије кренуле / из Ченеја. / Украле по / грумен земље / и ставиле / у торбу“, прелазећи у *други Банат*. Апострофирањем онога што људи носе кад се селе (*писмо старе куће, узнемирену нежност, болне кости, љутњу на успомене*) песник гради ефекат потресног и искуственог, као и убеђењем да „с оне стране / зида постоји / празно и да / тамо влада тама“ и да је „српски темишварски Банат / расејао душе / ко просто зрње / у белу светлост“. Свако носи име и језик, као важан део идентитета („да име буде име / да језик буде језик“), тачка препознавања и трајања. Иако је историја отргла од заборава догађаје о којима је реч, народ зна да „значајна справа / за живот је / заборав“. Ипак, свестан је песник, једини начин да се заборав поквари и онемогући јесте да се исприча прича: „Скупиле се душе / и сањају сан. / Кваре заборав / причају приче“.

У циклусу „У цркви, у Ченеју“, сачињеног од шест песама, људи су „донели слушање“, како би те приче имао ко да чује и како не би нестало у забору. Црква постаје ојачање и радост, где се „грли нежност“ и „клија пена душе“, поништава заборав, оживљава светлост у човеку и „лебди стидљиво настајање“. Њиховим душама прија ојачање вере од Бога у тренуцима борбе, „ишту од њега јака весла“ и на тај начин све ране на њиховим душама и телима бивају залечене. Песмама о Базјашу, манастиру Епархије темишварске Српске православне цркве у Румунији, посвећен Преображењу Господњем, песник даје још једну перспективу рађања и обнављања. Жудећи за сјајем прочишћене душе и обновљене вере у манастиру, народ јача, „јаукне од светлости“ која га испуњава и чисти свој дух, свесни да је сјај у Богу.

Интересовање за велика културолошка и књижевна имена Мицић показује у преосталим циклусима у књизи, где песнички преобликује Доситеја Обрадовића, Саву Текелију, Милоша Црњанског и Душана Васиљеа. Почев од Доситеја Обрадовића који је кренуо из Чакова да промени свет, да избегне „непроходан сан“, да „прода Србима путовање“ и промени прошлост „разјарену неман“ и Саве Текелије, који у Араду „срче смисао“ свестан да „вечност је само надокнада за трен“, своје место у поетском свету Милана Мицића проналазе и Милош Црњански, који шета Темишваром, седи на клупи и ћути, варајући тишину и пијући успомене у светлом граду, као и Душан Васиљев, који у учитељском стану у Ченеју пише о рату, док га се стици корен и сагорева самоћу. Ове личности повезује простор, засут тугом, историјом и великим превирањима, али примарна повезница, непрекидива – јесте језик, идентитет и вера.

Милан Мицић овим песничким рукописом још једном на поетски начин преобликује историјске теме које га интересују. Језгровитим и садржајним песмама, стиховима и од две речи, уобличава велика културолошка превирања са задатком очувања сопственог идентитета. Такве ненасловљене приче у стиховима о судбини народа препознају српски културни код и покушавају да га очувају. Због тога је ова књига песама, коју је објавио Савез Срба у Румунији, важан подсетник на све нијансе идентитетског кода слагане кроз историју, која полемише са научним и прозним радом Милана Мицића.

Борис Подрека: Институт за молекуларну биологију, Беч, Аустрија, 2003, 2005.

Јела Ђ. МАРИЋЕВИЋ Балаћ

ШТОКХОЛМСКА ИЗДАЈА

(Андреј Радуловић, *Штокхолмски синдром*, Прометеј, Нови Сад, 2023)

Штокхолмски синдром је прва, али зрела и заокружена, песничка књига Андреја Радуловића (рођ. 1981). Наслов/и, циклуси и појединачне песме врло добро су устројени и усмерени ка успостављању различитих линија значења. Сугестиван наслов Шток- холмски синдром могао би да се одреди као cogito целе књиге песама, али, истовремено, објашњава Ра- дуловићеву песничку поетику. Најпре, уколико се сама поезија самери или поистовети са штокхолмским синдромом, долази се до занимљивих запажања, на шта и песник потенцијално указује. Овај психолошки феномен, наиме, дефинише парадоксалну појаву по којој жртве насиља, без обзира на све, показују извесно разумевање, симпатију или љубав према мучитељима, што је експлицирано у поенти пролошке песме, истоимене са насловом књиге:

*Стање у којем жртва, после толиких ожиљака,
Почиње да се поистовећује са злочинцем,
И постаје јој милији мучитељ, него грана из које је израсла.*

Када је реч о феномену песништва, пак, оно би можда могло да добије улогу жртве, док би злочинац било друштво или цивилизација која се негаторски, грубо, па и бахато, односи према песништву и, штавише, држи је у симболичком заточеништву, ван центра свакодневног живота и главних збивања. Међутим, иако је поезија у таквом положају, она, на такође контрадикторан начин, опевајући управо дату епоху, друштво и сву како радост, тако и кал живота, исказује својеврсно разумевање и емпатију, управо зато што је њена природа дубоко прожета хуманизмом. Постојала би и друга страна медаље, будући да жртва може да почне да третира отмичара као хуманог, да га брани и сматра да имају исте циљеве и вредности. Ако то пренесемо на план поезије, у том би случају она била управо ангажована, политички коректна поезија, коју декларише одсуство фигурал- ног говора, посебно тешких тропа, као што је иронија на

пример. Такође, штокхолмски синдром могао би се применити и на план одређеног друштва или народа, јер такав психолошки окидач, чија је крајња тачка да народ може волети онога ко га угњетава, урушава његово достојанство и право на постојање, проналази своје упориште у аутошовинизму или ти самоиздаји.

И ту долазимо до кључне тачке и лајтмотива песничке књиге Андреја Радуловића, која је опасана, посредно и непосредно, речју издаја, с тим да лирски субјект, постајући део поезије, спасава себе и од спољашњег непријатеља, али и од унутрашњег. Поезија постаје она једина раван или огледало које онемогућава да дође до замене улога, опсене и окретања субјекта против самог себе.

У песми „Змајево јаје” је познати отмицар из на-родних бајки – змај, преображен у змаја-царевића и затомљен у срце, јер га једино љубав може „од непочинства искупити”. Дакле, змај је очовечен и, иако је познат по „крупку ватре”, које све сатире, добио је право на покајање, постајући сопствени непријатељ – царевић. У метафори змаја-царевића сажима се парадокс штокхолмског синдрома, јер су стопљене фигуре мучитеља и избавитеља, док је срце синегдоха за жртву или ти принцеу из бајке. На том трагу је и песма „Никада нисам гласно плакао”, окренута дубинама понора унутар душе лирског субјекта, која се сажела у последња два стиха: „Никада нисам гласно плакао, / А из моје душе вришти пакао!” Субјект се срами суза и задржава их у себи, сматрајући да је плакање немужеван чин. Тако, не само да су сузе постале његови таоци, већ је у исти мах затомио све емоције у себи, које су се окренуле против њега, дубећи кругове пакла у готово мунковски крик.

Песма „Чехов” је, уз бројне песме у којима су лирски јунаци познати српски и светски писци и песници, једна од антологијских песама Андреја Радуловића, јер је ефектно искоришћен потенцијал анегдоте и предања као микрожанрова, са неизоставном кончестичком завршницом, која или гради завршни степен градације, твори имплозију, штавише и неочекивани обрт. На овом примеру издаја се манифестује објављивањем или издавањем Кафкиних дела од стране Макса Брода, иако га је Чехов саветовао да се чува људи, тј. да то не чини. Радило се о издавању дела која јесу од првостепене важности за културу у најширем смислу, с тим да је Кафкина воља била да буде поштеђен славе на земљи, особито „међ људима / које није волео”. Тако су они које Кафка није волео, који су га на извештан начин мучили, ипак пронашли слух за његова дела, а ефекат синдрома је донекле преокренут и ублажен.

У песми „Неизговорено”, револтираном интонацијом и екскламативно каже да ће изговорити оно што се не говори и провоцира читаоце: „А ти слушај, ако смеш?!” Исказивањем онога што је очигледно забран, он нарушава табу ћутања и позива аудиторијум на учешће у издаји таквог, очигледно наметнутог поретка. „Вапај” је у знаку искушења које доноси лепа жена, тражећи часном оцу помоћ. Он је окрепио вином и телом Христовим, на шта се она „лукаво” захвалила. Песма почива на непрестаној стрепњи како ће се све завршити и да ли ће Свети човек подлећи искушењу и издати светост,

мада остаје отворено питање да ли је причешћена жена доживела преображај у Христу или причест није уопште унела у себе.

„Такнуто-макнуто”, изузетна песма о шаховској партији између Вујице Решина Туцића и безименог песника, говори о нерешеној партији и решености песника да се не преда након губитка даме. На тај начин он није издао себе, борбени дух без обзира на лошије стање на табели, а игра која траје, без победника и побеђеног, отелотворила је „чисту поезију”.

„Најскупља српска реч”, аутопоетички именована „усменим предањем”, препознаје се као етиолошка, јер је усредсређена на метаморфозе врапца у „орлове на грбу Немањића”. Врапци су Афродитина птица, дакле, манифестација љубави, и они немужским језиком шапућу Матији Бећковићу поруку о симболичком нестанку. Песничка молитва је спас у који ове птице верују, а љубав, макар сигнализирана врапцем, очигледно је она клица из које треба да се развије идеја државности и опстанка.

Страх над индивидуалним преобраћењем лирског субјекта наглашен је песмом „Нови ја”, преломљеном судбинама Достојевског и Максима Горког и горком стрепњом над мисли о суициду, која левитира између смрзавања на клупи и омче око врата обешеног. Овом песмом посредована је значајна тема издаје спасења и сопствене душе, јер је највећи грех самоубиство. Отуда се на ову наставља песма „Свети Василије”, који је изградио Манастирм „ни на небу ни на земљи”, јасно осмишљена као излаз из опскурних мисли, а на трагу песама „Вапај”,

„Ненаписано”, „Из разговора са пријатељем”, „Опрости”, „Грех”, „Оче”, „Очи васељене”, „О свећи у мраку”. Лирски субјект Андреја Радуловића је (помало рембоовски) хроничар и летописац дна Пакла из кога тражи избављење, суочавајући се управо са оним што се налази у последњем кругу Дантеовог Пакла – издајом у свим њеним аспектима. Један од повлашћених песника његове збирке је нимало случајно Владислав Петковић Dis, песник који је свој надимак исписивао на латиници јер је назив за град у паклу. Апострофиран је у „Дисовој песми” и, заједно са Пушкином, Траклом, Поом, Његошем и Радичевићем, у „Слободи духа”. Издаја је у овим примерима посве експлицирана: „Кидали ми душу као жртви, / Враћали ме где смо се издали” и потенцирана синонимима изигран и изваран.

С друге стране, један од Радуловићевих субјеката обрачунава се са самом поезијом („La poesia esta muerta”) и поменутих омиљених песницима и учитељима, не би ли потписао смрт поезије и обрео се у потпуној изгубљености. Кулминација би, дакако, била песма „Обрисао”, где су све његове песме уништене, као једном одсечном заповешћу или замахом сабље, што је дирљиво посредовано завршним стиховима са потресном алузијом на „Минадир” Лазе Костића. Поезија је, ипак, оно стубиште, оса света, која му омогућује постојање, што се да закључити на основу песме „Axis mundi”, дискретне апотеозе Едгару Алану Поу. Међутим, неопходно је да песник, попут хероја, савлада сва чудовишта која опседају његову душу, онемогућавајући да се кругови пакла преобрате у степенице или лествице ка рају. Отуда се,

попут Новице Тадића, сучељава са киклопима, гаргојлима, умирућом немани, каменим чудовиштем, чак – Кристијаном Голубовићем, духовитом персонификацијом постмодернитета и релативизације свих вредности.

Расколи у субјекту, осенчени фигуром Сведидећег који је, штокхолмски назван и учитељем и мучитељем, у песми „Златна јабука” израчвани су на Раскољникова, Карамазове, кнеза Мишкина и Алексеја Ивановича, а један одгризак пронашао је пут до „Заратустриног певача”, Ничеа. Прихватање смрти као „неизбежне истине” и наука који је на овај начин добио своје коначно уобличење, предмет су песме

„Професоре!”, посвећене Миодрагу Радовићу, који је у тренуцима субјектовог младости био неозбиљно схваћен, не би ли се потврдио као сапутник и учитељ прекасно, након одласка у вечно почивалиште.

У песмама „Оче” и „Serukku” читалац се може суочити са директним емотивним аспектима издаје. С једне стране, проговара жена која је згрешила са туђим мушкарцем и тражи опроштај и од оца вољеног и од самог Господа, обраћајући им се унисоном апострофом „Оче”. У другом примеру проговара мушки глас, који се налази у улози целата своје вољене и то, очито, несвојевољно. Призма ритуалног самоубиства у древном Јапану послужила је Андреју Радуловићу да ослика сложеност, немилосрдност и кобност мушко-женских односа. Обоје би у овом случају били издајници, она сопственог живота и њега јер му без питања додељује улогу каишкунина, али и он, јер све извршава „како и доликује, / свечано и часно”, губећи и вољену и сопствену душу, пошто добија црте хладног егзекутора.

Коначно, песник активира значењске могућности античке традиције, скопчане са хришћанским концептом спасења, у песмама „Реци ми” и „Еуридика”. У „Еуридици” је дат пример неуспелог сусрета између Орфеја и вољене мртве драге, због типичне људске спутаности „сумњом и страхом”. Он је боравио у Хаду, хотећи да је спасе, али, за разлику од Гетеове Маргарите или Костићеве „Santa Maria della Salute” остаје празних руку. У форми платонистички оријентисаног дијалога врло узвишене, класицистичке интонације, песма „Реци ми” поентирана је стиховима:

*И запамти сада и за век, и навек,
Оно што ћу рећи:
Тек кад једно цело, постане
Дводео, може бити цело а не само
Део.*

Ако, наиме, костихевско вечито женско има могућност избављења, онда и љубав виђена као целина коју твори мушки и женски двоглас једина може бити названа правом целином. Она је отуда кадра да субјекта ослободи од „боравка у паклу” и раскује окове издаје.

Зденка ВАЛЕНТ Белић

*САГЛЕДАВАЊЕ ЖИВОТА
КАО ТАКВОГ – ЕСЕЈИ ПЕТРА В. АРБУТИНЕ*
(Петар В. Арбутина: *Дневник неспокоја*, лични блог <https://rujanski.wordpress.com/>)

Есеј је као књижевна форма у исти мах најзахтевнији али и најзахвалнији облик. Захтевнији је пре свега према читаоцу, не допушта му овлашну перцепцију, тражи од њега активно учествовање и дијалог, не трпи фолирање, подразумева софистицирану вештину комплексног поимања, дедукције и артикулације. Есеј се по правилу обраћа заинтересованом, образованом читаоцу са добром читалачком кондицијом и изграђеним ставовима, те наоружаним стрпљењем према, највероватније, полемичком и провокативном тону текста и могућој релативизацији раније стечених сазнања. Ако бисмо о књижевним родовима говорили као о партијама, онда би комерцијални роман тежио ка популизму а есеј ка елитизму у књижевности.

С друге стране есеј је за свог писца врло захвална форма. У њему су се као најслободнијој срећно сусрели емоције и рацио, стечени и лични увиди, импресија, рефлексивна, фактографија, али и наратив, дескрипција, метафорика... И ништа од тога није сувишно и свему је баш овде место. То је разиграна тачка стапања резона са аналитиком, утемељења са заносом. Хибридан, какав јесте, есеј представља прожимање више родова, а с обзиром да је растегљив – што по обиму, теми, изразу, стилу и намени – не само да кокетира, већ се и срећно удружио у свим областима писане речи – од науке, односно од академског и школског есеја, преко публицистике, тачније колумне, па све до књижевног есеја који тек танана линија раздваја од прозе, поезије, критике или студије. Мада својим именом имплицира скромност – ова позајмица из француског језика значи оглед или покушај – управо је есејистички израз један од најужбудљивијих облика људског духа и као такав најадекватнији за разумевање и тумачење културних и друштвених феномена.

Управо због тога је „аутентични српски јунак нашег доба“ Петар В. Арбутина – познат пре свега као критичар, уредник и издавач – свој најуспелији литерарни израз нашао у есеју. И сам такав – као

писац и као мислилац – као да дели судбину ове форме: комплексан и на неки начин разапет између рационалности и сензуалности, аналитике и носталгије, резигнације и непоколебљивости, критичности и хуморне релаксираности, са великом густином и концентрацијом мисли и идеја, али невеликим емотивним спектром, у ком доминира гнев праведника зачињен повременом топлом сликом из детињства и минулих дана с једне стране, али и вербалном вештином сочног и метафоричног српског језика који обилује стилским фигурама, поређењима, хиперболама... с друге.

Арбутина не пише панегирике. Не налазимо код њега глорификације друштвених и књижевних величина. Неретко вођен горким осећањима, шиба сарказмима бројне карактерне особине полу(људи), користољубље и честољубље, популизам уместо правдољубивости и остале малигне појаве у друштву које кроз векове као да надрастају све остало и подмукло су се уградиле у саме темељне принципе људске цивилизације.

Лековити цинизам Петра В. Арбутина тежи да претресе успавана и обамрла чула савременог читаоца, мада би по својој прилици ови текстови били још кориснији онима који, на жалост, не само до ове, већ ни до једне овакве књиге неће ни доћи.

Есеји Петра В. Арбутина поред осталог говоре о трајању и истрајавању културе, о томе да бити мањина или чак бити анониман, у данашње време пре представља врлину, него недостатак. Аутор у текстовима анализира друштво у ком живимо, наше навике и то не само добре и конструктивне, већ пре свега оне друге, које успркос свему – чак и кад их поричемо – истрајавају на индивидуалном и колективном плану и са којима неповратно тонемо у ирационалну деструкцију. Интелектуална понирања у којима сагледава саму суштину културе, друштва, народа, али и универзалног људског постајања, често и са пуним правом звуче критички. Мисли и идеје у текстовима, у чијем потону се осећа резигнација, читамо као животно искуство „старца од сто лета“, као прећутану потврдност постојања друштвених законитости које у оба дијахрона смера надрастају појединца. Његов глас и његови текстови су још једна потврда да су људске моћи детерминисане личним и контекстуалним границама и да чак и када је у питању рационално утемељен појединац, који јесте у стању да освести и оно што није видљиво на први поглед, чак и када је свестан снаге потиснутог и каузалног исилења његове условљености, у његовој моћи остаје једино да се прилагоди општим законитостима друштва ком припада.

Читалац ће са Арбутином прошетати београдским улицама, улазити у пекаре, обилазити пијаце и бувљаке, седеће на породичним прославама, браће лубенице, куваће ајвар, киселити купус и спремати чувену ужичку компе(т) лепењу. А све то управо зато да би освестио свакодневни (наизглед банални) живот који заслужује комплексно – сасвим бојама, укусима и мирисима – поимање смисла живота, да би у савршеној кружници ђеврека или сфери лубенице пронашао симбол целовитости и да би открио алхемијске процесе нужне зарад сједињавања са есенцијом света, достигао дубину сопственог пада

и схватио обичну људску тугу. Јер не постоје баналне теме, банална могу бити само наша размишљања о њима.

Но, морам да вам кажем и то, чувајте се Арбутинове упитне интонације. Ако поставља питања, то су питања на која по својој прилици не постоје одговори, јер ако је одговор могућ, овај писац ће га пронаћи и саопштиће нам га, али уколико је комплексност проблема надилази недвосмисленост закључка – тада провоцира своје читаоце питањима која се наизглед чине једноставна.

Арбутина се обраћа бираном читаоцу, ономе за ког, исто као и за самог писца, не постоји једноставне сервиране истине, који тежи да као на оној чувеној фотографији са Неретве, погледа лица оних који корачају иза вође, да схвати све што се налази с друге стране пласиране слике, али без амбиције да му наметне свој закључак. Свестан је да човек на крају крајева поседује само себе, своју свест и самосвест. И судбину – у коју парадоксално верује.

У његовом онтолошком сагледавању свакодневнице често чујемо критички и полемички тон како би свог читаоца подстакао ка преиспитивању културног и политичког мејнстрима. Плете око њега мрежу интертекстуалних подстицаја, кроз коју читалац може да се креће линеарно, „на прескок“ или да текст чита на неки свој посебан начин.

На личном блогу *Дневник неспокоја* (<https://rujanski.wordpress.com/>) а који води од октобра 2014. године налази се преко 80 културолошких есеја, критика и других текстова Петра В. Арбутина, чији значај далеко надраста националне оквире и границе једне културе и једног језика. Текстови су подељени у пет поглавља, односно категорија: Критика критичара (20), Одговори без питања (29), Приче са источне стране (21), Сити укуси гладних дана (1), Смех испод вешала (15). Најинтензивније је ова страница сукцесивним додавањем наслова живела 2015, затим 2016 и 2019, али и даље допуњава текстове. Блог је јавно доступан и то је један од разлога што се аутор одлучио да их не објављује у виду књиге.

Мирослав РАДОВАНОВИЋ

ХОДОЧАШЋЕ У ПРОШЛОСТ

(Бранко Алексић, *Мирос шкије*, књига друга, Завичајни клуб „Освит”, Билећа, 2023)

Алексићеве приче из источне Херцеговине траже начин да људском постојању, у негостољубивом свету, улију смисао и наду победом човековог геста над наметнутом стихијом. Јунаци кратких прича остварују испуњење и срећу у промишљеном и луцидном сазнању да треба покушати живети по својој мери, да треба тражити смисао у малим и пролазним стварима. Човек Алексићевих прича спознаје да је под влашћу сила које га надилазе, са којима се не може борити, али зато он у свом трошном животу трага за минимумом смисла који га брани од пошаст и зла. Писац је изградио патријархални свет у славу човекове тежње за бољим и смисленијим. Све ово, врло често, је наткрињено дозама хумора, човекове жеље да изгради неко „карневалско уточиште” у које ће се склонити, одбранити своје снове и хумане тежње:

*Са друге стране, тај муки осјећај да нико не обраћа пажњу на њега пробудише у Мијату сумњу да је постао непримјетан и безначајан. „Ено у чашици дијеле маст” Ни сам није знао одакле му се обреше те ријечи. Сад више нема куд. Радије би умро него да повуче оно што је изговорио. Осјетивши главобољу од лоше ракије побјеже са сунца у најближу хладовину и запали шкију. Ускоро је чуо звеку празних канти, шерпа и лонаца који су одлучно замицали друмом према чарици. Вијест о подјели масти проширила се у цијело село.
(Пажна узбуна)*

Алексић је остварио прозно дело које је спој документа, усмене традиције, легенде, исповести, али и чудесне игре духа и луцидности. Његове кратке и језгровите приче заправо су механизам са бесконачним бројем планова и варијација, са вишеслојним просветљењем. Писац повезује легенду, историјски документ, усмену традицију са игром духа у којој се сирови материјал претвара у грађу духовне тежине. Истинитост и уверљивост није упитна, али је надграђена и прожета

пишчевом фантазијом, поступком „занимљиве интриге”. Историјска грађа, која је несумњива у овом прозном остварењу, довела је до истинитости и уверљивости, али и отишла у свет пишчеве фикције, маште и надградње. Легенде и прашњава документа, усмено памћење продубљено је имагинарном сликом, преплитањем фактографије и фантазије. Без пишчеве чудесне и плодотворне фантазије не би било оне тако видљиве прозне живости и животворности која краси ову збирку приповедака. Алексић поново ствара нови свет удахњујући документу и усменој традицији облик дозиране фантазије. Његово ходочашће кроз време сведочи о пролазној егзистенцији која нас заплъускује рефлексијом и асоцијацијом изводећи светлосни пропламсај који се издиже из ништавила. Именујући бића и ствари, ишчезли свет предака, писац је остварио логику модерне прозе, резимирани свет спасен је од заборава, васкрсла је једна патријахална источна Херцеговина, један археолошки слој који се издвојио из времена, који је поново створен и ушао у домен бесмртне српске прозе:

У саму ноћ, кад се затвори и намири ајван, херцеговачки домови су пуни чељади. Чобани суше чарапе и обојке поред ватре. Весело се чаврља на све стране. Чекајући да буде готова вечера, праве се планови за сутрашњи дан. Повећу просторију обасјава ватра са огњишта и лампа у самом ћошку, близу астала. Дјеца нестрпљива, окупила се око огњишта. Глад им брани да се примире док се чађави котао скине са ватре. Домаћица захвата по једну кашику пуре, и пошто дода мало кајмака, трене у полуотворену дјечију шаку. Врела гука се ваља и пребацује из једне ручице у другу. Понеко се и опржи, али не одустаје.

(Гука пуре)

У причама везаним за источну Херцеговину Алексић је посебно тежио економичности поступка, згушњавао је биографије својих јунака на што мањи простор желећи да забележи и ухвати само кључне, најизразитије сцене из живота удахњујући им чудесну поетску вредност, бележећи само оне детаље који на најбољи и најсугестивнији начин сликају особеност и непоновљивост нечијег живота, наглашавајући да је свако „звезда за себе”, уздижући детаљ, појединост која се отима заборава и зрачи потомству. Прошлост једног давно потонулог и ишчезлог времена васкрснута је са неколико карактеристичних детаља:

У повећој просторији дјевојке су плеле чарапе и пјевале. Понекад би намјерно нека од њих испустила клупко испределе вуне да се откотрља према момку који је сједио преко пута. Онда би оно момче хитро скочило са столице да га врати плетиљи, да јој приђе макар на тренутак...

(Кукуруз)

Алексић у својој поезији негује тачност и меру. Избегавање вишка речи, беспотребне множине, изоштрило је његово ходочашће

у прошлост. Писац осећа да је сувишност у његовом приповедању можда фатални корак који даје погрешан ритам и уништава причу. Приповетка је заправо ограничена дешавањима и зато су његове приче свесно ограничавање испуњено сажимањем, концизношћу, а истовремено пуноћом. Самоцензура и намерно ограничење су крунске одлике ове изузетне прозе.

У свом ходочашћу у прошлост Алексић луцидном свешћу повезује суптилне нити између бића, ствари и догађаја везаних из различитих временских углова. Тиме омогућава прошлости да врати један део живота и постане интегрални део садашњости. Легенде, записи, усмена предања уз помоћ имагинације трансформишу се у живе облике прозне непоновљивости која зрачи новом свежином. У приповедању се јавља рефлексивност као посебан чинилац који повезује временске равни остварујући суштинске основе преко којих се прошлост претаче у садашњост. Понирући у прошлост писац листа велику књигу порука записаних у нашем сећању, у дубоким коренима колективне свести. Бића, догађаји и ствари проговарају изворним језиком и спуњавају празнину времена. Из сећања и маште израстају ликови који наткриљују и превазилазе трошност пролазности:

Вечера као темељ заједништва херцеговачке фамилије и гука пуре босоног дјетињства данас живе само у причама.

(Гука пуре)

Борис Подрека: Станоградња, Judessa Nova, Венеција, Италија, 2003.

Сања ПЕРИЋ

ЉУБАВНИ ГАМБИТ И ЗНАМЕЊА ЗЛОВРЕМЕНА
(Жељка Гавриловић, *Парампарчад*, Mali Nemo, Панчево 2023)

Пре скоро тридесет година Жељка Гавриловић појавила се првим књижевним делом, збирком прича *Фотографије, снови* (1994), да би затим, двадесет и седам година касније, објавила роман-фугу *Принчев пупак* (2021). Оба дела добро су примљена у књижевној рецепцији, најављујући темама и мотивима треће дело ефектног наслова, *Парампарчад*, јасно одредиво као збирка поезије и поетске прозе. То на извештан начин означава коначно препуштање лиричарки коју је ауторка неговала у себи још од прве књиге. Рећи да се ово невелико дело „чита у даху” није тек фраза или невешто упућивање на заводљивост стихова који се не могу дозирати. Промена тона чак и унутар исте песме наговештава разноликост мотива и доследност у варирању различитих поетских образаца у читавој збирци, дајући тако утисак да нема потребе за паузом између фрагмената, јер нема ни засићења. Нема таложња сензација, а стил ауторке, колико год био близак поетској наративи и еросној естетици из ранијих књига, онеобичен је новом ритмиком и новим мотивима.

Мото збирке гласи: „Немамо се. Тек каткад / Из праха и из пепела / Засјакти, бљесне руменилом / С вечери, једна мушкатла”. Мушкатла као симбол обиља, плодности и хармоније, на извештан начин најављује атмосферу целе збирке, иако сам мото почиње узајамним „немањем”, односно одсуством. Постоји ипак блесак наде да се љубав може обновити, попут феникса, а сјај руменила говори да је у праху и пепелу и даље могуће пронаћи ватру. Тражење ватре или боље – жара, као начина да се бивствује у свету постојано, а силовито, омогућено је и читаоцу праћењем тананих процеса у којима се лирско ја развија и мења. Збирка је подељена у четири циклуса: „Источни прозор”, „Аркадија”, „Знамења зловремена” и „Западни прозор”. Први циклус, у складу са руменилом у пролошким стиховима, најављује зору и буђење са светлошћу. Песме су обележене римским бројевима, и структуриране тако да тек у додиру једна са другом творе прилику да се песничка загонетка одгонетне. Загонетка у поезији Жељке Гавриловић каткад је у облику луцидне поетске опсервације, али

много чешће је у потреби да се сачува тајна. Стих Борислава Радовића из збирке *Описи, гесла*: „Над задатком: не убити тајну”, близак је настојању Жељке Гавриловић да штити неповредивост песничке тајне, али и да, попут Радовића, истакне тајновитост као први задатак песника. Скидање вела са појава и ствари није отуда никада нагло, нити сасвим огољује, што је у сагласју са поистовећивањем лирске јунакиње са деликатним травама и цвећем, као и самоисказивањем преко додира, покрета и боје.

Представља освежење сусрести се у савременој поезији са римованим песмама, посебно када оне звуче овако разиграно и лако. Тако је други део песма „на народну”, на шта упућују „три лептира лакокрила” са митском симболиком броја три, затим доминантни мотиви сна и сњевања, као и типични регистар лирских народних песама – *бистри поток, једног данка* – што доноси топлину старинског, али и палимпсест традиционалних значења. „Ћирилица хлорофила”, на пример, оригиналан је начин за приближавање традиционалном, а *свом*, повезивањем светлости и припадности. Примесе еротског и нежног из љубавних лирских песама у стиховима који казују како је лирску јунакињу љубило „Момче моје од постанка / На сену тек покошеном”, доносе и наговештај дубљих семантичких слојева: момче од постанка сугерише припадност која сеже у вечност и обухвата Почетак – и бића и света. Љубав, дакле, не опстаје само у оквирима трајања једног зажареног заноса, како се може чинити при првом, површном читању, већ обухвата у себи много више, бришући временско-просторне категорије тек малочас мапиране потоком, шумом и сеном. Ово показује да ауторка није песникиња призора или тренутка, иако свакако уме ефектно да наслика сцену из живота или жанр-слику, већ да тежи метафизичком, што је на занимљив начин увезано са полетним и ведрим тоновима њених нових песама. Тиме се умањује декоративност или потенцијална свечана озбиљност стихова, одајући утисак да се примат даје природности, лакоћи и спонтаности.

У наредним песмама, међутим, мења се тон певања уношењем медицинских термина у поезију. „Т талас у ДЗ” и исхемија нису тек шифре које чине део херменеутичког изазова, већ покушај продора у сам начин функционисања људског организма, и то оног које је измењено хемијом и физиологијом љубави. Исхемија је стање у организму изазвано локалним прекидом крвотока, у којем поједина ткива не примају довољну количину кисеоника из крви због нарушене циркулације у крвним судовима који их опслужују. Сувопарна дефиниција из каквог медицинског речника продубљује се једним поетичним „дисати тугу”, што нарушеном складу рада крвотока даје нови смисао: изјавом „знам за кога” поново се у фокус ставља тајна која се читаоцу не открива, већ се љубоморно чува са немало поноса и пожртвовања. Сетимо се и „хроничног недостатка ваздуха” од којег јунакиња *Принчевог пупка* болује „дуго и тешко”, при чему цела ова проза са лабавим, поетским оквирима, делује као покушај да се ваздух узме. Онеобичавање поезије медицином уочавали смо и код других савремених песникиња, на пример, Катарине Пантовић, која у својим двома збиркама песама укључује у поетски свет мирис

болнице, медицинску газу, хигијену и анатомију. Жељка Гавриловић, с друге стране, не чини то да би појачала утисак стерилности или болести, већ супротно: застој у крвотоку намеће интензивно праћење рада срца, дисања и „вртложења крви”. Пулсирање дамара у телу, и када је здраво функционисање организма ометено, нагони и читаоца и лирско *ја* да *осећају*, и у томе се предају свом телу у потпуности. Отуда читање резултата ЕКГ-а нема функцију превођења поезије у свет извештаја, па ни лечења и оздрављења, већ подсећања на нарушавање правилности рада срца које изазива живот сам – уколико човек себи заиста допусти да живи.

У четвртој и петој песми поновни нагласак на тајну може упућивати на обред, у овом случају љубавне, еротске природе, при чему сваки претходни корак добија нешто од квалитета сакралности. Тако магијско понављање: „жећ о жећ”, „дах у дах”, „кожа под кожу” садржи у себи светост размене, прожимања и узајамности, при чему се љубавни пар заноси у жару, али смирује у води: „Нико за нас не зна / Умивене”. Шести део почиње стиховима гномског карактера: „Не морам све знати / Да би све било моје”, који апострофирају тежњу ка безграничности, свеобухватности, вечности, што се постиже уз друго биће, једнако незасито и жељно: „Не морам све знати / Све док знам да ми Тебе / Никада доста није било / И да је мене теби / Увек премало било”. Семантичка прегнантност тајне добро је поетски искориштена, те тако експлицитно исказано: „Волим да ме буде тајне / Тела и душе – нерешиве / Али не морам све знати” носи у себи и узбуђење, јер лирски субјекат воли када га тајне буде – односно *тргну* из сна – а с друге стране, помиреност са сопственим ограничењима и са недохватним разрешењима мистерија, међу којима је посебно значајна мистерија месеца, тј. луне.

Преплитање стихова, што доследно подсећа на прожимање тела и душа лирског *ја* и лирског *ти*, изведено је уједначено и прецизно, те појединачне песме делују довршено и у сагласју са другим песмама. На тај начин преплетени су и циклуси: од источног прозора и рађања, до западног прозора и смрти, прелази се пут на ком се сударају идилични простори Аркадије и претећа знамења Зловремена. Оно што може пореметити утисак и равнотежу песама јесу фразе попут „топао дах на врату” и „неизрецива реч у грлу”, које делују сувише познато читаоцу, посебно у оквиру репертоара љубавних песама. Осми део нуди промену тона јер се лирски субјекат обраћа вољеном бићу директно, са јасним упутствима: „Окрени главу / Од белих чаршава / Које љуља ветар / Сваког јутра”. На фин начин јутро је наговештено и пре конкретног помена у песми, у љупкој, умирујућој слици љуљања белих чаршава на ветру. Нешто од постеље ноћу, дакле, преноси се и на спокој јутра, нарушен журбом мушкарца којег распиње амбивалентност – он је и поносан и постиђен, јер је замајан сном, те касни. Лирски субјекат пак не признаје категорије времена, већ примат даје сну, као моћном облику знања које управља нашом свешћу. Прекид означен звездицама говори нам да није реч о почетку засебног дела песме, већ о наставку, што је и истакнуто понављањем првог стиха: „Не дам те неспокоју”. Амбивалентност

као део неспокоја, међутим, опстаје, па и доза контрадикторности. Наиме, лирски субјекат се на почетку овог издвојеног текстуалног дела одриче своје воље – лирско *ти* не треба да мисли шта се њој свиђа и она се не пита. У наредном стиху, ипак, она каже: „Дајем се и узимам вољно”. Је ли воља одбачена или је присутна остаје нејасно читаоцу, али је у складу са импулсивношћу која се даље имплицира: давање и узимање је импулсивно, „без цедуљица за подсећање”, што је слика баналног детаља из савремене свакодневице. Не само што би таква цедуљица укинула спотаност која је лирском субјекту важна, већ је то форма која нарушава романтику: спискови за куповину, љубавне поруке и подсећања на заказане термине код зубара, изједначени су цедуљицама које се остављају успут, лепе за површину немарно и, што је најважније, често остану заборављене.

„Воleti крвљу” није само драматичније и снажније, већ је и искреније, посебно у настојању лирског субјекта да обухвати све што се у љубави може јавити: па и искре у очима мушкарца на туђа колена, а не њена. Следећи део издвојен звездицама даје и један од најлепших момената у поезији Жељке Гавриловић: „Срце је нешто сасвим друго. / Када ноћ у таласима / Испуни собу јасноћом невиди / Мека ће ти тама одговор дати / Лаган, и као у пролазу, / А вечан као камен: / Једно смо другом / Незаменљиви”. Ритмика, на тренутке занемарена у овој збирци, а доследно остварена у књизи *Принчев пупак*, овде је дата нежно и свечано, у складу са дубином љубави која превазилази просторно-временска раздвајања. Љубавни сусрет неминован је, при чему љубавници бивају: „Невини, бели и снежни. / (Као код Милоша, / Као на врховима Урала)”. Уносећи у своју поезију нешто од суматраистичке визије Црњанског, ауторка шири хоризонте значења на која читалац у први мах рачуна. Еротска љубав, несвојствена сензибилитету песника Црњанског, остаје скривена у тами и ноћи, а свепожимајућа љубав умирује се у симболичкој слици снежних врхова Урала. Тако је екскламативно „не дам те неспокоју”, на почетку ова три дела, заокружено и потврђено спокојним заједништвом љубавника. Последња, девета песма, даје у извесном смислу рекапитулацију најважнијих елемената љубави који су до тада приказани: река, вода, снег, уснула кожа, ноћ, и коначно: мушка сила која веже „моје праскозорје с твојим предвечерјем”. Песма се завршава готово павићевски, силовито, магично, и у знаку сусрета, чиме је везивање мушког и женског принципа, ноћи и дана, вешто укотвљено у концепт вечности.

Циклус *Аркадија* насловом сигнализира идиличну поезију, земљу срећних пастира, али овде нема тихе уљуљканости у савршенству природе, већ дитирампски замах који се, што је успешно композиционо изведено, прелива из последње строфе претходне песме. Сада утицај Милорада Павића постаје јаснији, очигледнији, али потпуно преновљен, тако да без бојазни можемо рећи да је ауторка начинила оригинално дело, разбокорено и у детаљу, и у целини. „Давай, Гриша, давай!” као рефрен ове поетске прозе, ефектан је и памтљив, дајући нешто од оне незајажљивости присутне од прве песме у збирци. Лирско *ја* идентификује се као „Шумска, Пунокрвна,

Тиха Дивљина, Вихорова Невеста”, активирајући тако по први пут јасније митски слој поезије Жељке Гавриловић. Простор шуме са многоструким симболичким значењима, при чему се у њу улази „све дубље и дубље”, место је слободе и љубави, где се руска врела крв и жудња за животом меша са идиличним сликама природе која зуји, бруји, цвркуће и лахори. Смиљ, чија је права породица сачињена од Матице и пчела, и Она која јаше расног белог коња, Жењку, једно су са природом и бићима око себе која представљају „залог за вечност”. Она је пак неспутана, махната, расплесана, нигде експлицитно именована као вила, али свакако са вилинским квалитетима, која своју срећу препознаје негде између Смиља и Грише: „Не знам колико ћу живети, али тој Глади нећу наћи име”. Жеља као зденац без дна ипак је више усмерена ка Гриши, те тако при крају рефрен „Давай, Гриша, давай!”, поновљен двапут, осећамо у свој његовој пуноћи. Вешто остварен крај, који надилази хоризонте очекивања код читаоца, јесте смирај дана у којем се сва Њена дивља распојасаност стишава у једноставности: „Предвече бледе звезде уносе мир у моју душу. / Моје су мисли једноставне. / Могла бих рећи да је то срећа”.

Друга песма носи назив „Тихост и мирис сандаловине” који уводи читаоца у сасвим другачију атмосферу. Меко источно светло, пригодно за сликање портрета, призива „Источни прозор” са почетка збирке, повезујући фине нити поезије Жељке Гавриловић. Све у овој поетској прози мирише на неопозивост, бескомпромисност са љубављу, пријатељством, животом и смрћу. Неопозив је смех пријатеља, онога који слика и оне која је насликана, творећи тако фрагменте који су снажни, чак и када описују детињу разиграност и лепоту. Дрхтавица сликареве руке не означава колебање, већ задивљеност лепотом, вид страхопоштовања, што она памти и након његове смрти. Трећа песма, „Плусквамперфектно ономад”, са напоменом „у четири насумце одабране појаве”, поново истиче повезаност која залази у вечност. Повремени прекид поетске прозе дијалогом љубавника уноси живот и динамику у кратке делове. Мириси, звуци и додири снажнији су од речи и њихових склопова у делу Жељке Гавриловић. Када пише: „Заспала сам била са главом на твоме трбуху, ухом наслоњена на пупак. Ти са шакама у мојим пазусима. То су били тренуци”, то је сцена готово потпуног прожимања, а оно „заспала сам била” показује да код ауторке нема произвољности, све је у сагласју, па тако и избор речи одговара насловном плусквамперфекту. Све је у овој збирци у „суптилним надражујућим доживљајима”, а занимљив је прелаз од тајне која се љубоморно чува од света, до лајтмотивског, поносног: „Сви су знали. Волели смо се”. Идиличне слике склада са природом добијају нешто измењену, злослутну симболику, када вољеног бића нема: „Около нечујне и невидљиве звери њуше моју тугу и окупљају се, саучеснички”.

Циклус *Знамења зловремена* који се у четири песме наставља на ове знаке немира и таме, поново потврђује добро промишљену структуру збирке *Парампарчад*. Прва песма која почиње стиховима: „Безрасудство Безрасудство / Вражје кумство Нечистунство” има у себи нешто од вражјег котла Новице Тадића, неологизама *Непочин*

поља Васка Попе и истраживања матерње мелодије Момчила Настасијевића. Па ипак, то је увод у сасвим оригинално дело и сопствено лутање унутар језика, али и унутар града који је у потпуној супротности у односу на скривену шуму љубавника. Звери више нису питоме и пријатељски настројене према човеку, оне се слуте у напуштеном, опустошеном граду у којем „Црн петао узалуд у зору / Гони злодухе кукурик-криком”. Апокалиптични и узнемирујући, ови стихови показују да ауторка уме да пева различитим тоналитетима, о дијаметрално супротним световима, а да притом њена поезија остане једнако узбудљива и сугестивна. Потресна минијатура, трећа песма „Знамења зловремена”, једна је од најбољих у збирци: „Мој брат има туберкулозу / две сестре и четири године / Не сме напоље, на сунце / Није научио игре, дечака / И за себе говори: била, певала... / Испод стола седи мој брат / У комад ћебета повија своју лутку / Малу играчку – оклагију / И тепа јој: Лале мој...”. У средишту збирке читалац схвата да је ауторка уверљивија када пише о знамењима болести – или страсти – него о љубави и микрокосмосу љубавника. Стихови: „Смрт је мекана девојчица / Са осам хиљада сочива у оку”, говори нам о потреби ауторке да уједини нежност и силовитост, и увек чворове живљења и умирања.

Циклус *Западни прозор* коначно недвосмислено сугерише окрет главе, али и начина певања на другу страну. При крају збирке ауторка тежи једноставности, језгровитости, бистрини стиха, и то пружа сасвим нови осећај лакоће током читања. Повремена употреба риме наглашава ритам и разиграност и тако умањује озбиљност тематизације Речи, (При)мисли и Случаја. Стиховима „Не постоји љубав / То су у шуми згуснути свици” преиспитује се претходно испевано, али и баца ново светло на љубавнике у шуми. Пети део „Западног прозора” даје песму која представља узоран пример онога што се у нашој критици назива *женско писмо*: „Могу те волети на пет језика / Плус дијалекти / Од којих бирам истарски / Сув, мушки, густ / Теби сличан. / Биће то за тебе / Екстатично искуство / Какво још ниси пробао / О коме не могу да говорим / Јер знам за ред. / (реци ми како да те волим / нећу те послушати)”. Управо потреба за хватањем екстатичног искуства у мрежу речи чини поезију Жељке Гавриловић пркосном, без лажне замагљености и херметичности. Како се приближава крају певања, ауторка је све јаснија (и гласнија, иако нема „громогласности” која некада одликује њену поезију са почетка збирке), њене речи лакше проналазе пут до читаоца, а густа мешавина олфактивних, аудитивних, визуелних и других утисака и сензација, не бива разводњена, већ рашчињена, слично као што се код Борислава Радовића „рашчињен свет у речник сели”. Када у шестој песми напише: „Одричем се нереченог / У белину сакривеног” то је аутопоетички сигнал којим се упућује на замену белине (и многоструких љупких слика: „Одричем се висабаба, / Млека, снежних пахулица, / Беле чипке, белог веза / И јастука, и чаршава”) за шаренило и пуноћу синестезије. Нешто меланхолично и сетно помаља се ипак при крају ове песме сачињене од осмераца: „Белих руку моје мајке / И погаче беле топле / Одричем се и писама, / Белу љубав што

доносе / Белих хаља и кошуља / Бисера и срме, сребра / Месечине у Уштапу / Све белине белинине”. Ауторка показује да је способна не само да споји више чулних области, више модуса живљења и вољења, већ и потпуно опозитна осећања – у једној песми. Строфа графички одвојена: „Ван времена и ван ума / Играм Црним фигурама / Са смрћу за Бели живот”, може се разумети не само као памтљива слика, налик на Бергманову партију шаха, већ и као мото целе збирке која жели да буде у облику ванвремене игре, негде иза разума.

Осма песма наглашава меланхолију и снижава линију напетости која ово необично поетско дело све време приближава драми. Стихови попут: „Најмлађа си ми смрт / И најстарија љубав” и „Коб је то потресна / И недокучива. / Остати без руку / За загрљај” одају утисак расцепљености бића која даље кореспондира са стихом: „И удаљи се од света / Кроз предео поцепани”. Постојање процепа у бићу, у свету, не значи нагриженост целовитости и савршенства, већ могућност за бег, коју лирски субјекат коначно препознаје у тишини: „И нека нико не примети / Док се из себе искрадам / У плавет неба и шум / Високих јабланова. / Морам заборавити говор / Не сећати се више / И ћутати у тами”. У складу с тим је и „подеротина сећања” из књиге *Принчев пупак*, што показује развој овог мотива у делу Жељке Гавриловић. Од тајне до објаве пред светом, лирско ја поново се враћа у скровитост, у заштићено место које не треба нико да примети. Маштовитост певања, која представља један од највећих квалитета поезије Жељке Гавриловић, сустиже се на крају са самозаборавом говора, што не значи поништавање изговореног или испеваног, већ извесну врсту заокружености и довршености. „Шум високих јабланова” сигнал је који нас враћа на Гришу, мрког и плавог као јаблан, што не мора бити подсећање директно на њега, колико на ону Глад коју ауторка негује до краја свог певања.

Стихови којима се збирка *Парампарчад* завршава могу бити одговор на мото са почетка, али и сасвим засебна песма у функцији епилошке аутопоетичке објаве: „Име кад ми се распрши / У јато недужних гласова / Памтићу само / Спознање нестајања / Као огледало на наличје окренуто”. Поносито, бљештаво уздизање феникса, или макар само његов наговештај, сада се посматра у огледалу: рашчињавање и себе и света добија свој коначни облик. Није реч, дакле, о одустајању од певања, о потпуном замирању гласа или забораву говора, колико о способности да се распрши име, то јест начин на који се именују ствари и бића. Огледало се окреће на своје наличје и потпуно мења смер песничке струје у збирци. Од књиге *Фотографије, снови*, која је дала сликовно-онирички оквир будућим делима Жељке Гавриловић, па до збирке *Парампарчад*, која својим одлично одабраним насловом сугерише експресивност и звучност речи, фрагментарност текста, и могућност разбијања целине до ситних, упечатљивих детаља, ауторка показује изразиту флуентност у песничком изражавању и разноликост бираних поетских образаца. Та врста варијабилности не иде на штету уравнотежености која је ауторки битна, те тако она налази начин да задржи склад свог певања, чак и када се температура говора загрева до кључања, или пак снижава до ледене белине. Нису

све песме у збирци уједначеног квалитета, и то се највише примећује у размени између љубавника или Њеног говора Њему. Окренутост свету, биљкама, животињама, па и речима као засебним ентитетима, даје нам бољу страну ове поезије, брижљиво уобличаване на свесно одабраном месту „ван времена и ван ума”. Сазревање песникиње видно је, посебно уколико посматрамо њено дело у распону од скоро тридесет година, али је изненађујуће колико је њена поезија млада у својој сензуалности и виталности. Тања Ступар Трифуновић у својој рецензији књиге уочава да „свјесност о коначности као да појачава страствени набој пјесничких слика и самог језика”. Тај страствени набој, пред одшкринутим вратима смрти, најбољи је знамен песничке књиге која у себи обухвата и љубав у вечности и зловреме, те је стога не треба препустити маргини наше савремене књижевне продукције.

Борис Подрека: *Piazza XXIV Maggio, Кормонс, Италија, 1989.*

Маја БЕЛЕГИШАНИН Ивановић

ДРАГОЦЕНИ ПРОСЈАЛИ

(Бранислав Соломун: *Прозрачност*, КОВ, Вршац, 2021)

Друга књига песника Бранислава Соломуна (прва збирка је *Притисак*, 1986) доноси песме за које се може рећи да уносе зраке изненадних мисаоно-лирских увида, просјаја у оно што је уобичајена свакидашњица и модеран урбани живот. Сама реч прозрачност плени нечим оностраним (јер указује на светлост као надстварни еквивалент), а поред те речи у књизи се јављају и друге, значењски сродне речи, било у насловима песама, у називима циклуса, или у појединим стиховима: јарка светлост („Сунчан дан“), светлост лампе („Слика / доживљај“), зрак светлости („Иза прозора“), мека светлост, прозрачност (песма „Прозрачност“ и истоимени циклус), пламен свеће („Август“), одсјај (истоимена песма и циклус). Али и онда када нису речи које означавају светлосне појаве, саме песме у овој књизи јесу, како каже рецензент Тихомир Брајовић, „муњевито осветљени прозори у егзистенцијално битно“.

Шта је све то битно у сржи ове лирике? Можемо рећи да сваки од укупно четири циклуса („Тишина у новоградњи“, „Додир у мраку“, „Прозрачност“ и „Одсјај“) садржи песме које нису само обичне наративно-лирске приче (иначе честе у писању данашњих песника) него и путокази у нешто што се открива изван тог видљивог и често нелепог амбијента града, собе, свакодневних послова и навика, а то може бити одређена људска ситуација/осећање (иронија, апсурд, чежња, сета) али и искорак из видљивог и уплив неке оностраности, налик на атмосферу са појединих страница романа Николе Милошевића *Нит михољског лета*. Наравно, ова линија искорака ка оностраним приметнија је како одмичу циклуси књиге и нарочито је присутна у циклусу песама у прози – „Прозрачност“, док први циклус „Тишина у новоградњи“ више осликава оне веристичке и натуралистичке сцене какве су на пример у песмама „Дизалица“, „Гавран“, „Блок 23“, „Месара“, „Предграђе“, „Фабрика“... Социјалне теме, апсурд тешког живљења и остале слике које су честе у тзв. ангажованој поезији овде доводе до једног опорог реализма (естетика ружног узима ту свој замах) који, опет, не нарушава оно лирско и нежно, као када на пример лирски субјект-посматрач осети радост

првог снега („Предграђе“) или види/чује дечицу из основне школе („Сунчан дан“). Али и сама тишина, у контрасту са буком града и непоетичних радова и реквизита, јесте у многим песмама онај метафизички квалитет потребан да се урони у сопствени свет који води ка стварању, али и у повезаност са женским бићем, јер после телесне љубави долази „тишина која нас спаја“. Но, понекад тишина има и негативна одређења: „неподношљива поподневна тишина“ („Недеља“).

Мотив писања/стварања песме и лик и ситуација песника у свету такође има важно место на страницама Соломунове књиге. Већ прва песма „Деја ви“ почиње исказом: „већ дуго не могу / да напишем ниједну песму“, а у песми „Недеља“, такође у циклусу „Тишина у новоградњи“, млади песник „записује своје стихове / у небеску бележницу“. Песма „Младом песнику усамљеном у соби новоградње“ подсећа на манифест и призива Рилкеова *Писма младом песнику*, али на много модернији начин, док је лик песника суоченог и са проблемом неписања али и са осталим личним и егзистенцијалним мукама у савременом свету оцртан у песми оствареној као нарација у трећем лицу, „Песник“. О немоћи писања говори истоимена песма „Немоћ писања“, из циклуса „Додир у мраку“, у форми обраћања другом лицу „ти“ које је заправо друга страна оног „ја“, док у првом лицу тече песма у прози „С друге стране прозора“, из циклуса „Прозрачност“, и такође говори о дугом периоду када нема песме. У циклусу „Одсјај“ песма „Лако“ почиње изјавом „Лако је написати једну / једноставну песму“, да би потом ток песме прешао у опис ране јесени у градском амбијенту али и меланхолије услед наиласка једног сећања из детињства...

Љубав такође заузима важно место у књизи *Прозрачност*. Различита лица љубави просијавају са ових страница, највише у смислу еротичности женског тела и љубавног спајања („Рупица на гаћицама“, „То“, „Додир у мраку“), али и оних момената блискости и тишине („Вена“), као и неких неспоразума и личне неостварености („Кухињска вила“), неслагања и манипулације („Признање“). Ту је и носталгија („Након лета“), бол због растанка и самоћа („Август, растанак“). О којој год страни љубави да је реч, говор о томе тече без патетике и ичега сувишног. И генерално у овој књизи песник Бранислав Соломун показује дар да ослика детаљ и атмосферу, да приближи трептаје различитих стања, прецизно и без непотребних детаља, при чему реченична мелодија стиха или песме у прози твори складну целину са опеваним светом сваке песме.

И теме путовања, страних предела/градова, бега и слободе јављају се у свету ових песама. Често је маштање о путовању контраст тескоби и проблемима савременог живљења, као у песми „Западни ветар“ („биће то моја тајна завера / против послодаваца / узурпатора профита / грабљиваца / превараната“) или у песми „Чарапе на столу“, а песма у прози „Наговештај путовања“ открива ону чаролију спремања за пут пред почетак лета. О обратном смеру, односно о повратку с пута говори песма „Повратак“. Мотив путовања и мора, повезан са Одисејевим лутањем, настањује песму „Одсјај“, у којој се

јавља прустовски моменат сећања, а мотиви кретања у простору и времену, моменти сањарења и оног лебдећег осећања контемплације у Солумуновом циклусу песама у прози „Прозрачност“ призивају fine и далеке споне са Бодлеровим *Париским сплином*, као што песма „Безимена болест“ асоцира помало на Јаструнову *Лепу болест*...

Фина интелектуалност прожима ову књигу. Истакнимо помињање страних писаца (немачких, француских, пољских итд), филозофа (Спиноза, Сартр), психоаналитичара Фројда, познавање историје... Чак и кад нема оваквих места у песми, само писање овог песника одише ерудицијом и језичким богатством: метафора, епитет, контраст на правом месту јесу зачини ове поезије који доприносе да мисао/слика/доживљај одјекне и у унутарњем бићу читаоца. Но и онда када их нема и кад се језик креће у домену свакидашњег, разговорног (па и грубог) стилског регистра песама нам увек дочара нешто више. Онај вишак који показује да књига *Прозрачност* допире до оних драгоцених просјаја који су и живот сам и нешто што се не може објаснити рационалним алатима.

Борис Подрека: Национални музеј проценала, Адриен Дибуше,
Лимож, Француска, 2012.

Владимир УВАЛИН

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1990-1991)

Збор радника Народне библиотеке „25. мај“, 8. марта 1990. године, усвојио је предлог да Народна библиотека „25. мај“ промени име и да се убудуће зове Народна библиотека „Данило Киш“ у Врбасу.

У образложењу се наводи: „Мишљења смо да није потребно посебно образлагати предлог да Библиотека понесе име недавно преминулог књижевника Данила Киша. Углед овог писца, код нас и у свету његово естетско и етичко опредељење, као и најфинији ангажман против свега што је догматско, дискриматорско и антихуманистичко, довољни су аргументи у прилог нашем предлогу. Ценећи датум који стоји у називу Библиотеке, а увидевши да тај датум, као симбол младости Југославије, не окупља више ни Савез социјалистичке омладине Југославије у чијем је домену обележавање овог празника, сматрамо да Народна библиотека, која по својој функцији није омладинска институција, не треба да носи овај датум у свом имену. Сматрамо да је непримерно, а у пракси, осим у нашем случају, готово непотврђено, да Библиотеке у свом називу носе датуме или одреднице сличног карактера. И у свету и код нас цивилизацијска је чињеница да библиотеке носе имена књижевника или културних и научних посленика, као нпр. Франце Прешерн, Иво Андрић, Петар Кочић, Дистеј Обрадовић, Кочо Рацин итд. Промена имена Библиотеке неће произвести веће додатне трошкове, јер је у складу са Законом о друштвеним делатностима већ у току поступак за измену свих нормативних аката Библиотеке, па ће се у склопу свеукупне трансформације извршити и измена назива Библиотеке“.¹

¹„Глас“, 15. 3. 1990, 4. Поводом 500-501. броја „Гласа“, 25. 4. 1991, Јован Милатовић записао је: „Када један лист иза себе има 20 година рада и при томе изађе 500-ти пут, тада је то јубилеј достојан поштовања. Први број листа „Глас“ појавио се 20. јануара 1952. године и у почетку је излазио месечно, коју годину касније петнаесттодневно, да би од октобра 1987. године почео да излази недељно. Лист је био сведок и хроничар времена јер све што се догађало на овим просторима нашло се на страницама „Гласа“

Тек следеће 1991. године, 22. фебруара, на Кишов 56. рођендан, прослављен је први Дан библиотеке „Данило Киш“. Тога дана у просторијама Народне библиотеке организовано је вече посвећено Данилу Кишу. Истовремено то је била прилика да се званично објави да ће Народна библиотека носити име Данила Киша. На свечаности су говорили Вида Огњеновић, Радослав Братић, Ласло Вегел, Божо Копривица и Мирослав Алексић. Међу онима који су допринели да вече посвећено Данилу Кишу постане звездани тренутак једног културног догађаја у малој библиотеци јесте и Трипо Симонути, познати виолиниста и пријатељ Данила Киша из детињства. Свечаности присуствују и његови најдражи, сестра Даница, супруга Мирјана, сестрић Дејан.²

Од 1. априла 1990. године финансирање образовања са Самоуправне интересне заједнице (СИЗ) прешло је на Општински фонд за предшколско и основно образовање и васпитање.

Укинута је СИЗ за културу, а формиран Фонд за културу Општине Врбас.

Дана, 10. априла 1990. године на Скупштини Културно-просветне заједнице (КПЗ) Општине Врбас усвојен је Статут КПЗ. За првог председника КПЗ изабран је Мирослав Алексић, управник Народне библиотеке „25. мај“, док је за секретара Заједнице изабран Богдан Димитров, донедавно потпредседник СИЗ за културу Општине Врбас.

Фестивал југословенске поезије младих (ФЈПМ) и 1990. године, по 22. пут, дочекао је песнике из целе земље. Поред 17 младих поета, чије је песме одобрио Фестивалски жири, у госте су дошли и најзначајнија имена наше савремене поезије.

Учесници ФЈПМ су: Милета Аћимовић Ивков (Нови Београд), Дивна Вуксановић (Нови Београд), Павлина Дејановић (Скопље), Владимир Димитријевић (Чачак), Светлана Димић (Нови Београд), Томислав Томовић (Загреб), Арбнор Ибрахими (Скопље), Снежана Иванов (Штип), Саша Јеленковић (Нови Београд), Снежана Ковачевић (Чачак), Снежана Кузмановић (Београд), Новица Новаковић (Љубљана), Саша Радојчић (Сомбор), Ана Ристовић (Земун), Нена Смиљановић (Батајница), Драгица Стојановић (Зрењанин) и Ивица Тодоров (Скопље).

Гости ФЈПМ су: Матија Бећковић, Новак Килибарда, Нежа Мауер, Радомир Уљаревић, Милан Ненадић, Абдулах Сидран, Ранко Јововић, Мошо Одаловић, Бранко Чегец, Вујица Решин Туџић, Илеана Урсу, Ото Толани, Катица Ђулафкова, Ђорђо Сладоје, Душко Трифуновић, Радомир Мићуновић, Миодраг Раичевић, Ристо Васиљевски, Изет Сарајлић, Крстивоје Илић, Мирјана Булатовић, Ђура Папхархаји, Авдо Мујкић, Драгомир Брајковић, Војислав Деспотов, Селимир Радуловић, Душан Говедарица и Јанко Брајковић.

и истовремено је утицало на збивање у овој вишенационалној сложеној заједници“. Ј. Милатовић, „Сведок времена“, „Глас“, 25. 4. 1991, 1.

² „Глас“, 15. 3. 1990, 4; 28. 2. 1991, 5.

Жири ФЛПМ: Стеван Тонтић, председник; чланови: Марјан Пунгартник, Татјана Лукић, Радомир Андрић, Марија Шимковић, Даринка Јеврић, Желидраг Никчевић, Ефтим Клетников и Владимир Гарјански.

Фестивалску ватру, симбол ФЛПМ, упалио је песник Милан Ненадић, добитник Змајеве награде за 1990. годину. Чином паљења песничке ватре, у вечерњим сатима 24. маја, отворен је XXII ФЛПМ.³

У оквиру фестивалског програма обављена је промоција књиге „Орук, ора“ Ђорђија Трипуновића Чочета, коју је објавио Дом културе „Врбас“ у Врбасу. О књизи су говорили Магда Симин, књижевница из Новог Сада и аутор. Одабране одломке читао је Петко Копривица. Ђорђија Трипуновић рођен је 1933. године у Матагуже крај Подгорице. Завршио је Правни факултет. Како сам каже, говорећи о себи, био је: „чобанин у завичају, земљорадник код колониста, физички радник, шофер, службеник, рвач, новинар, учесник и ударник на савезним омладинским радним акцијама“.

Трупа „Театар младог гледаоца“, коју је режисер и књижевник Гојко Челебић основао 1988. године, извела је 24. маја премијеру свог новог комада „Очи у очи“, пољског писца Анджеја Макаревича, са четири глумца: Миодрагом Јововићем, Тамаром Ђурђевић, Татјаном Стојановић и Мирославом Новаковим. Премијери присуствује око 200 гледалаца, који су глумце поздравили аплаузом десетак пута. Представа је пратила фотографска изложба Славољуба Јеремића, који је забележио сваку од 28 проба, и на свакој снимао рад режисера са глумцима.

Песници су посетили Гимназију, СШ „4. јули“ и Трикотажу.

По први пут до тада, на ФЛПМ 1990. године у оквиру Пограма „Бранково коло“, промовисан је један лист за културу и књижевност. Реч је о часопису „Кровови“ из Сремских Карловаца, чији је уредник Жаре Димић. Овај сусрет са младим књижевницима из Сремских Карловаца водио је Ненад Грујичић, директор „Бранковог кола“.

У оквиру Фестивала издавачка делатност Народне библиотеке у Врбасу проширена је и богатија за још један наслов. Реч је о књизи „Дарови моје браће“ Јулијана Тамаша, књизи критика и есеја о делима савремене књижевности српскохрватског/хрваткосрпског језичког израза. Народна библиотека је овај издавачки пројекат остварила у сарадњи са НИО „Универзитетскаријеч“ из Никшића. О књизи је говорио књижевник Владимир Гарјански.

У оквиру ФЛПМ, 26. маја приређено је књижевно вече Новака Килибарде, једног од најзначајнијих савремених југословенских приповедача. Поред више од сто присутних у сали биоскопа „Југославија“ о књижевном делу Новака Килибарде говорио је др Мирослав Егерић, професор на Филозофском факултету у Новом Саду.

Овогодишњи „Митинг поезије“, због кише, одржан је у сали Дома културе. Наступило је двадесетак песника. За то време, у холу

³ „Колико срце памти, Фестивалј угословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“ (ур. Ђорђо Сладоје), Врбас 1988, 165-167.

Дома културе, НИО „Универзитетска ријеч“ из Никшића организована је продајну изложбу.

У препуној сали читаонице Народне библиотеке, песници су доживели прави поетски хепенинг на промоцији књиге „Ноћ без капе“ Милорада Мартиновића. О књизи су говорили Саша Радојчић, песник и књижевни критичар и Миленко Папић, оба из Сомбора.⁴

Извод из рецензије Саше Радојчића:

„Рукопис збирке песама „Ноћ без капе“ Милорада Мартиновића носи на себи јасне белеге великог претходног рада на језику. То се пре свега читује кроз богатство вокабулара у коме су доминантне речи из репертоара једног већ „класичног“ лиризма, рачунајући ту и готово заборављене, ретке речи узете непосредно с избора рафиниране језичке праксе. Мартиновић не именује предмете из свакидашњег окружења својих савременика, он не жели да заснује проходност својих језичких слика на жаргону културних кругова опчињених добом технологије“.

Награда „Станко Симићевић“ додељује се по први пут те године, у знак сећања на истакнутог културног и јавног радника, који је изненада преминуо 23. августа 1898. године. Као управник Библиотеке и уредник издавачке делатности у њој, Станко Симићевић је био човеку потпуности посвећен књизи. Највише елана, способности и знања он је уложио управо у организацију и рад ФЛПМ. Колектив Народне библиотеке и ФЛПМ желео је да установљењем ове награде име Станка Симићевића трајно вежу за постојање ове манифестације. Награда се додељује за најбољу песму о граду домаћину насталу у време одржавања ФЛПМ.⁵ Жири у саставу: Милан Ненадић, председник, Селимир Радуловић и Мирослав Алексић, чланови, донео је једногласну одлуку да се Награда „Станко Симићевић“ додели Драгици Стојановић, поетеси из Зрењанина, за песму „Тајна јавног жирирања још од године ’83.“

На изложби „Ју палета младих ’90“ своје радове доставили су: Милорад Степанов, Кикинда (АЛУ у Београду); Оливера Марић, Нови Сад (АУ у Новом Саду); Симон Ђермановић, Београд (АЛУ у Београду); Јасна Тополски, Београд (АЛУ у Београду); Санди Червек, Мурска Собота (АЛУ у Љубљани); Марјан Голимар, Љубљана (АЛУ у Љубљани); Горан Будија, Загреб (АЛУ у Загребу) и Нина Хорват, Загреб (АЛУ у Загребу), са 21 приспелим радом.⁶

Комисија за доделу откупне награде на „Ју палета младих ’90“

⁴Милорад Мартиновић рођен је 26. 9. 1955. у Фекетићу. Завршио је Филозофски факултет у Новом Саду, група за југословенску и општу књижевност. У часописима објављује песме, приче и књижевну критику. Живи и ради у Врбасу.

⁵Награду за најлепшу песму о Врбасу насталу на Фестивалу, осмислили су Бранислав Бари Милошевић и Душко Трифуновић 1972. Касније је награда добила назив по угледном директору библиотеке и главном уреднику фестивалских публикација Станку Симићевићу, која се додељивала све до почетка новог миленијума. kcvrbas.org, приступљено, 7. 6. 2023.

⁶„Колико срце памти, Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“, 205.

у саставу: др Тонко Мароевић, знанствени сарадник на Институту за повјесне знаности у Загребу (председник); Љубица Дујмовић Кусовац, историчар уметности из Сомбора и Светислав Шљукић, руководилац Ликовне галерије у Врбасу (чланови), једногласно је донела одлуку да се Откупна награда на овогодишњем конкурс додели Симону Ђермановићу, сликару из Београда, за дело „Заборањени пешкир на опустелом сплаву“ (1900), комбинована техника 70 x 100 cm.

Уследило је изузетно пријатно вече, новина у програму фестивала, „Песнички балкон“ са кога су, поред неколико стотина гледалаца, стихове казивали Илеана Урсу и Милан Ненадић.

Стручни жири XXII ФЛПМ донео је једногласну одлуку: да се прва награда додели Саши Јеленковићу за песму „Уснула посланица“; друга награда Саши Радојчићу за песму „Загледан у раст гљива“ и трећа награда Арбнору Ибрахимију за песму „Подневна миса“.

Добитницима награда XXII ФЛПМ уручене су и повеље, а свим младим песницима и златне плакете фестивала.⁷

Добитница Републичке сребрне плакете и носилац и другог места у рецитовању за 1990. годину је Андријана Вуканић, старији узраст. Говориластихове Милана Кундере „Одлазим“, педагог Весна Дринчић Ђилас.⁸

Почетком шк. 1990/1991. године изведени су радови на замени 1/3 прозора на објекту ОШ „Петар Петровић Његош“. На име инвестиционог одржавања, замена дела прозора и кречење утрошено је 927.572,90 динара. Наредне 1991. године обавиће се замена преосталог дела прозора на објекту ове Школе.

Након трансформације Савеза пионира Југославије, односно Пионирског одреда школе, у општу деју организацију *Дечји савез*, у складу са програмским и нормативним актима *Дечјег савеза* (Савета *Дечјег савеза* Републике Србије), у оквиру „Дечје недеље“, 5. октобра 1990. године озваничен је пријем ученика у *Дечји савез* Србије.

Добитник награде „Карољ Сирмаи“ за 1990. годину је Шандор Мајорош (*Majoros Sándor*) за новелу *A visszhangkísérlet*.⁹

Почетком октобра 1990. године, после вишегодишње паузе,

⁷Билтен 22. фестивала југословенске поезије младих, бр. 2, 1-18.

⁸Весна Дринчић Ђилас, „Из љубави с љубављу“, Нови Сад 2017, 45.

⁹Карољ Сирмаи (*Szirmai Károly*), књижевник (Темерин, 1890 - Врбас, 1972). Нагробљу у Врбасу, 7.10. 1972, сахрањен је најстарији војвођански књижевник др Карољ Сирмаи. У присуству више стотина грађана Врбаса и околних места од пок. Сирмаиа опростили су се председник Удружења књижевника Војводине Шандор Богданфи и Професор др Имре Бори. На другу годишњицу од смрти Кароља Сирмаија у Врбасу је основан Меморијални одбор „Карољ Сирмаи“. Чланови су представници Темерина и Врбаса. СИЗ за културу општина Врбас и Темерин на предлог Меморијалног одбора „Карољ Сирмаи“, на свечаним седницама својих скупштина, истог дана, 1. 10. 1975, донеле су Одлуку о установљењу књижевне награде „Карољ Сирмаи“. Једне године награђује се збирка новела писана на мађарском језику, а следеће године на српском језику. Награда се додељује на годишњицу смрти Кароља Сирмаиа и уручива се на свечаној седници Меморијалног одбора, две године у Темерину, а затим исто у Врбасу.

поново је оживљен рад Русина и Украјинаца у Врбасу. На Скупштини Културно-просветног друштва (КПД) „Карпати“ усвојен је Статут и изабрано председништво Друштва. Председник је Звонко Сабо, потпредседник Јарослав Комбиљ, а секретар Нада Шелемба.¹⁰

Октобра 1990. године Покрајински секретаријат за међународну сарадњу, обратио се Међуопштинском просветно-педагошком заводу (МППЗ) Нови Сад са молбом да се хитно помогне Генералном конзулату у Темишвару, којем су се обратиле школе у овом румунском граду и околини.

„У Темишвару и околини почиње са радом више одељења и секција са наставом на српскохрватском језику. Са радом започињу и предшколске установе, а организују се и курсеви језика за одрасле и децу. За све ове школе потребно је хитно обезбедити уџбенике и наставна средства, школску литературу, речнике српскохрватског језика што ће омогућити оживљавање рада и деловања српског народа у Румунији као и културних и образовних институција“.

Школе са територије Општине Врбас укључиле су се у акцију и том приликом прикупиле за поклон више стотина књига лектире за ученике ОШ - дела народне књижевности, дела српских писаца романтичарске књижевности, потом дела савремених писаца децје књижевности и сл.¹¹

Новембра 1990. године Скупштина КПЗ за новог секретара КПЗ изабрала је Миру Миловић, проф. југословенске књижевности и српскохрватског језика. До одласка у пензију, дотадашњи секретар Богдан Димитров обављаће послове секретара Фестивала југословенске поезије младих.

Уз подршку и у склопу КПЗ општине, 14. децембра 1990. године одржана је свечана Скупштина КУД „Сирмаи Карољ“. Циљ Друштва је да негује и чува културно стваралаштво и обичаје Мађара.

Деветочлано Председништво Друштва, сачињавали су: Петер Тамаш, Јожеф Фабијан, Арпад Хајик, Марија Варјаш, Карло Пољаковић, Ервин Бриндза, Ђула Жигмонд, Магдолна Мило и Иштван Томачи.¹²

Након КПД Русина и Украјинаца „Карпати“ и КУД „Жетва“ у Куцури, ово ће бити трећи огранак КПЗ општине.

Крајем новембра 1990. године за наставнике Музичке културе са територије МППЗ Нови Сад, у ОШ „Петар Петровић Његош“, Раде Зејак, професор Музичке културе, одржао је семинар - угледни час у VII разреду из Музичке културе, са наставном јединицом: „Упознавање и доживљавање звукова лимених дувачких инструмената“.

Половином децембра 1990. године у објекту Предшколске установе „Бошко Буха“ у Бачком Добром Пољу, након квара на водоводној и канализационој мрежи (пуцање цеви), настали су отежани услови рада. Радовима на отклањању квара није се могло одмах приступити, пошто би дошло до још већих оштећења и кварова

¹⁰ „Глас“, 11.10. 1990, 3.

¹¹ Акт МППЗ Нови Сад, 18.10. 1990.

¹² „Глас“, 20.12.1990, 5.

у самом грејању.¹³

Половином јануара 1991. године отворена је изложба Анђелка Арнаутовића из Херцег Новог. Покровитељ изложбе био је „Санитас“ са Цетиња и Дом културе „Врбас“. Изложба је посвећена песнику Слободану Марковићу-Либеру Марконију.

У великој сали Дома културе „Врбас“ гостовало је „Индексово радио позориште“ из Београда, под вођством Бранислава Петрушевића Петручија и Слободана Бићанина Рузмарина.

Народна библиотека „Данило Киш“, 14. фебруара 1991. године, организовала је књижевно вече посвећено стваралаштву Драгише Витошевића. О животу и делу Драгише Витошевића говорили су Миодраг Матицки и др Весна Матовић са Института за књижевност из Београда, као и књижевник Милутин Срећковић.

Комплетно опремање просторија одељења Библиотеке „Данило Киш“ у Равном Селу коштало је око 400.000 динара. Обезбеђен је смештај за 25.000 књига.

У Ликовној галерији Дома културе „Врбас“, 15. фебруара 1991. године, отворена је самостална изложба академског вајара Војимира Дедеића. Приликом отварања изложбе Сава Степанов, ликовни критичар из Новог Сада, истако је:

„Избегавши камен и њему сличне материјале, одрекавши се чврсте камене форме, Дедеић се упустио у једну чудесну игру. Његова скулптура више није једноставна интерпетација живота [...]“.¹⁴

КПД „Карпати“, 9. марта 1991. године, у просторијама Месне заједнице у Старом Врбасу, организовало је поетско вече са Звонимиром Њарадијем, песником из Руског Крстура. Домаћин вечери био је Никола Шанта, песник из Куцуре.

У Ликовној галерији Дома културе „Врбас“, прво је крајем марта отворена изложба слика Љубише Димитријевића из Сомбора. Представио се са 13 уља и шест слика рађених кредом. Након тога, 2. априла 1991. године, отворена је изложба слика академика Миодрага Миће Поповића. Изложено је тридесетак цртежа и један инпозантан акрилик под називом „Први мај 1985“. Изложбу је отворио др Драшко Ређеп.

Зонска смотра дечјег музичко-фолклорног стваралаштва за пет општина средње Бачке одржана је половином априла т.г. у Врбасу. Пласман на Покрајинско такмичење изборили су: хор ОШ „Петар Петровић Његош“ и фолклорни ансамбли ОШ „Братство јединство“ из Врбаса, са кореографијом Гордане Шимун „Стари сплитски плесови; ОШ „Петар Петровић Његош“ из Врбаса са „Коледарским обичајима из југоисточне Србије“, такође у кореографији Гордане Шимун и Фолклорни ансамбл „Врбас“ са „Играма из западне Херцеговине“, у кореографији Видосава Багура. Пласман на Фестивал стаклоје и КУД

¹³Решењем СО Врбас, бр. 02/4-5189/69, 18. 7. 1969, основана је Установа за васпитање и образовање деце предшколског узраста под именом „Бошко Буха“. Установа је јединствена за територију Општине Врбас. „Сл. лист Општине Врбас“, бр. 7/69.

¹⁴„Глас“, 21. 2. 1991, 1.

„Жетва“ из Куцуре са кореографијом Николе Губаша „Кравари“, стручни руководилац Никола Хорњак.¹⁵

Народна библиотека „Данило Киш“, 19. априла 1991. године, организовала је књижевно вече Миодрага Мија Раичевића. О његовом делу говорили су Сава Дамјанов, књижевни критичар из Новог Сада и Желидраг Никчевић, књижевни критичар из Подгорице.

Позориште из Крагујевца, 25. априла 1991. године, гостовало је у Врбасу. Извело је представу „Чекајући писмо од Хомера“ по стихотворенију Матије Бећковића, а у режији Велимира Сандића.

На трибини нове књиге, у организацији Народне библиотеке, представљене су књиге „Одбрана и пропаст бодрога у седам бурних годишњих доба“ Мирослава Јосића и „Лагум“ Светлане Велмар-Јанковић.¹⁶ О делима су говорили Мирзет Хамзић и Миленко Попић. Средином маја 1991. године, у оквиру Актива наставника математике ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу, почела са радом Секција за даровиту децу из математике, након чега ће иста прерасти у Школу за математичке таленте општине при Подружници математичара Врбаса - Друштва математичара Србије (шк. 1996/97. године).

XXIII ФЛПМ у Врбасу одржан је у периоду од 23. до 25 маја 1991. године.

Учесници Фестивала су: Сузана Атанасковић, Београд; Гојко Божовић, Пљевља; Дивна Вукасановић, Нови Београд; Зуља Даки, Сента; Томислав Домовић, Загреб; Снежана Иванова, Штип; Новица Новаковић, Љубљана; Миливоје Пајовић, Краљево; Андреј Рифел, Камник; Изток Чебашек, Страховица.¹⁷

Гости Фестивала су: Изет Сарајлић, Рајко Петров Ного, Вујица Решин Туџић, Милан Ненадић, Војислав Деспотов, Даринка Јеврић, Миодраг Раичевић, Ђорђо Сладоје, Ефтим Клетников, Марјан Пунгартник, Богдан Арнаутовић, Мирослав Алексић, Милко Валент, Абдулах Сидран, Стеван Тонтић, Франци Загоричник, Горан Бабић, Бошко Ивков, Иван Негришорац, Ненад Грујичић, Марко Вешовић, Желидраг Никчевић, Слободан Ракитић, Драгомир Брајковић, Ђоко Стојичић, Саша Јеленковић, Рајко Лукач, Жарко Димић, Момчило Параушић, Ласло Блашковић, Петру Крду, Зоран Ђерић, Мошо Одаловић, Душан Говедарица, Бећир Вуковић, Радомир Уљаревић, Селим Арнаут, Ранко Рисојевић, Катица Тулафкова, Ласло Вегел, Радован Павловски, Душко Трифуновић, Здравко Гајко Поповић, Томаж Шаламун, Алојз Ихан, Иван Сламниг, Јагода Замода, Татјана Лукић, Мирјана Булатовић, Радомир Мићуновић, Крстивоје Илић, Саша Радојчић, Драгица Стојановић, Владимир Гарјански, др Јулијан Тамаш, Благоје Баковић, Радомир Шоћ, Драгана Вуковић, Никола Шанта, Добрила Миљанић, Милорад Мартиновић, Анђелко Штрџуц Тепчанин.

¹⁵ „Глас“, 18. 4. 1991, 1.

¹⁶ Светлана Велмар-Јанковић за роман „Лагум“ 1990. добила је награду „Меша Селимовић“.

¹⁷ „Поезија младих ‘91“, Дом културе „Врбас“, Врбас 1991.

У оквиру програма Фестивала, реализовано је:

23. маја- На платоу испред Дома културе песничку ватру упалио је Ђорђо Сладоје.

На „Песничком балкону“ учествује Ненад Грујичић. У оквиру Програма „Бранково коло“, посвећеног 150-тој годишњици рођења Лазе Костића, учествовали су Љиљана Петровић, Вујица Решин Туцић, Томислав Кнежевић, Тамара Марковић и Вишња Бакалар.

24. мај – Промоција књига, издање Библиотеке „Данило Киш“: Томислав Домовић „Јуначке песме“, Драгица Стојановић „Кухињска кукавица“ и Владимир Гарјански „Коњ од чудесне ноћи“.¹⁸ Говоре: Саша Радојчић, Милан Ненадић, др Јулијан Тамаш и Благоје Баковић. О књизи Владимира Гарјанског „Коњ од чудесне ноћи“, један од рецензента књиге Саша Радојчић, рекао је:

„У песмама Владимира Гарјанског одиграва се непрестана борба између претње уништењем (када и „Бог цвили као куче“) и изгледа на спас. Чак и када се чини да песникове речи у драстичним, сугестивним сликама потврђују да више није престао други пут сем оног који сигурно води упропаст, такорећи у позадини тог језичког кретања, тиња нада, тако слабашна а тако моћна наспрам свега [...] Подробнија анализа богате симболике ових сонета показала би да се Гарјански суверено креће кроз разне слојеве традиције (хеленске, хришћанске или мистичке), извлачећи из њих вредности које супроставља наслеђеној катастрофи“.

У сали биоскопа „Југославија“ одржана је пројекција филмова Мирослава Антића. Говоре: Петар Латиновић, Илија Башић и Мира Бањац.

Те године организован је портрет песника Рајка Петрова Нога. Говоре Желидраг Никчевић и Марко Вешовић.

25. маја – у Народној библиотеци обављено је жирирање за Награду „Станко Симићевић“, за најбољу песму о граду домаћину у време одржавања ФЈПМ.

Плакета „Станко Симићевић“ припала је Драгици Стојановић из Зрењанина. Ово је други пут да именована добије исту награду.

На трибини критике: „Дело Вујице Решина Туцића“, говорили су: Борбен Владовић, Остоја Кисић, Милко Валент, Абдулах Синдран, Стеван Тонтић, Франци Загоричник, Горан Бабић, Бошко Ивков, Иван Негришорац и Ненад Грујичић.

За изложбу „Ју палета младих '91“ своје радове послали су: Анте Ђулафић, Подгорица (ФЛУ у Београду); Јелка Шушовић, Подгорица (ФПУ у Београду); Драгана Јокић, Сарајево (АЛУ у Сарајеву); Мирјана Петровић, Сарајево (АЛУ у Сарајеву); Жанета Гелевска, Скопље (ФЛУ у Скопљу); Голија Клементина, Крањ (ЛА у Милану); Петра Симоничин, Љубљана (АЛУ у Љубљани); Зоран

¹⁸Владимир Гарјански рођен је 2. 7. 1959. у Осијеку. Дипломирао је на Филозофском факултету у Новом Саду где и ради као асистент за русинску књижевност. Живи у Т. Врбасу. Владимир Гарјански је објавио књиге песама: „Пртежсунца“ (1982), „Жрвањ“ (1985), „Цврчак у коцкиледа“ (1987), „Сеча“ (1989) и „Мећава“ (1990). Владимир Гарјански, „Коњ од чудесне ноћи“, Народна библиотека „Данило Киш“ Врбас 1991.

Граовац, Београд (ФЛУ у Београду); Бојана Максимовић, Београд (ФЛУ у Београду); Дарија Долински, Загреб (АЛУ у Загребу); Предраг Лешић, Загреб (АЛУ у Загребу); Драган Матић, Нови Сад (АУ у Новом Саду); Радован Јокић, Врбас (студент АУ у Новом Саду).

Изложбу је отворио Никола Кусовац, а награде уручио Василије Сујић. Откупна награда додељена је Бојани Максимовић за рад „Композиција III“ (1900), комбинована техника 130 x 81 cm.

На финалној вечери Фестивала говорио је Радомир Шарановић, министар за културу Србије. Наступили су вокални солиста Јулија Бисак и пијаниста Саша Ковачевић. Водитељ програма била је Сања Игњатовић.

Стручни жири: Милан Ненадић, председник и чланови: Војислав Деспотов, Марјан Пунгартник, Ефтим Клетников, Даринка Јеврић, Ђорђо Сладоје, Богдан Арнаутовић, Миодраг Раичевић и Мирослав Алексић донео је одлуку, да се од десет младих песника-финалиста, за лауреата XXIII ФЛПМ прогласи Томислав Домовић.

Према раније донетој одлуци Организационог одбора XXIII ФЛПМ награда за победника биће објављивање књиге песама. Награду публике такође је добио Томислав Домовић.

Фестивал ће затворити „Песнички маратон“. У програму, поред песника, учествују Петар Божовић и Љубо Нинковић. Водитељи су Душко Трифуновић и Мирјана Булатовић.¹⁹

Добитнице Републичке сребрне плакете и носиоци другог места у рецитовању за 1991. годину су Дијана Рогановић, старији узраст, говорила стихове Љубомира Симовића „Виђење на Иванковцу“ и Ивана Гордић, средњи узраст, говорила стихове Милована Данојлића „Шта су између осталог радили стари Словени...“. Педагог награђених учесница је Весна Дринчић Ђилас.²⁰

„Светска трка мира“, почев од 1987. године, организује се сваке друге године, а ово је други пут да у њој учествује и Југославија. Овогодишња трка (1991) кроз нашу земљу проћиће у периоду од 28. маја до 12. јуна и било је предвиђено да се бакља пренесе дуж три главна и неколико локалних праваца, кроз готово све крајеве наше земље. Иста је кроз наш град прошла 10. јуна.

Фестивал музичких друштава Војводине од 6. до 9. јуна 1991. године у Руми, протекао је у знаку врбаских аматера. По седми пут за редом, што није забележено у историји ове манифестације, Фолклорном ансамблу Дома културе „Врбас“ уручена је „Златна плакета“ и „Златна статуа“, признање које се од ове године додељује најуспешнијим ансамблима.²¹

Владимир Војводић Дуро (20), играч РК „Врбас“, учесник је VII светског рукометног омладинског првенства на ком је југословенска репрезентација освојила титулу првака. Ово је трећа златна медаља Југославије на Светским првенствима, прва у Лисабону (1981) и друга

¹⁹ „Колико срце памти, Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“, 168-170, 205.

²⁰ Весна Дринчић Ђилас, „Из љубави с љубављу“, Нови Сад 2017, 47-48.

²¹ „Глас“, 13. 6. 1991, 4.

у Ријечи (1987). Првенство је одржано у Атини од 4. до 14. септембра 1991. године.

У Акцији „Естетско и хигијенско уређење школа и њене средине“ за шк. 1990/91. годину, у категорији основних школа Војводине, ОШ „Петар Петровић Његош“ освојила је треће место. Поред плакете као награду Школа је добила 12.000 динара.²²

Простор Ликовне галерије Дома културе „Врбас“ 28. јуна т.г. биће уступљен Михајлу Милошевићу, академском сликару из Сомбора (рођен 1939. године у Дрежњу, Невесиње), дипломирао на Одсеку ликовне уметности Педагошке академије у Ријечи. Сликара је до сада у Врбасу наступао у два наврата, на колективним изложбама. У Ликовној галерији Дома културе „Врбас“, 23. августа 1991. године отворена је друга самостална изложба слика у уљу и цртежа, по двадесет, Владимира Шеговића, насталих у последње две године.

Почетком октобра 1990. Савет Фонда за културу Општине Врбас, покренуо је иницијативу да се бивша зграда Општинског затвора уступи Удружењу ликовних уметника општине. Петнаест ликовних уметника Врбаса, 20. септембра 1991. године, за свој стваралачки рад, добило је на привремено коришћење, просторије у бившој згради Општинског затвора. То су: Војимир Дедеић, Димитрије Ивановић, Рајко Радовић, Богдан Булајић, Миодраг Шушулић, Радован Јокић, Мирослав Павловић, Драган Симић, Владо Њаради, Миливој Бакајин, Владимир Шеговић, Ђуро Костелник, Душан Ерић, Драгомир Дулетић и Љубислав Срđановић.

У организацији КПЗ општине и Ликовне галерије Дома културе „Врбас“, 4. октобра 1991. године, организована је једнодневна изложба на којој ће се као главни експонат појавити „Црвенокоса богиња“, археолошки примерак богиње плодности. Откриће богиње је на локалитету Доња Брањевина (Дероње, Озаци) и узбудило је светску јавност. Према процени стручњака, ова фигурица, богиња плодности, величине 40 цм, стара је око 7000 година и спада у период раног неолита. Због изузетне научне вредности, а и номиналне вредности, коју прате и високе премије осигурања, јавне изложбе на којима учествује „Црвенокоса богиња“ су веома скупе. То је и разлог да ће ова изложба у нашем граду трајати свега један дан. Искрпне податке о „Црвенокосој бољињи“ дао је Сергеј Карманики, управник Музеја у Озацима. Данас је она експонат Народног музеја у Београду. Добитник награде „Крољ Сирмаи“ за 1991. годину је Радивој Шајтинац за дело „Банатска читанка“.

Октобарску награду Врбаса за 1991. годину добили су РК „Врбас“ и Невенов фестивал деце песникау Савином Селу.²³

²²Обавештење Педагошког савета Војводине, бр.05-372/1, 19. 9. 1991.

²³„Почеци су даровани надањем, као и праскозорје наговештајем новог дана. Када је идеја о фестивалу нарасла свој етимон, 1988. године учињен је први корак ка осмишљавању манифестације чији ће основни циљ бити-подстицати, позивањем окупљати, тако откривати даровито дете песника. [...] Били смо свесни слојевите чињенице, да се до сада поклањала даровитим природњацима, затим просторима музичког и ликовног стваралаштва, међутим, поетско стваралаштво, са аспекта дечјих почетака, није

Први број независних новина „Vrbas danas“, чији је власник Александар Бивуљскиј, а главни и одговорни уредник Милка Вуковић, изашао је 1. новембра 1991. године. Промоција је обављена у Народној библиотеци „Данило Киш“.²⁴

На традиционалну манифестацију-конкурс „Јесењи ликовни салон“, који је расписала КПЗ Општине Врбас, пристигао је 51 рад, чији су аутори сликари који живе и раде, или су пак рођени у овој општини. Селектор Сава Степанов је за изложбу изабрао радове 21 аутора, који ће се представити са 35 слика у различитој техници. Откупна награда, 15.000 динара, припала је Милану Кешелју (1949).²⁵ Дана, 28. новембра 1991. године Врбас се опростио од Слободана С. Лакчевића, драгог пријатеља, доброг сарадника и угледног професора. Награда КПЗ Војводине „Искре културе“ за 1991. годину додељена је Косовки Лаврнић, наставници српског језика ОШ „Петар Петровић Његош“.²⁶

Највреднијим читаоцима у оквиру такмичења за „Читалачку значку '91“, коју организује КПЗ Војводине, у просторијама Народне библиотеке „Данило Киш“ уручене су традиционалне награде.²⁷ За ту годину најуспешнији су били ученици ОШ „Петар Петровић

организовано проучавано“. Никола Путић, „Од етимона до песничког остварења“, Невенов фестивал деце песника Савино Село, Едиција: „Публицистика и документи“, бр. 2, Нови Сад 1995, 15. Први Невенов фестивал деце песника, новоорганизована манифестација, одржан је 20. 5. 1989. у Савином Селу. Право да учествује на Фестивалу имала су сва деца, до завршене ОШ. Тема је слободна, с тим што су песме написане на страном, или језику националне мањине, морале имати приложен превод на српски језик. Радови су се слали до половине априла у години када се одржавао Фестивал. На први фестивалски позив стигло је 2.683 поетска рада. Од тада ће сваке године у мају у Савино Село стизати најдаровитији дечаци и девојчице, да изговоре своје стихове, да чују аплаузе, да добију заслужене награде, да виде многи и своју први пут објављену песму и причу у књизи, а последњих година у заједничком зборнику.

²⁴„Vrbas juče“: godišnjak etnoloških, ekonomskih, administrativnih i kulturnih prilika dva Vrbasa (između 1786. i 1912. god)“, превод са мађарског Ђенге Иштван, 1993. издале су независне новине „Vrbas danas“.

²⁵„Глас“, 14. 11. 1991, 4.

²⁶Акт ОШ „Петар Петровић Његош“ Врбас, бр. 01-413/91, 2. 12. 1991.

²⁷КПЗ Војводине – Одбор за читалачку значку покренуо је шк. 1982/1983. године велику акцију такмичења за „Читалачку значку“. Овом акцијом, према замисли организатора, треба да буду обухваћени ученици од I до VIII разреда ОШ, а касније да се акција прошири и на ученике СШ. Ове године такмичење је посвећено јубилеју Јована Јовановића Змаја (150. годишњица рођења), па ће и ученици који прочитају одређени број књига освојити значку са ликом овог песника. Пропозицијама организатора ученици су били дужни да прочитају одређен број књига, како по препоруци библиотеке, тако и по сопственом избору. Учесници у акцији су користили свеске за вођење бележака о прочитаним књигама („читалачки дневник“). Тачно је прецизирано које забелешке треба да садржи „читалачки дневник“ и ко га верификује. Изузетно за 1983. годину, акција ће бити нешто краћа, да би се до „Месец дана књиге“ доделиле прве значке.

Његош“ који су добили шест сребрних значки, по три су добили ученици ОШ „Бранко Радичевић“ у Савином Селу и Равном Селу. Две сребрне значке припале су ученицима ОШ „Вук Караџић“ у Бачком Добром Пољу, а једна представнику-ученику ОШ „Светозар Милетић“ из Врбаса.²⁸

Из године у годину, традиционално, друга половина новембра месеца, резервисана је за одржавање „Јесењих свечаности“ ПУ „Бошко Буха“ у Врбасу. Године 1991. завршна, предшколска група, својим младим друговима и другарицама, извела је пригодан програм из својих дотадашњих активности, посвећених јесени која своју богату палету, али сигурно, уступа сивилу и монотонији зимских пејзажа.

Поводом Дана ПУ „Бошко Буха“, 22. децембра т.г, приређена је скромна свечаност на којој су радницима, који овде раде 10, 20 и 30 година, уручена признања за дугогодишњи рад. Том приликом су новчано, уз прикладан поклон, награђени Пава Војичић, Леона Тамаш и Митра Радојевић за 30 година рада, Ана Ђоковић и Милева Мандић за 20 година рада у ПУ „Бошко Буха“.

Песник Благоје Баковић, у конкуренцији појединаца, први је добитник Награде „Чарнок“, коју додељује КПЗ Општине Врбас, а у оквиру културних манифестација ФЈПМ. Награда је додељена у виду дипломе, статуете и новчане награде.²⁹

У Врбасу је 24. новембра 1991. године, у организацији Друштва љубитеља старина (претеча Градског музеја), на пригодан начин откривено спомен обележје у знак поштовања и трајног сећања на 176 жртава фашизма јеврејског порекла који су били грађани ове општине. Спомен обележје открио је Иштван Ђенге. Освећење, уз верски обред извршио је Данон Цадик, главни рабин Јеврејских општина Југославије.³⁰

„Јеврејска историја је хроника одлазака, исчежавања, дневник неразумевања и мржње, музеј самотних делова који су некада творили поносну целину“, речи су писца Давида Албахарија, председника Савеза јеврејских општина Југославије, приликом откривања спомен обележја.³¹

²⁸ „Глас“, 21. 11. 1991, 4.

²⁹ „Глас“, 19. 12. 1991, 4. КПЗ Општине Врбас, 18. 11. 1991. усвојила је Правилник о додели Награде „Чарнок“, највишег друштвеног признања ове установе за вишегодишњи континуирани допринос развоју уметничког стваралаштва, културе, васпитања и образовања од значаја за Општину Врбас. Награда ће се додељивати сваке године и то по једна за организације, КУД, удружења или културним манифестацијама и по једна зап. ојединце. „Глас“, 21. 11. 1991, 4.

³⁰ „Борба“, 25. 11. 1991, 28.

³¹ Давид Албахари (Пећ, 1948 – Београд, 2023) српски је писац и академик. Рођен је у породици јеврејског порекла. Претежно пише романе и кратке приче које су углавном аутобиографске. Године 1991. постао је председник Савеза јеврејских општина Југославије. sr.wikipedia.org, приступљено, 14. 6. 2023. Компанија „Витал“ из Врбаса установила је Награду „Златнисунцокртет“, у народу познатија као „Виталова награда“. Награда се додељује за најбоље књижевно остварење на српском говорном

На новинарско питање - На шта ће Вас убудуће асоцирати реч Врбас, одговорио је: „Већ од раније асоцира на Фестивал поезије младих [...]. Дакле, то је прво, а друго, ово што у некој мапи свог јеврејског бића знам да је то један град који је на свој начин, као и неки други градови, покушао да открије себе имајући своје те исчезнуле јеврејске суграђане који су у једном метежу, у једној пометњи рата одавде исчезли, а који, сасвим сам сигуран, да се то није десило и дан данас би били овде као подједнако уважени и прихваћени грађани овог места“.³²

Покрајински секретаријат за образовање и културу АПВ утврдио је јединствен предлог календара, по коме зимски ученички распуст почиње 23. децембра 1991. године и траје до 13. јануара 1992. године. Ово одступање од наведене законске одредбе (Закон о основном образовању и васпитању РС) изнуђено је божићним празницима. Све школе општине прихватиле су овакво решење.

Борис Подрека: Пентекостална црква, Милано, Италија, 2016.

подручју у жанровима романа, приповетке, поезије, књижевне критике, есеја и књижевне публицистике, објављено у току претходне године. Први пут додељена је 1996. године. Тринаести „Златни сунцокрет“ за књигу године (2008) отишао је у руке Давида Албахарија за дело „Сваке ноћи у другом граду“, у издању „Српске књижевне задруге“.

³² Ј. Перковић и М. Вујковић, „Трагнаде и светлости“, у: „Глас“, 5. 12. 1991, 4.

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број 840- 98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити путем телефона на број 021-707-566.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Бранислав Зубовић. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Јавна библиотека „Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Футура”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407